JOHANN WOLFGANG GOETHE

Utrpení mladého Werthera

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Johann Wolfgang Goethe

Kniha první

Dne 4. května 1771

Jaká radost, že jsem pryč! Nejlepší příteli, co je to lidské srdce! Opustit Tebe, kterého tak miluji, od kterého jsem byl neoddělitelný – a cítit radost! Vím, že mi odpustíš. Nebyly snad mé ostatní vztahy jako vybrané osudem, aby trápily srdce, jako je to mé? Ubohá Lenora! A přece jsem byl bez viny. Mohl jsem za to, že zatímco mi vrtošivé půvaby její sestry připravovaly příjemné rozptýlení, v tom chudém srdci se zároveň rodila vášeň? A přece – jsem docela bez viny? Neživil jsem její city? Nemám snad právě já potěšení z těch nelíčených projevů přírody, kterým jsme se spolu tolikrát smáli, i když na nich nebylo nic k smíchu? Nedělal jsem – ach, co je to člověk, že si smí stěžovat sám na sebe! Chci, drahý příteli, slibuji ti to, chci se polepšit, nechci už přežvykovat kousíček strastí, jež nám osud předhodí, jak jsem to vždycky dělal; chci se těšit z toho, co je, a co bylo, ať je pryč. Jistě máš pravdu, nejmilejší: bolestí by bylo mezi lidmi méně, kdyby se – Bůh ví, proč jsou tak stvořeni! – s takovou vehemencí nezabývali svou obrazností, kterou si znovu a znovu přivolávají vzpomínky na uplynulá trápení, místo aby snesli lhostejnou přítomnost.

Buď tak hodný a vyřiď mé matce, že její záležitost vyřídím co nejlépe a brzy jí o tom pošlu zprávu. Mluvil jsem se svou tetou a zdaleka jsem v ní nenašel tu zlou ženskou, kterou z ní u nás dělají. Je to čilá, prudká žena nejlepšího srdce. Vysvětlil jsem jí matčiny nářky nad zadrženým podílem z dědictví; sdělila mi své důvody, příčiny i podmín-

ky, za jakých by byla ochotna všechno vydat, a víc, než jsme žádali – ale krátce, nechce se mi o tom teď psát, řekni matce, že vše dobře dopadne. A znovu, můj drahý, jsem i při téhle maličkosti zjistil, že nedorozumění a lenost možná dělají na světě víc zmatků než lest a zloba. Alespoň ty dvě druhé jsou vzácnější.

Ostatně se mi tu daří moc dobře. Samota je v tomhle rajském kraji mému srdci lahodným balzámem a mladé roční období svou plnou vláhou prohřívá to mé srdce, co se tak často chvěje chladem. Každý strom, každý keř je kyticí květů, a člověk by se chtěl stát májovým broukem a vznášet se v tom moři vůní a nacházet v něm všechen svůj pokrm.

Město samo je nepříjemné, zato kolem dokola je nevýslovná krása přírody. Právě ta pohnula nebožtíka hraběte z M., aby na jednom z pahorků založil zahradu – kopce se tu kříží v nejkrásnější rozmanitosti a tvoří ta nejpůvabnější údolí. Zahrada je prostá a hned při vstupu je cítit, že plán nekreslil školený zahradník, ale citlivé srdce, které si tu chtělo užívat samo sebe. Nejednu slzu jsem už vyplakal pro toho nebožtíka v rozpadlé besídce, která bývala jeho oblíbeným místem a je teď i mým. Zanedlouho budu zahrady pánem; zahradník je mi už po těch pár dnech oddán, a špatně na tom nebude.

Dne 10. května

Jakási podivuhodná jasnost se mi usadila v duši, podobná těm sladkým jarním ránům, kterými se tady z celého srdce raduji. Jsem sám a těším se životu v tomhle kraji, který je stvořen pro duše, jako je ta má. Jsem tak šťastný, můj drahý, tak docela ponořený v pocit tichého bytí, že moje umění tím trpí. Teď bych neuměl kreslit, ani čárku, a přece jsem nikdy nebyl větším malířem než v těchto okamžicích. Když milé údolí kolem mě dýchá a vysoké slunce spočívá na povrchu

neproniknutelné temnoty mého lesa a jen jednotlivé paprsky se vkrádají do vnitřní svatyně, a já pak ležím ve vysoké trávě u padajícího potoka, a blíž u země mi začíná být tisíc nejrůznějších travin pozoruhodných; když cítím to hemžení malého světa mezi stébly, nespočet neprozkoumatelných podob červíčků a muších křidélek blíž u svého srdce, a cítím přítomnost Všemohoucího, který nás stvořil ke svému obrazu, závan Vševoucího, jenž nás ve věčné rozkoši nese a drží; můj příteli! Když se mi pak kolem očí stmívá a svět kolem mě a nebe docela spočine v mé duši jako podoba milé – tehdy často toužím a říkám si: ach, kdybys to mohl zase vyjádřit, kdybys mohl do papíru vdechnout to, co v tobě tak plně, tak teple žije, aby se stal zrcadlem tvé duše, jako je tvá duše zrcadlem nekonečného Boha! – můj příteli – ale já tím zahynu, podléhám pod tíhou nádhery těchto zjevení.

Dne 12. května

Nevím, zda kolem téhle krajiny poletují nějací klamní duchové, nebo zda je v mém srdci ta teplá, nebeská fantazie, která mi všechno kolem dělá tak rajským. Hned před vsí je studna, studna, u níž jsem spoután jako Meluzína se svými sestrami. – Sejdeš z malého návrší a najdeš se před klenbou, kam vede dobrých dvacet schodů dolů, a tam dole prýští nejčistší voda z mramorové skály. Nízká zídka, která nahoře tvoří ohraničení, vysoké stromy, které to místo kolem dokola zastiňují, chlad toho zákoutí – to vše má v sobě cosi přitažlivého, cosi vzrušujícího. Nemine den, kdy bych tam neseděl aspoň hodinu. Chodí sem dívky z města pro vodu, nejnevinnější a nejpotřebnější práce, kterou kdysi vykonávaly i dcery králů. Když tam tak sedím, oživá kolem mě patriarchální idea tak živě, jak se oni, všichni ti praotcové, u studny seznamovali a ucházeli o nevěstu a jak kolem studen a pramenů pole-

tují dobrotiví duchové. Ó, ten, kdo se po těžké letní pouti nikdy neosvěžil u chladné studny, ten to nedokáže procítit.

Dne 13. května

Ptáš se, zda ti mám poslat tvé knihy? – Milý příteli, prosím tě pro Boha živého, nechej mi je z krku! Nechci už být veden, povzbuzován, podněcován, bouří se to srdce dost samo ze sebe; potřebuji ukolébavku, a tu jsem našel v celé plnosti u svého Homéra. Jak často uklidňuji svou pobouřenou krev; vždyť něco tak nerovného, tak nestálého, jako je tohle srdce, jsi ještě neviděl. Milý příteli! Musím ti to opakovat tobě, který jsi tolikrát nesl břemeno dívat se, jak přecházím od zármutku k výstřednosti a od sladké melancholie ke zhoubné vášni? To své srdíčko opatruji jako nemocné dítě; splním mu každé přání. Neříkej to dál; jsou lidé, kteří by mi to zazlívali.

Dne 15. května

Prostí lidé z místa mě už znají a mají mě rádi, zvlášť děti. Udělal jsem jedno smutné pozorování. Když jsem se k nim zpočátku přidával, přátelsky se jich vyptával na to a ono, někteří si mysleli, že se jim chci posmívat, a odbyli mě dokonce dost hrubě. Nedal jsem se tím vyvést z míry; cítil jsem jen, co jsem už tolikrát pozoroval, teď o to živěji: lidé jakéhosi stavu se vždycky budou držet od prostého lidu v chladné vzdálenosti, jako by přiblížením něco ztráceli; a pak jsou tu takoví utečenci a špatní šprýmaři, kteří se tváří, že se snižují, jen aby svou nadutost dávali chudým lidem pocítit o to citelněji.

Vím dobře, že si rovni nejsme, ani jimi být nemůžeme; ale soudím, že ten, kdo si myslí, že se musí vzdalovat od takzvané luzy, aby získal

úctu, je stejně hodný pokárání jako zbabělec, který se před nepřítelem skrývá, protože se bojí, že podlehne.

Nedávno jsem přišel ke studně a našel tam mladou služku, která si postavila nádobu na nejnižší schod a rozhlížela se, jestli nejde nějaká kamarádka, co by jí ji pomohla posadit na hlavu. Sestoupil jsem dolů a podíval se na ni. – „Mám vám pomoci, slečno?“ řekl jsem. – Zrudla po celém obličeji. – „Ach, ne, pane!“ řekla. – „Beze všech cavyků.“ – Upravila si šátek a já jí pomohl. Poděkovala a vystoupala nahoru.

Dne 17. května

Udělal jsem všelijaké známosti, ale společnost jsem ještě nenašel. Nevím, co na lidi musím mít přitažlivého; jsou jich tolik, co mě mají rádi a drží se mě, a pak mě bolí, když naše cesty jdou spolu jen kousíček. Ptáš se, jací jsou lidé tady; musím ti říct: jako všude! Lidské pokolení je jednotvárná věc. Většina pracuje po největší část dne jen proto, aby žila, a to trochu svobody, co jim zbývá, je tak vyděsí, že hledají všechny prostředky, jak se jí zbavit. Ó, lidské určení!

A přece je to docela dobrý druh lidí! Když se někdy zapomenu, když si s nimi občas užiju těch radostí, co jsou člověku ještě dopřány – u pěkně prostřeného stolu si neplatonicky zažertovat se vší otevřeností a upřímností, uspořádat ve správnou chvíli vyjížďku, taneček a tak podobně – má to na mě docela dobrý účinek; jen mě nesmí napadnout, že ve mně odpočívá ještě tolik jiných sil, které všechny nevyužity hnijí a které musím pečlivě skrývat. Ach, jak to celé srdce svírá. – A přece! Být nepochopen, to je úděl lidí našeho druhu.

Ach, že přítelkyně mého mládí už není, ach, že jsem ji vůbec poznal! – Řekl bych: jsi blázen! Hledáš, co se zde na zemi najít nedá! Ale měl jsem ji, cítil jsem to srdce, tu velkou duši, v jejíž přítomnosti jsem si připadal, že jsem víc, než jsem byl, protože jsem byl vším, čím jsem

být mohl. Dobrý Bože! Zůstala tam jediná síla mé duše nevyužita? Nemohl jsem před ní rozvinout celý ten podivuhodný cit, jímž mé srdce obejme přírodu? Nebyl náš styk věčným tkanivem z nejjemnějšího vnímání, nejostřejšího vtipu, jehož modifikace – až na hranici nevázanosti – byly všechny poznamenány pečetí geniality? A teď! – ach, její roky, které měla přede mnou, ji přivedly k hrobu dřív než mne. Nikdy ji nezapomenu, nikdy její pevné smýšlení a její božskou snášenlivost.

Před několika dny jsem potkal mladého V., otevřeného chlapíka, s hezkou tváří. Právě přišel z akademií, netváří se jako mudrc, ale přece věří, že ví víc než jiní. Byl také pilný, jak pozoruji podle leccos, zkrátka má hezké znalosti. Když slyšel, že hodně kreslím a umím řecky (dva meteory v tomhle kraji), obrátil se na mě a vysypal spoustu vědomostí, od Batteuxa k Woodovi, od de Pilesa k Winckelmannovi, a ujišťoval mě, že má Sulzerovu teorii, první díl, celou přečtenou a že vlastní Heyneův rukopis o studiu antiky. Nechal jsem to být.

Poznal jsem také velmi slušného muže, knížecího amtmana, otevřeného a upřímného člověka. Prý je radost pro duši vidět ho mezi jeho dětmi, kterých má devět; obzvlášť se vyvolává mnoho řečí kolem jeho nejstarší dcery. Pozval mě k sobě a nejbližší dny ho navštívím. Bydlí na knížecím loveckém dvoře, hodinu a půl odsud, kam dostal po smrti své ženy povolení přestěhovat se, protože mu pobyt tady ve městě a v úřadovně příliš bolel.

Jinak mi přišli do cesty někteří zkřivení originálové, u nichž je nesnesitelné všechno, nejnesnesitelnější projevy přátelství.

Měj se dobře! Ten dopis se ti bude hodit, je docela historický.

Dne 22. května

Že lidský život je jen sen, se už mnohým zdálo, a i mě ten pocit stále obchází. Když vidím to omezení, do kterého jsou činné a bádavé síly

člověka uzavřeny; když vidím, jak všechna činnost vede k tomu, aby si opatřila ukojení potřeb, které nemají jiný účel než prodloužit naše ubohé bytí, a pak, že všechno uklidnění nad určitými body pátrání je jen snící rezignace, poněvadž si zdi, mezi nimiž sedíme uvězněni, pomalováváme pestrými postavami a jasnými vyhlídkami – to všechno, Wilhelme, mě umlčuje. Vracím se do sebe a nacházím svět! Zase víc v tušení a temné touze než v zobrazení a živé síle. A pak mi všechno plyne před smysly a já se usmívám a sním dál do světa.

Že děti nevědí, proč chtějí, v tom jsou všichni vysocí učení školní a dvorští mistři zajedno; že ale i dospělí jako děti po té zemi vrávoravě chodí a stejně jako ony nevědí, odkud přicházejí a kam jdou, stejně málo jednají podle pravých cílů, stejně jsou řízeni suchary a koláči a březovými pruty: to nikdo rád nevěří, a mně se zdá, že se toho dá dotknout rukama.

Rád ti přiznám – vím totiž, co mi na to řekneš –, že nejšťastnější jsou ti, kdo jako děti žijí ze dne na den, vláčejí si své panenky, oblékají je a svlékají a s velkou úctou obcházejí zásuvku, kam máma zamkla cukrový chleba, a když se nakonec zmocní toho, po čem touží, snědí to s plnými tvářemi a volají: „ještě!“ – to jsou šťastná stvoření. Dobře je i těm, kteří svým ničemným zaměstnáním nebo dokonce svým vášním dávají nádherné tituly a lidskému pokolení je přepisují jako velké operace k jeho spáse a blahu. – Blaze tomu, kdo tak může být! Ale kdo ve své pokoře poznává, kam to všechno vede, kdo vidí, jak jemně si každý měšťan, kterému se dobře daří, umí svou zahrádku upravit do podoby ráje, a jak neúnavně i nešťastník pod svým břemenem funivě pokračuje v cestě, a všichni jsou stejně zaujati tím, aby viděli světlo tohoto slunce ještě o minutu déle – ano, ten je tichý a také si tvoří svůj svět sám ze sebe a je také šťastný, protože je člověkem. A pak, ať je sebevíc omezen, přece si vždycky v srdci chová ten sladký pocit svobody, že tento žalář může opustit, kdy bude chtít.

Dne 26. května

Víš odedávna, jak mám ve zvyku zabydlovat se, rozbít si někde na důvěrném místě malý stánek a usadit se tam v naprosté střídmosti. I zde jsem si zase našel koutek, který mě přitahuje.

Asi hodinu od města leží místo, kterému říkají Wahlheim. Jeho poloha na kopci je velice půvabná, a když se po pěšině vyjde nahoru ke vsi, přehlédneš jedním pohledem celé údolí. Dobrá hospodská, laskavá a čilá i na svá léta, nalévá víno, pivo, kávu; a co převyšuje všechno, jsou dvě lípy, které svými rozprostřenými větvemi zastiňují malý plácek před kostelem, kolem dokola uzavřený selskými staveními, stodolami a dvorky. Málokdy jsem našel místo tak důvěrné, tak domácké; a sem si nechávám přinést z hospody svůj stolek a židli, piji tady kávu a čtu svého Homéra. Když jsem tam poprvé jedním šťastným shodou okolností přišel za pěkného odpoledne pod ty lípy, bylo tam úplně prázdno. Všichni byli na poli; jen hošík asi čtyřletý seděl na zemi a druhé dítě, asi půlroční, mu sedělo před ním mezi nohama a on je oběma pažemi tiskl k hrudi, takže mu dělal jakousi lenošku a navzdory čilosti, s jakou se díval kolem svýma černýma očima, seděl docela klidně. Ten pohled mě potěšil: usedl jsem na pluh, který stál naproti, a s velkým zalíbením jsem si tu bratrskou pózu nakreslil. Přidal jsem k ní nejbližší plot, vrata od stodoly a pár zlámaných kol od vozu, všechno tak, jak to stálo za sebou, a po hodině jsem zjistil, že jsem sestrojil pěkně uspořádanou, velmi zajímavou kresbu, aniž bych od sebe přidal to nejmenší. To mě utvrdilo v předsevzetí, že se napříště budu držet jen přírody. Jen ona jediná je nekonečně bohatá a jen ona utváří velkého umělce. O prospěchu pravidel se dá říci leccos, zhruba to, co se dá říci k pochvale měšťanské společnosti. Člověk, který se podle nich formuje, nikdy nevyprodukuje nic nejapného a špatného, stejně jako ten, kdo se nechá hníst zákony a slušností, nikdy nebude nesnesi-

telným sousedem, nikdy pozoruhodným darebákem; zato ale také každé pravidlo, ať se povídá cokoli, zničí pravý cit pro přírodu a pravý výraz téhož! Řekneš: „To je příliš tvrdé! Pravidlo jen omezuje, přistřihuje bujnou révu“ a tak dále. – Milý příteli, mám ti to říct přirovnáním? Je to s tím jako s láskou. Mladé srdce lpí celou duší na jedné dívce, tráví u ní všechny hodiny svého dne, utrácí všechny své síly, všechen svůj majetek, aby jí každou chvíli dávalo najevo, že se jí celé oddává. A tu by přišel nějaký šosák, muž ve veřejném úřadě, a řekl by mu: „Pěkný mladý pane! Milovat je lidské, jenže musíte milovat lidsky! Rozdělte si své hodiny, jedny k práci a hodiny odpočinku věnujte své dívce. Spočtěte si svůj majetek a z toho, co vám zbývá po nutných potřebách, nebudu vám bránit, abyste jí dal dárek, jen ne příliš často, snad k jejím narozeninám a svátku“ a tak dále. – Jestli ten člověk poslechne, vyjde z toho použitelný mladý muž, a já sám bych každému knížeti radil, aby ho posadil do kolegia; jenom s jeho láskou je konec a, je-li umělcem, s jeho uměním. Ach, mí přátelé! Proč proud geniality tak zřídka vyráží, tak zřídka přivalí ve vysokých vlnách a otřese vaší užaslou duší? – Milí přátelé, protože tam na obou březích bydlí ti klidní pánové, jejichž altánky, tulipánové záhony a zelninová pole by vzaly za své, a kteří proto umějí včas hrázemi a odváděním vody budoucí hrozící nebezpečí odvrátit.

Dne 27. května

Vidím, že jsem upadl do vytržení, do přirovnání a do deklamace, a nad tím jsem zapomněl dopovědět, co se dál dělo s těmi dětmi. Seděl jsem, ponořený docela do malířského pocitu, který ti můj včerejší list hodně rozkouskovaně předkládá, na svém pluhu dobré dvě hodiny. Vtom přichází k večeru k dětem, které se dosud nehnuly, mladá žena s košíčkem na ruce a volá už z dálky: „Filipe, jsi hodný!“ – Pozdravila

mě, poděkoval jsem jí, vstal, přistoupil blíž a zeptal se, jestli je matkou těch dětí. Přisvědčila, a zatímco dala staršímu půl housky, zvedla to malé a políbila je se vší mateřskou láskou. – „Dala jsem," řekla, „svému Filipovi malé podržet a šla jsem se starším do města koupit bílý chléb a cukr a hliněný hrneček na kaši." – Všechno jsem to viděl v košíku, jemuž odpadlo víko. – „Chci svému Honzíkovi (tak se jmenoval nejmladší) uvařit k večeru polévčičku; ten uličník, ten starší, mi včera rozbil hrneček, když se s Filipem rvali o škrabanec z kaše." – Zeptal jsem se na nejstaršího, a sotva mi stačila říci, že honí po louce pár hus, přiběhl a druhému přinesl lískový proutek. Dál jsem se s tou ženou bavil a dozvěděl se, že je dcerou místního učitele a že její muž odjel na cestu do Švýcarska vyzvednout dědictví po bratranci. – „Chtěli ho o ně připravit," řekla, „a neodpovídali mu na dopisy; tak si tam jel sám. Jen jestli ho nepotkalo nějaké neštěstí, nemám o něm žádnou zprávu." – Těžko jsem se od té ženy odpoutával, dal každému dítěti krejcar, a také pro to nejmladší jsem jí dal jeden, aby mu přinesla housku do polévky, až půjde do města, a tak jsme se rozešli.

Říkám ti, mé drahé srdce, když mi smysly úplně selhávají, všechen ten zmatek utiší pohled na takové stvoření, které v šťastné rozvaze obchází úzký kruh svého bytí, pomáhá si ze dne na den, vidí padat listí a nic si u toho nemyslí, než že přichází zima.

Od té doby jsem tam venku často. Děti si na mě docela zvykly, dostávají cukr, když piji kávu, a večer se mnou dělí chleba s máslem a kyselé mléko. V neděli jim nikdy nechybí jejich krejcar, a nejsem-li tam po modlitbě, má hostinská rozkaz, aby jim ho vyplatila.

Jsou důvěrné, vyprávějí mi všelicos a zvlášť mě těší jejich vášně a prosté výbuchy touhy, když se jich víc dětí ze vsi sejde pohromadě.

Dalo mi hodně práce, abych matce vzal starost, že snad obtěžují pána.

Dne 30. května

Co jsem ti nedávno říkal o malířství, platí jistě i o básnictví; jde jen o to, poznat vznešené a odvážit se je vyslovit, a tím je ovšem s málem řečeno mnoho. Zažil jsem dnes scénu, která by, čistě přepsána, dala tu nejkrásnější idylu na světě; ale co je po básnictví, scéně a idyle? Musí se vše pokaždé šperkařsky obrábět, když máme mít podíl na nějakém zjevení přírody?

Jestli po tomhle úvodu čekáš mnoho vznešeného a vysokého, jsi zase pěkně napálen; není to nic víc než selský mládenec, který mě strhl k téhle živé účasti. Budu, jako obvykle, špatně vyprávět, a ty mě, jako obvykle, myslím, shledáš přehnaným; je to zase Wahlheim, pořád Wahlheim, kde se dějí tyhle vzácnosti.

Byla tam venku pod lípami společnost, pít kávu. Jelikož mi nebyla docela po chuti, zůstal jsem pod záminkou pozadu.

Z nedalekého stavení vyšel selský mládenec a pustil se do opravy na pluhu, který jsem před nedávnem kreslil. Jelikož se mi jeho způsob líbil, oslovil jsem ho, vyptal se na jeho poměry a brzy jsme se seznámili a, jak se mi s takovými lidmi obvykle stává, brzy sblížili. Vyprávěl mi, že slouží u jedné vdovy a že se k němu chová velmi dobře. Mluvil o ní tolik a chválil ji takovým způsobem, že jsem brzy rozpoznal, že jí je oddán tělem i duší. Není už mladá, říkal, první muž s ní zacházel špatně, nechce se už provdat, a z jeho vyprávění tak zřetelně vyvstávalo, jak krásná, jak půvabná pro něho je, jak si přeje, aby si ho zvolila, aby smazala vzpomínku na chyby svého prvního muže, že bych musel slovo za slovem opakovat, abych ti tu čistou náklonnost, lásku a věrnost toho člověka učinil názornou. Ano, musel bych mít dar největšího básníka, abych ti zároveň výraz jeho gest, souzvuk jeho hlasu, tajný oheň jeho pohledů mohl vylíčit živě. Ne, žádná slova nevyjádří tu něžnost, která byla v celém jeho vzezření a projevu; všechno je jen neo-

hrabané, co bych znovu předvedl. Zvlášť mě dojalo, jak se bál, abych o jeho vztahu k ní nemyslel nerovně a nepochyboval o její slušnosti. Jak půvabné bylo, když mluvil o její postavě, o jejím těle, které ho bez mladistvého půvabu silou přitahovalo a poutalo, to si mohu opakovat jen ve svém nejvnitřnějším nitru. Neviděl jsem ve svém životě tu naléhavou žádost a to horoucí, toužebné přání v takové čistotě, ano směle mohu říci, v takové čistotě jsem o tom ani nepřemýšlel a nesnil. Nekárej mě, když ti řeknu, že při vzpomínce na tuto nevinnost a pravdu mi hoří ta nejvnitřnější duše, a že mě obraz té věrnosti a něhy všude pronásleduje, a že já sám, jako bych tím byl zažehnut, prahnu a chřadnu.

Pokusím se teď také ji co nejdřív vidět, nebo spíš, když si to dobře rozmyslím, vyhnu se tomu. Je lepší, když ji uvidím očima jejího milého; snad se mi před vlastníma očima nebude jevit tak, jak teď stojí přede mnou, a proč bych si měl kazit ten krásný obraz?

Dne 16. června

Proč ti nepíšu? – Ptáš se na to a jsi přece jeden z učenců. Měl bys uhodnout, že se mi daří dobře, a to – krátce a dobře, poznal jsem bytost, která mi jde srdci blíž. Mám – nevím.

Vyprávět ti po pořádku, jak došlo k tomu, že jsem poznal jedno z nejrozkošnějších stvoření, bude těžké. Jsem potěšen a šťasten, a tedy žádný dobrý historik.

Anděla! – fuj! To každý říká o té své, viď? A přece ti nejsem s to říct, jak je dokonalá, proč je dokonalá; dost na tom, že si zajala všechny mé smysly.

Tolik prostoty při tolika rozumu, tolik dobroty při tolika pevnosti, a klid duše při pravém životě a činnosti. – To všechno je ohavné žvanění, co o ní říkám, nešťastné abstrakce, které nevyjadřují ani jeden rys jí samotné. Jindy – ne, ne jindy, hned ti to budu vyprávět. Když to

neudělám teď, nestane se to nikdy. Totiž, mezi námi, od chvíle, co jsem začal psát, jsem byl už třikrát na odchodu položit pero, dát si osedlat koně a vyjet za ní. A přece jsem si dnes ráno přísahal, že nevyjedu, a stejně každou chvíli jdu k oknu podívat se, jak vysoko ještě stojí slunce. – Nedokázal jsem to překonat, musel jsem k ní ven. A teď jsem zase tady, Wilhelme, dám si k večeři krajíc chleba s máslem a budu ti psát. Jaká slast je to pro mou duši vidět ji v kruhu těch milých, čilých dětí, jejích osmi sourozenců! – Jestli budu takhle pokračovat, budeš na konci stejně moudrý jako na začátku. Slyš tedy, přinutím se jít do podrobností.

Psal jsem ti nedávno, jak jsem se seznámil s amtmanem S. a jak mě požádal, abych ho brzy navštívil v jeho poustevně nebo spíš v jeho malém království. Zanedbával jsem to a snad bych tam byl nikdy nedojel, nebýt náhody, která mi odhalila ten poklad, co se v tichém kraji skrývá.

Naši mladí uspořádali na venkově ples, k němuž jsem se dal ochotně získat. Nabídl jsem rámě jedné zdejší dobré, hezké, jinak však nevýrazné dívce, a bylo dohodnuto, že najmu kočár, s mou tanečnicí a její sestřenicí vyjedeme na místo zábavy a cestou vezmeme Charlottu S. – „Poznáte krásnou dámu," řekla mi má společnice, když jsme jeli širokým, vytěženým lesem k loveckému domu. – „Dejte pozor," dodala sestřenice, „abyste se nezamiloval!" – „Jak to?" řekl jsem. – „Je už zadaná," odpověděla ta první, „velmi slušnému muži, který odjel dát své věci do pořádku, protože mu zemřel otec, a ucházet se o pořádné zaopatření." – Zpráva mi byla celkem lhostejná.

Slunce bylo ještě čtvrt hodiny od pohoří, když jsme zastavili před vraty dvora. Bylo velmi dusno, a dámy daly najevo své obavy z bouřky, která se zdála stahovat v bělošedých, dusných obláčcích kolem obzoru. Rozehnal jsem jejich strach s domýšlivou meteorologií, i když ve mně samém začalo tušení, že naše zábava utrpí ránu.

Vystoupil jsem a služka, která přišla k bráně, nás prosila, abychom okamžik posečkali, slečna Lotte hned přijde. Prošel jsem dvorem k pěkně postavenému domu, a když jsem vystoupal po vnějším schodišti a vkročil do dveří, padla mi do očí ta nejrozkošnější podívaná, jakou jsem kdy viděl. V předsíni se hemžilo šest dětí od jedenácti do dvou let kolem dívky krásné postavy, prostřední výšky, oblečené v prosté bílé šaty s bledě červenými stuhami na pažích a na hrudi. Držela černý chleba a svým maličkým kolem dokola krájela každému jeho díl podle věku a chuti; dávala to každému s takovou vlídností, a každé tak nenuceně volalo své „děkuji!“, přičemž už dlouho předtím napřahovalo nahoru ručičky, než ještě byl kus odkrojen, a pak bud s večeří potěšeně odskakovalo, nebo klidnější povahy odcházelo rozvážně ven ke dvoru, aby se podívali na cizí lidi a na kočár, v němž měla jejich Lotte odjet. – „Prosím za odpuštění,“ řekla, „že jsem Vás nechala jít dovnitř a dámy čekat. Při oblékání a všelijakém zařizování kolem domu pro svou nepřítomnost jsem zapomněla dát svým dětem svačinu, a ony si nenechají ukrojit chléb od nikoho než ode mě.“

Udělal jsem jí nevýznamnou poklonu, celá má duše spočívala na postavě, tónu, chování, a sotva jsem měl čas vzpamatovat se z překvapení, odběhla do pokoje pro své rukavičky a vějíř. Maličcí mě pozorovali z několikametrového odstupu takto ze strany, a já zamířil k nejmladšímu, dítěti nejšťastnější podoby obličeje. Odtáhlo se, právě když Lotte vyšla ze dveří a řekla: „Lojzíku, dej panu bratranci ruku.“ – Chlapec to udělal zcela otevřeně, a nemohl jsem si odpustit, abych ho navzdory jeho malému zapáčenému nosíku srdečně nepolíbil.

„Bratranci?“ řekl jsem, zatímco jsem jí podával ruku, „věříte, že jsem hoden toho štěstí být Váš příbuzný?“ – „Ó,“ odpověděla s lehkým úsměvem, „naše příbuzenstvo je velmi rozvětvené, a bylo by mi líto, kdybyste v něm měl být ten nejhorší.“ – Při odchodu zadala Sofii, nejstarší sestře po ní, dívce asi jedenáctileté, aby na děti dobře dohlédla a pozdravila tatínka, až se vrátí z projížďky. Maličkým řekla, že mají

sestru Sofii poslouchat, jako by to byla ona sama, což také někteří výslovně slíbili. Jedna malá, drzá blondýnka, asi šestiletá, ale řekla: „Ty to přece nejsi, Lotte, tebe máme přece radši.“ – Dva nejstarší chlapci se vyšplhali vzadu na kočár, a na mou přímluvu jim dovolila, aby s námi jeli až k lesu, pokud slíbí, že se nebudou škádlit a budou se pořádně držet.

Sotva jsme se usadili, dámy se přivítaly, vzájemně prohodily poznámky k šatům, zvlášť ke kloboukům, a náležitě protáhly společnost, která nás čekala, než Lotte nechala kočího zastavit a bratry sestoupit; chtěli jí ještě jednou políbit ruku, což nejstarší udělal se vší něžností, jaká věku patnácti let patří, druhý s velkou prudkostí a lehkomyslností. Nechala pozdravovat ještě maličké, a jeli jsme dál.

Sestřenice se zeptala, zda už dočetla knihu, kterou jí nedávno poslala. – „Ne,“ řekla Lotte, „nelíbí se mi, můžete si ji vzít zpátky. Předchozí také nebyla lepší.“ – Žasl jsem, když jsem se zeptal, jaké to byly knihy, a ona mi odpověděla: – nacházel jsem tolik charakteru ve všem, co říkala, viděl jsem s každým slovem vyrážet z jejích rysů nové půvaby, nové paprsky ducha, které se, jak se zdálo, znenáhla potěšeně rozvíjely, protože na mně cítila, že jí rozumím.

„Když jsem byla mladší,“ řekla, „nemilovala jsem nic tak jako romány. Bůh ví, jak mi bylo blaze, když jsem si v neděli mohla sednout do takového koutku a celým srdcem se účastnit štěstí a nehod nějaké slečny Jonny. Nezapírám také, že má ten druh pro mě ještě pořád jisté půvaby. Jenže poněvadž tak zřídka přijdu ke knize, musí mi také být opravdu po chuti. A nejmilejší je mi ten autor, v němž najdu svůj svět, u něhož se to děje jako kolem mě a jehož příběh je mi přesto tak zajímavý a srdečný jako můj vlastní domácí život, který ovšem není rájem, ale přece v celku pramenem nevýslovné blaženosti.“

Snažil jsem se skrýt své pohnutí nad těmito slovy. To ovšem nešlo daleko: neboť když jsem ji slyšel s takovou pravdivostí mimochodem mluvit o Vikáři z Wakefieldu, o – , vyšel jsem docela ze sebe, řekl jí

všechno, co jsem musel, a teprve po nějaké době, když Lotte obrátila hovor k ostatním, jsem si všiml, že ty po celou dobu seděly s otevřenýma očima, jako by tam nebyly. Sestřenice se na mě víckrát podívala s posměšným nosíkem, na což mi však nic nezáleželo.

Řeč padla na potěšení z tance. – „Je-li tahle vášeň chybou," řekla Lotte, „pak Vám rád přiznávám, nevím o ničem lepším než o tanci. A když mám něco v hlavě a vyťukám si na svém rozladěném klavíru nějaký kontratanec, všechno je zase v pořádku."

Jak jsem se během hovoru pásl na jejích černých očích – jak živé rty a svěží, čilé tváře přitahovaly celou mou duši – jak jsem, docela ponořen do nádherného smyslu její řeči, často vůbec neslyšel slova, kterými se vyjadřovala – to si umíš představit, protože mě znáš. Krátce, vystoupil jsem z vozu jako snící, když jsme zastavili před letohrádkem, a byl jsem tak ztracen ve snech kolem v soumračném světě, že jsem sotva vnímal hudbu, která nám sestupovala z osvětleného sálu v ústrety.

Dva pánové Audranové a jakýsi N. N. – kdo si pamatuje všechna ta jména –, kteří byli tanečníky sestřenice a Lotty, nás přijali u dvířek, zmocnili se svých dam, a já vedl tu svou nahoru.

Protáčeli jsme se v menuetech jeden kolem druhého; vyzýval jsem dámu za dámou, a zrovna ty nejnesnesitelnější se nemohly odhodlat podat ruku a skončit to. Lotte a její tanečník začali anglický tanec, a jak mi bylo blaze, když se v řadě pustila do figury s námi, si můžeš představit. Tancovat se musí vidět ji! Vidíš, je u toho celým srdcem a celou duší, celé její tělo je souzvuk, tak bezstarostně, tak nenuceně, jako by to bylo vlastně všechno, jako by na nic jiného nemyslela, nic jiného necítila; a v tu chvíli jistě všechno ostatní mizí před ní.

Požádal jsem ji o druhý kontratanec; souhlasila na třetí a s nejrozkošnější otevřeností na světě mě ujistila, že ráda tančí Deutschera. – „Je zde zvykem," pokračovala, „že každý pár, který patří k sobě, zůstává u Deutschera pohromadě, a můj kavalír tančí valčík špatně a bude

mi vděčný, když mu tu práci odpustím. Vaše dáma to také nedovede a nechce, a já jsem při anglickém tanci viděla, že vy valčík tančíte dobře; chcete-li tedy u Deutschera patřit mně, jděte a vyžádejte si to u mého pána, a já půjdu k Vaší dámě.“ – Podal jsem jí na to ruku, a dohodli jsme se, že její tanečník zatím pobaví mou tanečnici.

Nu, začalo to a chvíli jsme se těšili z rozmanitých proplétání paží. S jakým půvabem, s jakou lehkostí se pohybovala! A když jsme se nakonec dostali k valčíku a kutáleli se jako sféry jeden kolem druhého, zpočátku to ovšem, protože to umí málokdo, trochu zmateně kolotalo. Byli jsme chytří a nechali je vybouřit se, a když ti nejneohrabanější vyklidili pole, nasadili jsme my a s jedním dalším párem, s Audranem a jeho tanečnicí, jsme to statečně vydrželi. Nikdy mi to tak lehko nešlo z místa. Nebyl jsem už člověkem. Mít v náručí nejrozkošnější stvoření a letět s ní jako větrná bouře, že všechno kolem mizelo, a – Wilhelme, abych byl upřímný, přece jsem si tenkrát přísahal, že dívka, kterou bych miloval, na kterou bych měl nárok, nikdy nebude tančit valčík s nikým jiným než se mnou, i kdybych pro to měl zahynout. Rozumíš mi!

Prošli jsme několik koleček po sále, abychom popadli dech. Pak se posadila, a pomeranče, které jsem schoval stranou a které byly teď jediné zbývající, udělaly výborný účinek, jen že mě s každým plátkem, který ze zdvořilosti udělila nějaké neskromné sousedce, bodlo u srdce.

Při třetím anglickém tanci jsme byli druhým párem. Jak jsme protancovali řadu a já, Bůh ví s jakou slastí, visel na jejím rameni a oku, které bylo plné nejpravdivějšího výrazu nejotevřenější, nejčistší radosti, přišli jsme k paní, která mi byla nápadná pro svůj rozkošný výraz na už ne tak docela mladém obličeji. Dívá se na Lotte s úsměvem, pozvedá výhružný prst a dvakrát při prolétání vysloví jméno Albert s velikým významem.

„Kdo je Albert?“ řekl jsem Lottě, „není-li to opovážlivost ptát se.“ – Chystala se odpovědět, když jsme se museli rozdělit, abychom udělali velkou osmičku, a zdálo se mi, že na jejím čele vidím jakési zamyšlení, když jsme se tak proti sobě křižovali. – „Proč bych Vám to zapírala,“ řekla, zatímco mi podala ruku k promenádě. „Albert je slušný člověk, s nímž jsem skoro zasnoubená.“ – Nebylo to pro mě žádná novina (dívky mi to na cestě řekly), a přece mi to bylo tak docela nové, protože jsem na to ještě nepomyslel ve vztahu k ní, která mi byla v tak málo okamžicích tak drahá. Dost na tom, popletl jsem se, zapomněl jsem se a dostal se mezi nesprávný pár, takže se všechno sešlo křížem krážem, a bylo zapotřebí celé Lottiny přítomnosti a tahání a strhávání, aby to rychle zase přišlo do pořádku.

Tanec ještě neskončil, když se blesky, které jsme už dávno viděli svítit na obzoru a které jsem pořád vydával za chladivé úkazy počasí, začaly výrazně sílit a hrom přehlušil hudbu. Tři dámy vyběhly z řady, jejich pánové je následovali; zmatek se stal obecným, a hudba ustala. Je přirozené, že když nás ve chvíli potěšení překvapí neštěstí nebo něco strašného, působí to na nás silněji než jindy, dílem kvůli protikladu, který se tak živě pociťuje, dílem a ještě víc proto, že naše smysly jsou jednou otevřené pro vnímání, a tedy přijmou dojem tím rychleji. Těmto příčinám musím připisovat podivuhodné grimasy, do nichž se, jak jsem viděl, několik dam propadlo. Ta nejmoudřejší se usadila do kouta zády k oknu a zacpala si uši. Jiná klečela před ní na zemi a schovávala jí hlavu do klína. Třetí se vmáčkla mezi obě a objímala své sestřičky s tisíci slzami. Některé chtěly domů; jiné, které ještě méně věděly, co dělají, neměly tolik duchapřítomnosti, aby zastavily drzosti našich mladých prostopášníků, kteří se zdáli být velmi zaneprázdněni tím, jak sbírat ze rtů krásných sklíčených dam všechny ty úzkostné modlitby, jež byly určeny nebesům. Někteří naši pánové sešli dolů, aby si v klidu vykouřili fajfku; a zbytek společnosti to neodmítl, když hostinskou napadl chytrý nápad přidělit nám místnost, která by

měla okenice a záclony. Sotva jsme tam dorazili, byla Lotte zaměstnána tím, že postavila kruh židlí, a když se společnost na její prosbu posadila, předložila návrh na hru.

Viděl jsem leckoho, jak v naději na šťavnatý zástavní polibek špulil pusu a protahoval údy. – „Hrajeme na počítání!“ řekla. „Teď dávejte pozor! Jdu v kruhu zprava doleva, a tak i vy počítáte kolem dokola, každý to číslo, které na něj přijde, a to musí jít jako prachová šňůra, a kdo zadrhne nebo se splete, dostane facku, a tak až do tisíce.“ – No, bylo to k smíchu k pohledání: šla s nataženou rukou kolem. „Jedna,“ začal první, soused „dvě“, „tři“ další, a tak pořád. Pak začala jít rychleji, pořád rychleji; tu to jeden přehlédl: plesk! Facka, a přes smích i další: plesk! A pořád rychleji. Já sám jsem dostal dvě pohlavky, a s vnitřním potěšením jsem jako by zpozoroval, že jsou silnější, než jaké dávala ostatním. Všeobecný smích a vír hru skončil dříve, než se vůbec dopočítalo do tisíce. Nejdůvěrnější se rozcházeli stranou, bouřka přešla, a já následoval Lotte do sálu. Cestou řekla: „Nad těmi fackami zapomněli na bouři i na všechno!“ – Nic jsem jí nemohl odpovědět. – „Já sama,“ pokračovala, „jsem byla jedna z nejbojácnějších, a zatímco jsem se stavěla statečnou, abych dodávala ostatním odvahu, sama jsem se stala odvážnou.“ – Přistoupili jsme k oknu. Hřmělo stranou, nádherný déšť šelestil na kraji, a nejosvěžující vůně stoupala v plné hojnosti teplého vzduchu k nám. Stála opřená o lokty, pohled jí pronikal krajinou; dívala se k nebi a na mě, viděl jsem její oko plné slz, položila mi ruku na mou a řekla: „Klopstock!“ – Hned jsem si vzpomněl na nádhernou ódu, která jí ležela v mysli, a utonul jsem v proudu citů, které na mě tím heslem vylila. Nevydržel jsem to, sklonil se k její ruce a políbil ji pod nejrozkošnějšími slzami. A podíval se zase do jejího oka. – Ušlechtilý! Kdybys byl viděl své zbožnění v tom pohledu, a kéž bych už nikdy neslyšel tvé tak často znesvěcované jméno vyslovovat jinde!

Dne 19. června

Kde jsem onehdy skončil se svým vyprávěním, už nevím; vím to, že byly dvě hodiny v noci, když jsem šel do postele, a že kdybych s tebou mohl místo psaní blábolit, snad bych tě byl zdržel až do rána.

Co se stalo cestou zpátky z plesu, jsem ještě nevyprávěl, také na to dnes nemám den.

Byl to nádherný východ slunce. Les, z něhož kapalo, a osvěžené pole kolem! Naše společnice usnuly. Zeptala se mě, jestli nechci být i já z té party; na ni abych nebral ohled. – „Dokud vidím tyto oči otevřené," řekl jsem a pevně se na ni podíval, „tak dlouho není nebezpečí." – A oba jsme vydrželi až k její bráně, kde jí služka tiše otevřela a na její otázku ujistila, že otec a maličcí jsou v pořádku a všichni ještě spí. Tam jsem ji opustil s prosbou, abych ji téhož dne ještě směl vidět; svolila mi to, a já přišel – a od té doby mohou slunce, měsíc a hvězdy klidně obstarávat svůj úřad, já nevím ani že je den, ani že je noc, a celý svět se kolem mě ztrácí.

Dne 21. června

Žiji tak šťastné dny, jaké Bůh šetří pro své svaté; a ať se mi stane cokoli, nebudu smět říct, že jsem radosti, ty nejčistší radosti života, nezakusil. – Znáš můj Wahlheim; tam jsem dokonale usazen, odtud mám k Lottě jen půlhodinku, tam cítím sám sebe a všechno štěstí, které je člověku dáno.

Byl bych si pomyslel, když jsem si Wahlheim zvolil za cíl svých vycházek, že leží tak blízko nebi! Jak často jsem lovecký dům, který ted uzavírá všechna má přání, ve svých dalekých putováních viděl, hned z kopce, hned z roviny přes řeku!

Milý Wilhelme, přemýšlel jsem o všeličems, o žádostivosti v člověku, aby se rozkládal, dělal nové objevy, potuloval se; a pak zase o vnitřním puzení ochotně se odevzdat omezení, jet si tak v koleji zvyku a nestarat se ani o pravou, ani o levou stranu.

Je to podivuhodné: když jsem sem přišel a díval se z kopce do krásného údolí, jak mě to kolem dokola přitahovalo. – Tam lesík! – Ach, kéž bych se mohl smísit do jeho stínů! – Tam vrchol hory! – Ach, kéž bych odtamtud přehlédl širý kraj! – Ty do sebe navzájem zavěšené pahorky a důvěrná údolí! – Ó, kéž bych se v nich mohl ztratit! – Spěchal jsem tam, a vracel se zpátky, a nenašel to, v co jsem doufal. Ach, je to s dálkou jako s budoucností! Veliký soumračný celek spočívá před naší duší, naše cítění se v něm rozmazává jako naše oko, a my toužíme, ach! Vzdát celou svou bytost, nechat se naplnit vší slastí jediného, velikého, nádherného citu. – A ach! Když tam spěcháme, když se z onoho „tam“ stává „zde“, všechno je jako předtím, a my stojíme ve své chudobě, ve své omezenosti, a naše duše dychtí po vyklouzlém osvěžení.

Tak touží nejneklidnější poběhlík naposledy zase po své vlasti a nachází ve své chaloupce, u ňadra své ženy, v kruhu svých dětí, v starostech o jejich zaopatření onu slast, kterou v širém světě hledal marně.

Když ráno s východem slunce vyrážím ven do svého Wahlheimu a tam si v hospodské zahradě sám trhám cukrový hrách, usedám, loupu z lusků a mezitím čtu ve svém Homérovi; když si v malé kuchyni volím hrnec, vyrývám máslo, stavím lusky na oheň, přikrývám a usedám k tomu, abych s nimi tu a tam zatřásl: tu cítím tak živě, jak zpupní nápadníci Penelopiny poráželi, bourali a pekli voly a prasata. Není nic, co by mě tak naplnilo tichým, pravdivým citem, jako rysy patriarchálního života, které mohu, Bohu díky, bez afektu vplést do svého způsobu života.

Jak je mi blaze, že mé srdce dovede cítit prostou, nevinnou slast člověka, který si na stůl nese hlávku zelí, jež si sám vypěstoval, a nyní

neužívá už jen zelí, ale všechny ty dobré dny, krásné ráno, kdy ho sázel, lahodné večery, kdy ho zaléval, a kdy měl radost z pokračujícího růstu, v jednom okamžiku všechno znovu spolu.

Dne 29. června

Předevčírem přišel lékař z města sem k amtmanovi a našel mě na zemi mezi Lottinými dětmi, jak po mně některé lezou, jiné mě škádlí, a já je lechtám a dělám s nimi veliký křik. Doktor, který je velmi dogmatický drátěný panák, při mluvení skládá manšety do skladů a nekonečně vytahuje volánek, shledal to pod důstojnost rozumného člověka; poznal jsem to po jeho nose. Nedal jsem se však ničím vyrušit, nechal ho rozprávět velmi rozumné věci a dětem jsem znovu stavěl jejich domky z karet, které si rozházely. Pak chodil po městě a stěžoval si, že amtmanovy děti jsou tak už dost nezvedené, a Werther je úplně zkazí.

Ano, milý Wilhelme, mému srdci jsou děti ze všeho na zemi nejbližší. Když se na ně dívám a v malé bytůstce vidím zárodky všech ctností, všech sil, které jednou budou tak potřebovat; když v tvrdohlavosti vidím budoucí stálost a pevnost charakteru, ve svévoli dobrou náladu a lehkost, s níž proklouzne přes nebezpečí světa, všechno tak nezkažené, tak celé! – Pořád, pořád si opakuji ta zlatá slova učitele lidí: „Nebudete-li jako jedno z těchto!“ A nyní, můj drahý, s nimi, kteří jsou naši sobě rovní, které bychom měli pokládat za svůj vzor, zacházíme jako s poddanými. Nemají mít vlastní vůli! – Copak my nemáme? A kde je to přednostní právo? – Protože jsme starší a chytřejší! – Dobrý Bože na nebesích, vidíš staré děti a mladé děti, a nic víc; a nad kterými máš větší radost, to tvůj Syn už dávno zvěstoval. Ale oni v něho věří a neslyší ho – to je také něco starého! – A tvoří si své děti podle sebe a – adieu, Wilhelme! Nechci o tom dál blábolit.

Dne 1. července

Co musí Lotte být nemocnému, cítím na svém vlastním srdci, které je na tom hůř než leckteré, co chřadne na smrtelné posteli. Stráví pár dní ve městě u jedné počestné ženy, která se podle vyjádření lékařů blíží konci a v těchto posledních okamžicích chce mít Lotte u sebe. Byl jsem minulý týden s ní navštívit faráře z St.; místečko, které leží hodinu stranou v horách. Přišli jsme tam ke čtvrté. Lotte vzala s sebou svou druhou sestru. Když jsme vešli na farský dvůr, zastíněný dvěma vysokými ořešáky, seděl ten dobrý starý muž na lavičce před domovními dveřmi, a sotva Lotte uviděl, byl jako znovu oživený, zapomněl na svou sukovici a odvážil se vstát jí vstříc. Běžela k němu, přiměla ho, aby si zase sedl, a sama se k němu posadila, vyřídila mnoho pozdravů od svého otce, pochovala jeho ošklivého, špinavého nejmladšího chlapečka, radost jeho stáří. Měl jsi ji vidět, jak zaměstnávala starého, jak zvyšovala hlas, aby ho pronikla jeho hluchými ušima, jak mu vyprávěla o mladých, robustních lidech, kteří neočekávaně zemřeli, o vznešenosti Karlových Varů, a jak chválila jeho rozhodnutí, že se tam příští léto vypraví, jak shledávala, že vypadá mnohem lépe, je mnohem čilejší než posledně, kdy ho viděla. – Já jsem zatím prokazoval své zdvořilosti paní farářové. Starý se docela rozveselil, a jelikož jsem si nemohl odpustit pochválit krásné ořešáky, které nás tak lahodně zastiňovaly, začal nám, i když s jistou námahou, vyprávět jejich příběh. – „U toho starého," řekl, „nevíme, kdo ho vysadil; někteří říkají ten farář, jiní onen. Ten mladší tam vzadu je ale stejně starý jako moje žena, v říjnu padesát let. Její otec ho sadil ráno, kdy se k večeru narodila. Byl mým předchůdcem v úřadě, a jak mu ten strom byl drahý, se nedá říct; mně určitě ne méně. Má žena pod ním seděla na trámu a pletla, když jsem před sedmadvaceti lety jako chudý student poprvé přišel sem na dvůr." – Lotte se zeptala na jeho dceru; prý je s panem Schmidtem

venku na louce u pracovníků, a stařec pokračoval ve vyprávění: jak si ho jeho předchůdce zamiloval a dceru také, a jak byl nejdřív jeho vikářem a pak nástupcem. Příběh ještě nebyl dlouho u konce, když slečna farářová s takzvaným panem Schmidtem přišla zahradou: přivítala Lotte se srdečnou vřelostí, a musím říct, nelíbila se mi špatně; prudká, pěkně rostlá bruneta, s níž by člověk tu krátkou chvíli na venkově dobře strávil. Její milý (neboť jako takového se pan Schmidt hned představil), uhlazený, ale tichý člověk, který se nechtěl míchat do našich rozhovorů, i když ho Lotte stále do nich vtahovala. Co mě nejvíc rmoutilo, bylo, že se mi zdálo pozorovat na jeho rysech, že je to spíš tvrdohlavost a špatná nálada než omezenost rozumu, co mu brání sdílet se. V dalším vývoji se to bohužel ukázalo až příliš jasně; neboť když Fríderika při procházce šla s Lottou a občas také se mnou, zjevně se zatměl obličej toho pána, který beztak byl snědé barvy, tak zřetelně, že byl čas, aby mě Lotte tahala za rukáv a dávala mi na srozuměnou, že jsem s Fríderikou zacházel příliš mile. Nic mě tak nemrzí, jako když se lidé navzájem trápí, nejvíc, když mladí lidé v květu života, kdy by mohli být nejotevřenější ke všem radostem, si těch pár dobrých dní vzájemně kazí grimasami a teprve pozdě vidí nenahraditelnost svého mrhání. Rmoutilo mě to, a nemohl jsem si odpustit, když jsme se k večeru vraceli na faru a u stolu jedli mléko a hovor se obracel k radosti a strastem světa, chopit se nitky a vskutku srdečně mluvit proti špatné náladě. – „My lidé si často stěžujeme," začal jsem, „že dobrých dní je tak málo a špatných tolik, a, jak se mi zdá, většinou neprávem. Kdybychom měli pořád otevřené srdce vychutnávat to dobré, co nám Bůh každý den chystá, měli bychom pak taky dost sil snášet zlo, když přijde." – „Jenže my nemáme svou mysl ve své moci," opáčila paní farářová, „jak mnoho záleží na těle! Když člověku není dobře, není mu nikde dobře." – Přisvědčil jsem jí. – „Chceme to tedy," pokračoval jsem, „pokládat za nemoc, a zeptat se, zda proti tomu není lék?" – „To zní rozumně," řekla Lotte, „aspoň já věřím, že hodně záleží na nás. Vím to

podle sebe. Když mě něco popuzuje a chtělo by mě to zarmoutit, vyskočím a zazpívám si pár kontratanců po zahradě sem a tam, hned je to pryč.“ – „To je to, co jsem chtěl říct,“ odpověděl jsem, „je to se špatnou náladou úplně jako s leností, neboť je to druh lenosti. Naše přirozenost k tomu velmi inklinuje, a přece, jen co jednou máme sílu vzmužit se, jde nám práce čile od ruky, a v činnosti nacházíme pravé potěšení.“ – Fríderika byla velmi pozorná, a mladý muž mi namítl, že člověk není pánem sám nad sebou a nejméně může poroučet svým citům. – „Zde je otázka nepříjemného citu,“ opáčil jsem, „kterého se přece každý rád zbaví; a nikdo neví, kam až jeho síly sahají, dokud je nezkusil. Jistě, kdo je nemocen, bude se vyptávat u všech lékařů, a největší odříkání, nejhořčejší medicíny neodmítne, aby získal své vytoužené zdraví.“ – Zpozoroval jsem, že počestný stařec napíná sluch, aby se zúčastnil našeho diskurzu, zvýšil jsem hlas, obraceje řeč k němu. „Káže se proti tolika neřestem,“ řekl jsem, „ještě nikdy jsem neslyšel, že by se proti špatné náladě pracovalo z kazatelny.“ – „To by museli dělat městští faráři,“ řekl, „sedláci nemívají špatnou náladu; ale občas by neuškodilo ani to, bylo by to poučení aspoň pro mou ženu a pro pana amtmana.“ – Společnost se zasmála, a on srdečně s ní, až upadl do kašle, který náš diskurz na chvíli přerušil; nato se mladý muž znovu ujal slova: „Vy jste nazval špatnou náladu neřestí; zdá se mi, že je to přehnané.“ – „Vůbec ne,“ odpověděl jsem, „jestliže to, čím škodíme sobě i svému bližnímu, zaslouží to jméno. Není dost toho, že se nemůžeme vzájemně dělat šťastnými, musíme si ještě vzájemně krást potěšení, které si každé srdce ještě občas samo může dopřát? A jmenujte mi člověka, který je špatně naladěný a tak statečný při tom, aby to skrýval, aby to nesl sám, aniž by kolem sebe ničil radost! Nebo není to spíš vnitřní zášť nad naší vlastní nehodností, nelibost sama se sebou, která je vždy spojená se závistí, podnícená pošetilou marnivostí? Vidíme šťastné lidi, které sami šťastnými neděláme, a to je nesnesitelné.“ – Lotte se na mě usmála, když viděla pohnutí, s nímž jsem mluvil,

a slza v oku Fríderiky mě povzbudila pokračovat. – „Běda těm," řekl jsem, „kdo užívají moci, kterou mají nad srdcem, aby mu loupili prosté radosti, které z něho samého klíčí. Všechny dary, všechny laskavosti světa nenahradí jediný okamžik potěšení ze sebe sama, který nám závistivá nespokojenost našeho tyrana otrávila."

Celé mé srdce bylo v tu chvíli naplněno; vzpomínka na mnohé minulé se tlačila na mou duši, a slzy mi vstoupily do očí.

„Kdyby si to tak každý denně říkal," zvolal jsem, „nic nezmůžeš u svých přátel než jim nechat jejich radosti a rozmnožovat jejich štěstí tím, že se z něho s nimi těšíš. Zmůžeš, když je jejich vnitřní duše trápena úzkostnou vášní, zničena smutkem, dát jim kapku úlevy?

A když potom na stvoření, které jsi v jeho květu podtínal, přepadne poslední, nejúzkostnější nemoc, a leží tam v nejubožejším ochabnutí, oko necitlivě hledí k nebi, smrtelný pot se střídá na bledém čele, a ty stojíš u lůžka jako zatracenec, s nejhlubším pocitem, že nic nezmůžeš se vším svým jměním, a úzkost tě svírá uvnitř, že bys dal všechno za to, abys hynoucímu stvoření mohl vlít kapku posily, jiskru odvahy."

Vzpomínka na takovou scénu, kterou jsem zažil, se při těchto slovech vrhla na mě celou silou. Vzal jsem si šátek k očím a opustil společnost, a jen Lottin hlas, který mě zval, že máme jít, mě přivedl zase k sobě. A jak mě cestou kárala za příliš vřelou účast na všem, že nad tím zahynu! Že se mám šetřit! – Ó, ten anděl! Pro tebe musím žít!

Dne 6. července

Je pořád u své umírající přítelkyně, a je pořád táž, pořád to přítomné, líbezné stvoření, které tam, kam pohlédne, zmírňuje bolesti a dělá šťastné. Šla včera večer s Marianou a malou Málou na procházku, věděl jsem to a potkal ji, a šli jsme spolu. Po půldruhé hodině cesty jsme se vraceli k městu, ke studně, která je mi tak drahá, a teď tisíckrát

dražší. Lotte si sedla na zídku, my jsme stáli před ní. Rozhlížel jsem se, ach, a čas, kdy mé srdce bylo tak samo, se mi znovu probouzel. – „Milá studno," řekl jsem, „od té doby jsem u tvého chladu neodpočíval, v chvatném přechodu jsem na tebe někdy ani nepohlédl." – Podíval jsem se dolů a viděl, že Mála pracně stoupá se sklenicí vody. – Pohlédl jsem na Lotte a cítil všechno, co v ní mám. Zatím přichází Mála se sklenkou. Mariana jí ji chtěla vzít: „Ne!" zvolalo dítě s nejsladším výrazem, „ne, Lotte, Vy musíte pít první!" – Byl jsem tou pravdivostí, tou dobrotou, s jakou to zvolala, tak uchvácen, že jsem svůj cit nemohl vyjádřit ničím, než že jsem dítě zvedl ze země a živě ho políbil, načež okamžitě začalo křičet a plakat. – „Udělal jste špatně," řekla Lotte. – Zůstal jsem zasažen. – „Pojď, Málo," pokračovala a vzala ji za ruku a vedla dolů po schodech, „umyj se tady v čerstvém pramenu rychle, rychle, pak už to nic není." – Jak jsem tam tak stál a díval se, s jakou pílí si maličká svými mokrými ručkami třela tvářičky, s jakou vírou, že zázračným pramenem bude smyta všechna nečistota a odvrácena potupa, že by jí narostl ošklivý vous; jak Lotte řekla: „Je toho dost!", a dítě přesto pořád horlivě dál mylo, jako by víc dělalo víc než málo – říkám ti, Wilhelme, s větší úctou jsem nikdy nebyl přítomen žádnému křtu; a když Lotte stoupala nahoru, byl bych se před ní rád vrhl k zemi jako před prorokem, který smyl dluhy národa.

Večer jsem si neodpustil, v radosti svého srdce jsem tu příhodu vyprávěl muži, kterému jsem připisoval smysl pro lidství, protože má rozum; ale jak jsem pochodil! Řekl, že od Lotte to bylo velmi špatné; dětem se nemá nic namlouvat; takové věci dávají podnět k bezpočtu omylů a pověrám, před nimiž je nutno děti včas chránit. – Tu mě napadlo, že ten muž dal před osmi dny křtít, proto jsem to nechal přejít a zůstal ve svém srdci věrný pravdě: máme to s dětmi dělat jako Bůh s námi, který nás činí nejšťastnějšími, když nás v přátelském klamu nechává tak klopýtat.

Dne 8. července

To je člověk ale dítě! Jak lační po takovém pohledu! Jak je člověk dítě! – Vypravili jsme se do Wahlheimu. Dámy jely v kočáře, a při naší procházce se mi zdálo v Lottiných černých očích – jsem blázen, odpusť mi to! Měl bys je vidět, ty oči. – Krátce (neboť mi oči klesají ospalostí): hleď, dámy nasedaly, u kočáru stáli mladý W., Selstadt, Audran a já. Z vozíčku se tedy klábosilo s těmi mládenečky, kteří byli ovšem lehcí a vzdušní dost. – Hledal jsem Lottiny oči: ach, chodily od jednoho k druhému! Ale na mě! Mě! Mě! Který stál docela sám sebe odevzdán jen jí, na toho nepadly! – Mé srdce jí řeklo tisíc adieu! A ona se na mě nepodívala! Kočár odjel, a slza mi stála v oku. Díval jsem se za ním a viděl Lottin účes vyklonit se z okýnka, a obracela se, aby viděla, ach! Na mě? – Můj milý! V té nejistotě se vznáším; to je má útěcha: snad se po mně otáčela! Snad! – Dobrou noc! Ó, co jsem já za dítě!

Dne 10. července

Tu směšnou postavu, kterou dělám, když se v společnosti mluví o ní, bys měl vidět! Když se mě dokonce zeptají, jak se mi líbí? – Líbí! To slovo nenávidím k smrti. Co to musí být za člověka, komu se Lotte líbí, komu nenaplňuje všechny smysly, všechny city! Líbí! Líbí! Nedávno se mě jeden zeptal, jak se mi líbí Ossian!

Dne 11. července

Paní M. je velmi špatná; modlím se za její život, protože trpím s Lottou. Vídám ji zřídka u přítelkyně, a dnes mi vyprávěla podivuhodnou příhodu. – Starý M. je lakotný, chamtivý skrblík, který svou ženu v ži-

votě pořádně trápil a omezoval; a přece se jeho žena vždycky uměla protlouct. Před pár dny, když jí lékař odepsal život, nechala si přivolat manžela (Lotte byla v pokoji) a oslovila ho takto: „Musím Ti přiznat jednu věc, která by po mé smrti mohla způsobit zmatek a mrzutost. Vedla jsem až dosud domácnost, tak pořádně a šetrně, jak jen bylo možné; jen mi odpusť, že jsem Tě po těch třicet let obelhávala. Na začátku našeho manželství jsi stanovil malý příspěvek na kuchyň a jiné domácí výdaje. Když naše domácnost zesílila, naše živnost rostla, nedal jsi se pohnout, abys zvýšil můj týdenní peněz úměrně; krátce, víš, že jsi v dobách, kdy byla největší, žádal, abych si vystačila se sedmi zlatkami týdně.

Ty jsem bez odmluvy brala a přebytek jsem si týdně vyzvedávala z pokladny, protože nikdo nepředpokládal, že by paní okrádala pokladnu. Nic jsem neprostavěla a kráčela bych klidně vstříc věčnosti, i aniž bych se přiznala, kdyby ta, která po mně bude vést domácnost, nestála bezradně, a Ty bys mohl pořád naléhat, že Tvá první žena s tím vycházela.“

Mluvil jsem s Lottou o nepochopitelné zaslepenosti lidského rozumu, že člověk nemá pojmout podezření, že za tím musí vězet něco jiného, když někdo vystačí se sedmi zlatkami tam, kde se útrata ukazuje snad dvojnásobná. Ale sám jsem znal lidi, kteří by proroka věčný olejový džbánek bez údivu přijali do svého domu.

Dne 13. července

Ne, neklamu se! Čtu v jejích černých očích pravou účast se mnou a s mým osudem. Ano, cítím, a v tom smím svému srdci důvěřovat, že – ó, smím, mohu vyslovit nebe v těchto slovech? – že mě miluje!

Mě miluje! – A jak jsem si sám sobě drahým, jak se – tobě to snad smím říct, ty máš pro něco takového smysl – jak se sám sobě klaním,

od té doby, co mě miluje!

Je to opovážlivost, nebo pocit pravého poměru? – Neznám člověka, z něhož bych se v Lottině srdci něčeho obával. A přece – když mluví o svém ženichu, s takovou vřelostí, s takovou láskou o něm mluví – je mi jako tomu, kdo byl zbaven všech svých poct a hodností a komu je odnímán kord.

Dne 16. července

Ach, jak mi to probíhá všemi žilami, když se můj prst nehledě dotkne jejího, když se naše nohy pod stolem setkají! Odtahuji ruku jako od ohně, a tajná síla mě táhne zase dopředu – točí se mi hlava přes všechny smysly. – Ó! A její nevinnost, její nevinná duše necítí, jak mě ty malé důvěrnosti trýzní. Když mi v rozhovoru dokonce položí ruku na mou a v zaujetí hovoru se blíž ke mně nakloní, že nebeský dech jejích úst může dosáhnout mých rtů: – mám pocit, že klesám jako zasažen bleskem. – A, Wilhelme! Jestliže se někdy opovážím na toto nebe, na tuto důvěru – ! Ty mi rozumíš. Ne, mé srdce není tak zkažené! Slabé! Dost slabé! – A není to zkáza? – Je mi svatá. Všechna žádost mlčí v její přítomnosti. Nevím nikdy, jak mi je, když jsem u ní; je to, jako by se mi duše ve všech nervech obracela naruby. – Má melodii, kterou hraje na klavír se silou anděla, tak prostou a tak duchaplnou! Je to její milovaná píseň, a mě to vrátí ze všech muk, zmatků a vrtochů, jen co uchopí první notu.

Žádné slovo o kouzelné moci staré hudby mi není nepravděpodobné. Jak mě ten prostý zpěv zasáhne! A jak jej umí přivést, často ve chvíli, kdy bych si rád vpálil kuli do hlavy! Zmatek a temnota mé duše se rozptyluje, a dýchám zase volněji.

Dne 18. července

Wilhelme, co je našemu srdci svět bez lásky! Co je kouzelná lucerna bez světla! Sotva do ní vstrčíš lampičku, hned ti svítí nejbarevnější obrazy na tvou bílou zeď! A i kdyby to nebylo nic víc než to, nic víc než pomíjivé fantomy, přece to pořád dělá naše štěstí, když jako svěží kluci stojíme před nimi a jsme uneseni zázračnými zjeveními. Dnes jsem nemohl k Lottě, nevyhnutelná společnost mě zdržela. Co bylo dělat? Poslal jsem svého sluhu, jen abych měl kolem sebe člověka, který se jí dnes přiblížil. S jakou netrpělivostí jsem ho očekával, s jakou radostí jsem ho spatřil zpět! Byl bych ho s radostí vzal za hlavu a políbil, kdybych se nestyděl.

Vypráví se o bolognském kameni, že když se položí na slunce, přitáhne jeho paprsky a chvíli v noci svítí. Tak mi bylo s tím chlapcem. Pocit, že její oči spočívaly na jeho obličeji, na jeho tvářích, na knoflících jeho kabátu a na límci surtutu, mi všechno dělalo tak svatým, tak drahým! Nebyl bych v té chvíli dal chlapce ani za tisíc tolarů. Bylo mi v jeho přítomnosti tak dobře. – Chraniž tě Bůh, aby ses tomu smál. Wilhelme, jsou to fantomy, když nám je dobře?

Dne 19. července

„Uvidím ji!“ volám ráno, když se probouzím a s celým jasem hledím vstříc krásnému slunci; „uvidím ji!“ a pro celý den už nemám žádné další přání. Všechno, všechno se mi slévá v tuto vyhlídku.

Vaše myšlenka se zatím mou nestává, že mám jít s vyslancem do ***. Nemám moc rád podřízenost, a všichni víme, že ten muž je k tomu ještě protivný člověk. Má matka by mě ráda viděla v činnosti, říkáš, to mě rozesmálo. Nejsem teď také v činnosti, a není nakonec jedno, jestli počítám hrách nebo čočku? Všechno na světě přece vybí-

há v nějakou maličkost, a člověk, který kvůli jiným, aniž by to byla jeho vlastní vášeň, jeho vlastní potřeba, se pachtí o peníze nebo čest nebo cokoli jiného, je pořád blázen.

Dne 24. července

Protože Ti tolik záleží na tom, abych nezanedbával kreslení, raději bych celou věc přešel, než Ti řekl, že se v poslední době dělá málo.

Nikdy jsem nebyl šťastnější, nikdy nebyl můj cit k přírodě, až po kamínek, až po stébélko, naplněnější a vroucnější, a přece – nevím, jak se vyjádřit, má představová síla je tak slabá, všechno plave a kolísá před mou duší tak, že nemohu uchopit žádný obrys; ale mám představu, že kdybych měl hlínu nebo vosk, dokázal bych to vymodelovat. Vezmu si tedy hlínu, jestli to bude trvat dál, a budu hníst, i kdyby z toho měly být placky!

Lottin portrét jsem začínal třikrát a třikrát jsem se ztrapnil; což mě tím víc mrzí, protože jsem před nějakou dobou měl velmi dobrou mušku v trefování. Nato jsem tedy udělal její siluetu, a tím si vystačím.

Ano, milá Lotte, všechno zařídím a opatřím; jen mi dávejte víc poslání, jen hodně často. O jedno Vás prosím: žádný písek už na lístečky, které mi píšete. Dnes jsem jej rychle přiblížil ke rtům, a zuby mi chrupaly.

Dne 26. července

Mnohokrát jsem si už umínil, že ji nebudu tak často vidět. Ano, kdo by to vydržel! Každý den podléhám pokušení a svatosvatě si slibuji: zítra zůstaneš jednou pryč. A když přijde ráno, přece zase najdu neodolatelný důvod, a než se naděju, jsem u ní. Buď řekla večer: „Přijdete ještě

zítra?“ – kdo by tam potom nešel? Nebo mi dá poslání, a já pokládám za slušné přinést jí odpověď sám; nebo je den až příliš krásný, jdu do Wahlheimu, a když jsem tam, je to k ní už jen půl hodiny! – Jsem příliš blízko v její atmosféře – a hop! Už jsem tam. Moje babička mívala pohádku o Magnetové hoře: lodě, které se dostaly příliš blízko, byly najednou zbaveny všeho železa, hřebíky letěly k hoře, a ti ubohí nešťastníci ztroskotali mezi padajícími prkny.

Dne 30. července

Albert přijel, a já odejdu; a i kdyby byl nejlepším, nejušlechtilejším člověkem, pod něhož bych se v každém ohledu byl ochoten postavit, bylo by nesnesitelné vidět ho před svými zraky v držení tolika dokonalostí. – Držení! – Dost toho, Wilhelme, ženich je tady! Statečný, milý muž, kterému nelze nebýt nakloněn. Naštěstí jsem nebyl u přivítání! To by mi srdce rozervalo. Je také tak poctivý, že v mé přítomnosti ještě ani jednou Lotte nepolíbil. Dej mu to Bůh! Pro úctu, kterou k dívce chová, ho musím milovat. Je mi nakloněný, a tuším, že je to spíš Lottino dílo než jeho vlastní cit; neboť v tom jsou ženy jemné a mají pravdu; když mohou udržet dva ctitele v dobrém porozumění, výhoda je vždy jejich, i když se to tak zřídka podaří.

Zatím panu Albertovi nemohu odepřít svou úctu. Jeho klidný vnějšek se velmi živě odráží od neklidu mé povahy, který se nedá zakrýt. Má mnoho citu a ví, co má v Lottě. Jak se zdá, mívá málokdy špatnou náladu, a víš, že to je hřích, který na člověku nenávidím víc než všechny ostatní.

Považuje mě za člověka s citem; a má náklonnost k Lottě, má vřelá radost, kterou mám ze všech jejích počinů, jen rozmnožuje jeho triumf, a on ji o to víc miluje. Zda ji občas netrápí nějakou žárlivou ná-

ladou, to si netroufám tvrdit, aspoň já na jeho místě bych před tímhle ďáblem nezůstával docela v bezpečí.

Ať je tomu jakkoli, má radost z pobytu u Lotte je pryč. Mám tomu říkat pošetilost, nebo zaslepenost? – Co po názvech! Mluví věc sama! – Věděl jsem všechno, co nyní vím, předtím, než Albert přišel; věděl jsem, že nemám činit žádných nároků na ni, také jsem žádné nečinil – pokud je totiž vůbec možné při tolika roztomilosti nic nežádat – a ted dělá ten blázen velké oči, když ten druhý teď skutečně přijde a dívku mu bere.

Zatínám zuby a tropím si posměch z vlastní bídy, a dvojnásob a trojnásob bych si tropil posměch z těch, kdo by řekli, že se mám odevzdat, protože už to prostě nemůže být jinak. – Dejte mi tyto slaměné panáky z krku! – Pobíhám po lesích, a když přijdu k Lottě, a Albert sedí u ní v zahrádce pod loubím, a já nemůžu dál, jsem zcela rozpustile potrhlý a začínám plést samé špatné žerty, samé zmatené věci. – „Prosím Vás, pro Boha," řekla mi dnes Lotte, „žádnou scénu jako včera večer! Jste strašný, když jste tak veselý." – Mezi námi, vyčkávám chvíli, kdy on má co dělat; a hop! Jsem tam venku, a vždycky je mi dobře, když ji najdu samotnou.

Dne 8. srpna

Prosím tě, milý Wilhelme, jistě to nebylo řečeno na tebe, když jsem spílal lidem jako nesnesitelným, kteří po nás žádají odevzdání se nevyhnutelným osudům. Vskutku jsem nepomyslel, že bys mohl mít podobný názor. A v jádru máš pravdu. Jen jedno, můj drahý! Na světě se zřídkakdy vystačí s „buď – anebo"; city a způsoby jednání se stínují tak rozmanitě, jako jsou odstíny mezi dravčím a tupým nosem.

Nebudeš mi tedy mít za zlé, když ti přenechám celý tvůj argument a přece se budu snažit propašovat mezi oním „buď – anebo".

Buď, říkáš, máš na Lotte naději, nebo nemáš. Dobrá, v prvním případě ji hleď prosadit, hleď obejmout naplnění svých přání: ve druhém případě se vzmuž a hleď se zbavit bídného citu, který musí stravovat všechny tvé síly. – Můj drahý! To je dobře řečeno, a – rychle řečeno.

A můžeš od nešťastníka, jehož život pomalu, nezadržitelně umírá v plíživé nemoci, můžeš od něho žádat, aby bodnutím dýky muce najednou učinil konec? A nebere mu zlo, které stravuje jeho síly, zároveň i odvahu z toho se vysvobodit?

Mohl bys mi sice odpovědět příbuzným přirovnáním: kdo by si raději nenechal uříznout paži, než aby otálením a váháním vsadil svůj život? – Nevím! – A nekusejme se v přirovnáních. Dost na tom – ano, Wilhelme, mívám takové okamžiky vyvstávající, setřásající odvahy, a tu – kdybych jen věděl kam, snad bych šel.

Večer.

Můj deník, který jsem už nějakou dobu zanedbával, mi dnes zase padl do rukou, a žasnu, jak jsem s tak zřetelným vědomím do toho všeho, krok za krokem, vstoupil! Jak jsem v této své situaci pořád jasně viděl, a přece jednal jako dítě, teď ještě jasně vidím, a není známka toho, že by se to zlepšovalo.

Dne 10. srpna

Mohl bych vést nejlepší, nejšťastnější život, kdybych nebyl blázen. Tak krásné okolnosti se nespojují snadno k potěše duše člověka, jako jsou ty, v nichž se teď nacházím. Ach, jak je jisté, že naše srdce samo tvoří své štěstí! – Být členem rozkošné rodiny, být milován starým jako syn, maličkými jako otec, a Lottou! – A pak ten poctivý Albert, který mi

žádnou vrtošivou nevázaností neruší štěstí; který mě objímá srdečným přátelstvím; jemuž jsem po Lottě nejdražším na světě! – Wilhelme, je radost nás slyšet, když se procházíme a vzájemně si povídáme o Lottě: na světě se nenašlo nic směšnějšího, než je tento poměr, a přece mi při tom často vstupují slzy do očí.

Když mi vypráví o její počestné matce: jak na smrtelném lůžku předala Lottě svůj dům a své děti a jemu Lotte doporučila, jak od té doby zcela jiný duch oživil Lotte, jak se v péči o své hospodářství a v opravdovosti stala pravou matkou, jak žádný okamžik jejího času neuplynul bez činné lásky, bez práce, a přece jak ji při tom nikdy neopustila její čilost, její lehkomyslnost. – Jdu tak vedle něho a trhám květiny podél cesty, pečlivě je skládám do kytice a – házím je do proudu, který plyne kolem, a dívám se za nimi, jak tiše dolů putují. – Nevím, zda jsem ti psal, že Albert zde zůstane a dostane od dvora úřad s pěkným příjmem, kde je velmi oblíben. V pořádku a píli ve věcech jsem viděl málo jemu podobných.

Dne 12. srpna

Určitě, Albert je nejlepší člověk pod sluncem. Včera jsem s ním zažil podivuhodnou scénu. Přišel jsem k němu, abych se s ním rozloučil; napadlo mě totiž vyjet si do hor, odkud ti také nyní píšu, a jak chodím po pokoji sem a tam, padnou mi do očí jeho pistole. – „Půjč mi ty pistole," řekl jsem, „na cestu." – „Pro mě za mě," řekl, „když si dáš tu práci je nabít; u mě visí jen pro forma." – Sundal jsem jednu a on pokračoval: „Co mi moje opatrnost zahrála takový nehezký kousek, nechci s tím náčiním nic mít." – Byl jsem zvědavý na tu příhodu. – „Pobýval jsem," vyprávěl, „asi čtvrt roku na venkově u přítele, měl jsem pár terzerolek nenabitých a klidně jsem spal. Jednou v deštivém odpoledni, když tak nečinně sedím, nevím, proč mě napadne: mohli by

nás přepadnout, mohli bychom ty terzerolky potřebovat, mohli bychom – však víš, jak to chodí. – Dal jsem je sluhovi, aby je vyčistil a nabil; a ten blbne s děvčaty, chce je polekat, a Bůh ví jak, puška spustí, nabíjecí tyč v ní ještě vězí, a vystřelí tu tyč jednomu děvčeti pod palec pravé ruky a rozdrtí jí ho. To bylo nářků a kuru jsem musel ještě zaplatit, a od té doby nechávám všechny zbraně nenabité. Milý zlatý, co je platná opatrnost? Nebezpečí se nikdy nenaučíš předvídat. Ovšem. –“ Nu, víš, že mám toho člověka velmi rád, až na jeho „ovšem“; copak se nerozumí samo sebou, že každá obecná věta připouští výjimky? Ale takový je ten člověk odjakživa! Když si myslí, že řekl něco překotného, obecného, poloviča tého, nepřestává ti to omezovat, upravovat a ubírat i přidávat, až nakonec na věci vůbec nic není.

A při téhle příležitosti se dostal do textu hluboko: nakonec jsem ho už vůbec neposlouchal, propadl jsem svým chmurám a prudkým pohybem jsem si přitiskl ústí pistole nad pravé oko ke spánku. – „Fuj!“ řekl Albert a stáhl mi pistoli dolů, „co to má být?“ – „Není nabitá,“ řekl jsem. – „A i tak, co to má být?“ odsekl netrpělivě. „Nedovedu si představit, jak může být člověk tak pošetilý, aby se zastřelil; už pouhá myšlenka ve mně budí odpor.“

„Že vy lidé,“ zvolal jsem, „musíte, kdykoliv se o nějaké věci mluví, hned říkat: ‚to je pošetilé, to je moudré, to je dobré, to je zlé!‘ a co to všechno má znamenat? Prozkoumali jste snad proto vnitřní poměry jednoho činu? Dovedete s jistotou rozvinout příčiny, proč se stal, proč se stát musel? Kdybyste je znali, nebyli byste tak ukvapení se svými soudy.“ „Přiznáš mi,“ řekl Albert, „že některé činy zůstávají hříšné, ať se stanou z jakékoli pohnutky.“ Pokrčil jsem rameny a připustil mu to. – „A přece, milý,“ pokračoval jsem, „i tady se najdou výjimky. Je pravda, krádež je neřest: ale člověk, který se vydá na loupež, aby zachránil sebe a své před okamžitou smrtí hladem, zasluhuje slitování, nebo trest? Kdo zdvihne první kámen proti manželovi, který ve spravedlivém hněvu obětuje svou nevěrnou ženu i jejího ničemného svůdce?

Proti dívce, která se v blažené hodince ztrácí v nezadržitelných rozkoších lásky? I naše zákony, ti chladnokrevní pedanti, se dají dojmout a zadrží svůj trest.“

„To je něco úplně jiného,“ odsekl Albert, „protože člověk, kterého jeho vášně strhávají, ztrácí všechnu schopnost rozvahy a hledí se na něj jako na opilého, jako na pomateného.“ – „Ach vy rozumní lidé!“ zvolal jsem s úsměvem. „Vášeň! Opilství! Pomatenost! Stojíte tam tak klidně, tak bez účasti, vy mravní lidé, haníte opilce, štítíte se nerozumného, jdete kolem jako kněz a děkujete Bohu jako farizej, že vás neudělal takovými, jako je jeden z těchto. Já jsem byl víckrát opilý, mé vášně nebyly nikdy daleko od pomatenosti a obojího nelituji: neboť jsem si do té míry naučil chápat, jak všechny neobyčejné lidi, kteří vykonali něco velkého, něco zdánlivě nemožného, museli od pradávna prohlašovat za opilce a pomatence. Ale i v obyčejném životě je nesnesitelné, že se téměř za každým, kdo se dopustí jen trochu volného, ušlechtilého, nečekaného činu, zavolá: ‚ten člověk je opilý, ten je blázen!‘ Styďte se, vy střízliví! Styďte se, vy moudří!“ – „To jsou zase ty tvé chmury,“ řekl Albert, „ty všechno přepínáš a tady se aspoň zcela jistě mýlíš, když sebevraždu, o které je teď řeč, přirovnáváš k velkým činům: vždyť ji přece nelze pokládat za nic jiného než za slabost. Je přece lehčí umřít než snášet vytrvale mučivý život.“ Chystal jsem se přerušit; neboť žádný argument mě tolik nevyvede z míry jako to, když někdo přichází s bezvýznamnou obecnou frází, zatímco já mluvím z celého srdce.

Přesto jsem se ovládl, protože jsem to už slýchával často a nejednou mě to rozzlobilo, a odpověděl jsem mu s jistou živostí: „Ty tomu říkáš slabost? Prosím tě, nedej se zmýlit zdáním. Národ, který sténá pod nesnesitelným jhem tyrana, smíš nazvat slabým, když konečně vzkypí a rozláme své okovy? Člověk, který při zděšení z toho, že mu v domě vypukl oheň, pocítí všechny síly napjaté a snadno odnáší břemena, jež by při klidném smyslu sotva pohnul; ten, kdo se v zuřivém urážce po-

staví šesti a přemůže je, mají se tihle nazývat slabými? A, můj dobrý, je-li napětí sílou, proč by přepětí mělo být opakem?“ – Albert se na mě podíval a řekl: „Nezlob se, ty příklady, které uvádíš, se mi sem vůbec nehodí.“ – „Může být,“ řekl jsem, „už víckrát mi vyčetli, že můj způsob kombinování občas hraničí s radotáží. Pokusme se tedy jinak si představit, jak asi je člověku, který se rozhodne odhodit jinak příjemné břemeno života. Neboť jen potud, pokud spolucítíme, máme čest mluvit o nějaké věci.“

„Lidská přirozenost,“ pokračoval jsem, „má své meze: snese radost, žal, bolesti do jistého stupně a hyne, jakmile ten je překročen. Zde tedy není otázka, zda je někdo slabý nebo silný, nýbrž zda vydrží míru svého utrpení, ať už jde o utrpení mravní, nebo tělesné. A zdá se mi stejně podivné říci, že člověk, který si bere život, je zbabělec, jako by bylo nenáležité nazvat zbabělcem toho, kdo umírá na zhoubnou horečku.“

„Paradox! Veliký paradox!“ zvolal Albert. – „Ne tolik, jak si myslíš,“ odvětil jsem. „Přiznáš mi, že nazýváme nemocí k smrti to, čím je přirozenost tak zasažena, že buď jsou její síly stráveny, nebo tak vyřazeny z činnosti, že se už nedovede vzpamatovat a žádnou šťastnou revolucí navrátit obvyklému oběhu života.

Nuže, můj milý, vztáhněme to teď na ducha. Pohleď na člověka v jeho omezenosti, jak na něj působí dojmy, jak se v něm usazují představy, až jej posléze rostoucí vášeň zbaví veškeré klidné soudnosti a přivede k zániku.

Marné je, že chladný rozumný člověk přehlíží stav nešťastného, marné, že mu domlouvá! Zrovna tak jako zdravý, který stojí u lůžka nemocného, nemůže mu ze svých sil vlít ani to nejmenší.“

Albertovi to bylo řečeno příliš obecně. Připomněl jsem mu dívku, kterou nedávno našli mrtvou ve vodě, a znovu jsem mu její příběh vylíčil. – „Dobré, mladé stvoření, které vyrostlo v úzkém kruhu domácích prací, týdenní jisté roboty, které neznalo jinou vyhlídku na potě-

šení než leda v neděli projít se po městě v tom pozvolna sešitém kroji s dívkami svého stavu, snad o velkých svátcích si zatančit a jinak s celou živostí nejsrdečnějšího zaujetí probdělet hodinu nad důvodem nějakého škorpení, nějaké zlé pomluvy se sousedkou – jejíž ohnivá přirozenost nyní konečně cítí vroucnější potřeby, které jsou lichotkami mužů ještě rozmnoženy; její dřívější radosti se jí ponenáhlu stávají mdlými, až konečně narazí na člověka, k němuž ji neznámý cit neodolatelně strhne, na kterého nyní vrhá všechny své naděje, zapomíná na svět kolem sebe, nic neslyší, nic nevidí, nic necítí než jeho, toho jediného, touží jen po něm, po tom jediném. Nezkažena planými radovánkami nestálé marnivosti míří její touha přímo k cíli, chce být jeho, chce ve věčném spojení najít všechno štěstí, které jí schází, užít soujemu všech radostí, po kterých toužila. Opakované slibování, jež jí zpečetí jistotu všech nadějí, smělé laskání, jež jí rozdmýchá touhy, obejmou celou její duši; vznáší se v tupém vědomí, v předtuše všech rozkoší, je napjata až k nejvyššímu stupni, konečně rozpřáhne paže, aby pojala všechna svá přání – a milý ji opouští. – Zkoprnělá, bez smyslů stojí nad propastí; všechno kolem je temnota, žádná vyhlídka, žádná útěcha, žádné tušení! Neboť ten ji opustil, v němž jediném cítila své bytí. Nevidí širý svět, který před ní leží, nevidí ty mnohé, kteří by jí tu ztrátu mohli nahradit, cítí se sama, opuštěná vším světem – a slepá, do úzké pasti sevřená strašlivou tísní svého srdce, vrhá se dolů, aby ve všeobjímající smrti udusila všechna svá muka. – Vidíš, Alberte, to je příběh mnohého člověka! A řekni, není to případ nemoci? Přirozenost nenachází východisko z labyrintu zmatených a protichůdných sil a člověk musí zemřít. Běda tomu, kdo by to mohl přihlížet a říct: ‚ta pošetilá! Kdyby počkala, kdyby nechala čas působit, zoufalství by se už bylo uložilo, byl by se už jiný našel, aby ji potěšil.‘ – To je zrovna tak, jako kdyby někdo řekl: ‚ten hlupák, umírá na horečku! Kdyby počkal, až se mu síly obnoví, až se mu šťávy zlepší, až se bouře jeho krve utiší: všechno by bývalo dobře dopadlo a žil by dodnes!‘“

Albert, kterému to srovnání ještě nebylo zřejmé, namítal ještě leccos, mimo jiné: že jsem mluvil jen o prostinké dívce; ale jak by mohl být omluvitelný rozumný člověk, který není tak omezen, který přehlíží více souvislostí, to že nedokáže pochopit. – „Můj příteli," zvolal jsem, „člověk je člověk, a to trochu rozumu, které kdo mít může, přijde málo nebo vůbec v úvahu, když vášeň zuří a meze lidství tě tísní. Spíš – jindy o tom," řekl jsem a sáhl po klobouku. Ach, srdce jsem měl tak plné – a rozešli jsme se, aniž bychom si byli porozuměli. Jako si ostatně na tomhle světě nikdo snadno druhého neporozumí.

Dne 15. srpna

Je přece jisté, že na světě nic nečiní člověka tak potřebným jako láska. Cítím to na Lottě, že by mě nerada ztratila, a děti nemají jinou představu, než že budu zase zítra přicházet. Dnes jsem byl u Lotty, abych jí naladil klavír, ale nedostal jsem se k tomu, protože mě malí pronásledovali o pohádku a Lotte sama řekla, abych jim vyhověl. Ukrájel jsem jim večeři, kterou teď přijímají skoro tak rádi ode mě jako od Lotty, a vyprávěl jsem jim hlavní kus o princezně, které slouží samy ruce. Mnohému se při tom učím, to tě ujišťuji, a jsem užaslý, jaké to na ně dělá dojmy. Protože si občas musím vymyslet nějakou vedlejší zápletku, kterou podruhé zapomenu, hned říkají, že minule to bylo jinak, takže se teď cvičím vyříkat jim to neměnně v nápěvném slabičném spádu jedním tahem jako po šňůrce. Naučil jsem se z toho, jak musí autor nutně druhým, pozměněným vydáním svého příběhu, byť by poeticky sebelépe vylepšeným, uškodit své knize. První dojem nás nachází ochotné a člověk je stvořen tak, že ho lze přemluvit k tomu nejdobrodružnějšímu; ale to taky hned pevně ulpí, a běda tomu, kdo to chce zase vyškrábat a vyhladit!

Dne 18. srpna

Muselo to tedy být tak, aby to, co činí člověka blaženým, se zase stalo pramenem jeho bídy?

Ten plný, teplý cit mého srdce k živoucí přírodě, který mě zaplavoval tak hojnou slastí a který kolem dokola proměňoval svět v ráj, se mi teď stává nesnesitelným trýznitelem, mučivým duchem, který mě pronásleduje na všech cestách. Kdykoliv jsem jindy z útesu přehlížel přes řeku až k oněm pahorkům úrodné údolí a viděl kolem sebe všechno pučet a tryskat; kdykoliv jsem viděl ty hory, od úpatí až k vrcholu oděné vysokými, hustými stromy, ta údolí ve svých rozmanitých zákrutech zastíněná těmi nejlíbeznějšími lesy, a tichá řeka se mezi šustícími rákosy líně vinula a zrcadlila milé obláčky, jež mírný večerní vítr nesl po nebi; kdykoliv jsem pak slyšel ptáky kolem sebe oživovat les a miliony komárových rojů statečně tančily v posledním rudém paprsku slunce a jeho poslední chvějivý pohled vysvobodil bzučícího brouka z jeho stébla, a vířivý, tepající pohyb všude kolem mě upoutal mou pozornost k zemi, a mech, který svou skalnatou skálu nutí uživit se, i porost, který se táhne dolů po suchém pahorku, mi otevíraly vnitřní, žhoucí, svatý život přírody: jak jsem to všechno pojímal do svého teplého srdce, cítil jsem se v té přetékající plnosti jako zbožštěný a nádherné podoby nekonečného světa se vševzkřeseně hýbaly v mé duši. Nesmírné hory mě obklopovaly, propasti ležely přede mnou a bystřiny se řítily dolů, řeky plynuly pode mnou, les a hory zněly; a já jsem je viděl, jak se vespolek dílem a tvorbou mísí v hlubinách země, všechny ty nevyzpytatelné síly; a nyní nad zemí a pod nebem se hemží pokolení rozmanitých tvorů. Všechno, všechno zalidněné tisícerými podobami; a lidé pak se v chaloupkách pospolu zabezpečují, zahnízďují a vládnou po svém širému světu! Ubohý blázne! Ty, který všechno tak málo ceníš, protože jsi tak malý. – Od nepřístupných hor přes pu-

stinu, kterou žádná noha nevkročila, až na konec neznámého oceánu vane duch Věčně-tvořícího a raduje se z každého zrnka prachu, které ho slyší a žije. – Ach, tenkrát, jak často jsem toužil po perutích jeřába, který mi přelétal nad hlavou, až k břehu nezměrného moře, abych se napil z pěnícího kalichu Nekonečna té bující blaženosti života a jen na okamžik v omezené síle své hrudi pocítil krůpěj té blaženosti té bytosti, která vše v sobě a sebou plodí.

Bratře, jen vzpomínka na ty hodiny mi dělá dobře. I to úsilí povolat zpátky ony nevýslovné touhy, znovu je vyslovit, pozvedá mou duši nad sebe samu a dává mi pak dvojnásob cítit úzkost toho stavu, který mě teď obklopuje.

Před mou duší se jakoby stáhla opona a jeviště nekonečného života se přede mnou proměňuje v propast věčně otevřeného hrobu. Můžeš říci: toto jest! Když všechno pomíjí? Když se všechno s rychlostí blesku valí mimo, tak zřídka vydrží celá síla svého bytí, ach, strženo do proudu, potopeno a o skály rozdrceno? Není okamžiku, který by tě nestravoval i tvé kolem tebe, žádného okamžiku, kdy bys nebyl ničitelem, kdy bys jím být nemusel; nejnevinnější procházka stojí tisíc ubohých červíčků život, pošlapání ničí namáhavé stavby mravenců a dupot pohřbí celý malý svět do hanebného hrobu. Ha! Nikoli ta velká, vzácná nouze světa, ty povodně, které smetávají vaše vesnice, ta zemětřesení, která pohlcují vaše města, mnou pohnou; mně podlamuje srdce ta stravující síla, jež je v Všem přírody skryta; která nic nestvořila, co by nezničilo svého souseda, co by nezničilo samo sebe. A tak se potácím zděšen. Nebe a země a jejich tkané síly kolem mě: nevidím nic než věčně hltavou, věčně přežvykující příšeru.

Dne 21. srpna

Marně po ní vztahuji ruce, ráno, když se probouzím z těžkých snů, marně ji hledám v noci ve svém loži, když mě oklamal šťastný, nevinný sen, jako bych vedle ní seděl na louce a držel ji za ruku a pokrýval ji tisícem polibků. Ach, když pak ještě napůl v mámení spánku po ní šátrám a tím se probírám – proud slz vytryskne z mého stísněného srdce a já pláču neutěšeně vstříc temné budoucnosti.

Dne 22. srpna

Je to neštěstí, Wilhelme, mé činorodé síly se rozladily v nepokojnou netečnost, nemohu zahálet a nemohu přece ani nic dělat. Nemám představivost, nemám cit k přírodě, a knihy se mi protiví. Když chybíme sami sobě, chybí nám přece všechno. Přísahám ti, občas bych si přál být námezdním dělníkem, abych měl ráno při probuzení aspoň vyhlídku na nadcházející den, nějaké nutkání, nějakou naději. Často závidím Albertovi, kterého vidím zahrabaného po uši ve spisech, a namlouvám si, že by mi bylo dobře, kdybych byl na jeho místě! Víckrát mi to už přišlo, chtěl jsem ti psát i ministrovi, abych požádal o to místo při vyslanectví, které, jak mě ujišťuješ, by mi nebylo odepřeno. Sám tomu věřím. Ministr mě má už dávno rád, dlouho na mě naléhal, abych se nějakému zaměstnání věnoval; a je mi i hodinu dobře s tou myšlenkou. Pak, když si na to zase vzpomenu a napadne mě bajka o koni, který netrpělivý své svobody si dá nasadit sedlo a postroj a je ujetý k smrti – nevím, co mám. – A, můj milý! Není snad to toužení ve mně po změně stavu nějakou vnitřní, nepříjemnou netrpělivostí, která mě bude pronásledovat všude?

Dne 28. srpna

Je pravda, kdyby se moje nemoc dala vyléčit, udělali by to tihle lidé. Dnes mám narozeniny a hned za ranního kuropění dostávám balíček od Alberta. Při otvírání mi padne hned do očí jedna ze světle růžových stuh, které měla Lotte na sobě, když jsem ji poznal, a o niž jsem ji od té doby několikrát prosil. Byly při tom dvě knížečky v duodéciovém formátu, malý Wetsteinův Homér, vydání, po kterém jsem tolikrát toužil, abych se při procházkách netáhl s Ernestim. Vidíš! Tak předcházejí mým přáním, tak vyhledávají všechny ty malé laskavosti přátelství, které jsou tisíckrát cennější než ony oslňující dary, jimiž nás marnivost dárce ponižuje. Líbám tu stuhu tisíckrát a s každým nádechem vdechuji vzpomínku na ty slasti, kterými mě ony nemnohé šťastné, nenávratné dny přeplnily. Wilhelme, tak to je, a nereptám, květy života jsou jen zjevy! Kolik jich pomine, aniž by za sebou zanechaly stopu, jak málo nasadí plod a jak málo z těch plodů dozraje! A přece je jich ještě dost; a přece – ach, bratře můj! – můžeme uzrálé plody zanedbávat, pohrdat jimi, nechat je nedotčené uhnít?

Buď zdráv! Je nádherné léto; často sedím na ovocných stromech v Lottině sadu s dlouhou tyčí česáku a dolujem hrušky z vrcholu. Ona stojí dole a bere je, když jí je dolů spouštím.

Dne 30. srpna

Nešťastníku! Nejsi ty blázen? Neklameš sám sebe? Co má znamenat tahle zuřící, nekonečná vášeň? Nemám jinou modlitbu než k ní; mé obraznosti se nezjeví jiná postava než ta její, a všechno na světě kolem sebe vidím jen ve vztahu k ní. A to mi připraví nejednu šťastnou hodinu – až se od ní zase musím odtrhnout! Ach, Wilhelme! K čemu mě moje srdce často nutí! – Když jsem u ní seděl, dvě, tři hodiny, a napásl

se její postavou, jejím chováním, nebeským výrazem jejích slov, a mé smysly se jeden po druhém napínají, zrak se zatemňuje, sotva ještě slyším, a hrdlo mě tiskne jako škrtič, pak mé srdce v divokých úderech chce stísněným smyslům uvolnit vzduch a jen rozmnožuje jejich zmatek – Wilhelme, často nevím, zda jsem na světě! A – jestliže se někdy neujme vrchu truchlivost a Lotte mi nedovolí tu ubohou útěchu vyplakat svou stísněnost nad její rukou – pak musím pryč, musím ven, a zabloudím pak daleko po polích; vylézt na strmou horu je pak mou radostí, probít si cestu neschůdným lesem, trním, které mě zraňuje, ostny, které mě trhají! Pak je mi trochu lépe! Trochu! A když únavou a žízní občas uprostřed cesty zůstanu ležet, občas v hluboké noci, když vysoký úplněk nade mnou stojí, v osamělém lese si sednu na křivě vzrostlý strom, abych svým zraněným chodidlům poskytl aspoň trochu úlevy, a pak v mdlém odpočinku v šeru podřimuji! Ó Wilhelme! Samotářský byt mnišské cely, žíněné roucho a pás s ostny by byly posilou, po níž moje duše žízní. Sbohem! Nevidím této bídě jiný konec než hrob.

Dne 3. září

Musím pryč! Děkuji ti, Wilhelme, žes utvrdil mé kolísavé rozhodnutí. Už čtrnáct dní nosím v hlavě myšlenku ji opustit. Musím pryč. Ona je zase ve městě u přítelkyně. A Albert – a – musím pryč!

Dne 10. září

To byla noc! Wilhelme! Teď přestojím všechno. Už ji neuvidím! Ach, kdybych ti mohl padnout kolem krku, vyjádřit ti s tisícem slz a vytržení, můj nejlepší, pocity, jež bouří v mém srdci. Tady sedím a lapám po

vzduchu, snažím se uklidnit, čekám na ráno, a s východem slunce jsou objednáni koně.

Ach, ona klidně spí a netuší, že mě nikdy víc neuvidí. Odtrhl jsem se, byl jsem natolik silný, že jsem v rozhovoru trvajícím dvě hodiny neprozradil svůj záměr. A Bože, jaký to rozhovor!

Albert mi slíbil, že hned po večeři bude s Lottou v zahradě. Stál jsem na terase pod vysokými kaštany a díval se za sluncem, které mi teď naposledy zapadalo nad líbezným údolím, nad tichou řekou. Tolikrát jsem tu stál s ní a díval se na totéž nádherné divadlo, a nyní – chodil jsem alejí sem a tam, která mi byla tak drahá; tajemný sympatetický tah mě zde tak často zdržel, ještě než jsem Lotte znal, a jak jsme se radovali, když jsme na počátku své známosti objevili vzájemnou náklonnost k tomuto místečku, které je opravdu jedno z nejromantičtějších, jaká jsem kdy viděl, pokud je vytvořilo lidské umění.

Napřed máš mezi kaštany širou vyhlídku – ach, pamatuji si, že jsem ti o tom, myslím, už mnoho psal, jak tě vysoké bukové stěny posléze uzavřou a přilehlým houštím se alej stává stále temnější, až se nakonec vše uzavře do uzavřeného místečka, kolem něhož se vznášejí všechna chvění samoty. Cítím ještě, jak mi bylo útulno, když jsem tam poprvé v hlubokém poledni vstoupil; velmi tiše jsem tušil, jakým jevištěm to ještě má být blaženosti i bolesti.

Napásl jsem se asi půl hodiny ve znavených, sladkých myšlenkách na loučení, na shledání, když jsem je slyšel vystupovat na terasu. Běžel jsem jim vstříc, s chvěním jsem uchopil její ruku a políbil ji. Právě jsme vystoupili nahoru, když měsíc vyšel za keřnatým kopcem; mluvili jsme o všelikém a nepozorovaně se blížili k temnému kabinetu. Lotte vešla a sedla si, Albert vedle ní, i já; můj neklid mě však nenechal dlouho sedět; vstal jsem, předstoupil před ni, chodil sem a tam, zase se posadil: byl to úzkostný stav. Upozornila nás na krásný účinek měsíčního světla, které na konci bukových stěn ozařovalo celou terasu před námi: nádherný pohled, který byl tím více působivý, že nás kolem

dokola uzavřelo hluboké šero. Byli jsme tiše, a ona po chvíli začala: „Nikdy nejdu v měsíčním svitu na procházku, nikdy, aniž by mě napadla myšlenka na mé zesnulé, aniž by na mě přišel cit smrti, budoucnosti.“ „Budeme!“ pokračovala hlasem nejvznešenějšího citu; „ale, Werthere, najdeme se zase? Zase se poznáme? Co tušíte? Co říkáte?“

„Lotte,“ řekl jsem, podávaje jí ruku a s očima plnýma slz, „shledáme se zase! Zde i tam shledáme!“ – nemohl jsem dál mluvit – Wilhelme, musela mě to zeptat, zrovna když jsem měl v srdci to úzkostné loučení!

„A zda vědí ti milí zesnulí o nás,“ pokračovala, „zda cítí, když se nám daří dobře, že si na ně s vroucí láskou vzpomínáme? Ó! Postava mé matky se vznáší kolem mne pokaždé, když v tichý večer sedím mezi jejími dětmi, mezi svými dětmi, a ony jsou kolem mne shromážděny, jako byly shromážděny kolem ní. Když pak toužebnou slzou pohlédnu k nebi a přeji si, aby se mohla na okamžik dovnitř podívat, jak dodržuji své slovo, které jsem jí dala v hodině smrti: být matkou jejích dětí. S jakým citem volám: ‚odpusť mi, nejdražší, nejsem-li jim tím, čím jsi ty byla jim. Ach! Dělám přece všechno, co mohu; jsou přece oblečeny, nasyceny, ach, a co víc je než to všechno, opečovány a milovány. Kdybys viděla naši svornost, drahá světice! Nejvroucnějším díkem bys oslavovala toho Boha, kterého jsi prosila posledními, nejhořčejšími slzami o blaho svých dětí.‘“ – Řekla to! Ach Wilhelme, kdo může opakovat, co ona řekla! Jak může studené, mrtvé písmeno znázornit tenhle nebeský květ ducha! Albert jí mírně skočil do řeči: „To vás příliš zasahuje, drahá Lotte! Vím, že se vaše duše velmi upíná k těmto myšlenkám, ale prosím vás.“ – „Ó Alberte,“ řekla, „vím, že nezapomínáš na ty večery, kdy jsme spolu sedávali u malého, kulatého stolečku, když tatínek odjel na cesty a my jsme malé poslali spát. Mívals často nějakou dobrou knihu a tak zřídka ses dostal k tomu, abys něco četl – nebyl styk s tou nádhernou duší víc než všechno? Krásná, mírná, ve-

selá a stále činná žena! Bůh zná moje slzy, s nimiž jsem se často v loži před ním vrhala: ať mě jí učiní podobnou.“

„Lotte!“ zvolal jsem a vrhl se před ni, uchopil jsem její ruku a smočil ji tisícem slz, „Lotte! Boží požehnání spočívá na vás i duch vaší matky!“ „Kdybyste ji byl znal,“ řekla a stiskla mi ruku, „stála za to, abyste ji byl poznal!“ – myslel jsem, že se zhroutím.

Nikdy mi nebylo řečeno větší, hrdější slovo – a ona pokračovala: „A tato žena musela v květu svých let odejít, když jejímu nejmladšímu synovi nebylo ani šest měsíců! Její nemoc netrvala dlouho; byla klidná, odevzdaná, jen její děti ji bolely, zvlášť ten nejmenší. Když se chýlilo ke konci a řekla mi: ‚přiveď mi je nahoru!‘ a jak jsem je přivedla, ty malé, které nic nevěděly, i ty starší, které byly bez sebe, jak stály kolem lůžka, a jak zvedla ruce a modlila se nad nimi, a políbila je jedno po druhém a poslala je pryč a řekla mi: ‚buď jejich matkou!‘ – Dala jsem jí na to ruku! – ‚Mnoho slibuješ, dcero má,‘ řekla, ‚srdce matky a oko matky. Vídala jsem na tvých vděčných slzách, že cítíš, co to je. Měj je pro své sourozence a pro svého otce věrnost a poslušnost ženy. Budeš ho těšit.‘ – Ptala se na něj, byl vyšel ven, aby před námi skryl nesnesitelný žal, který cítil, ten muž byl celý rozerván.

Alberte, ty jsi byl v pokoji. Slyšela, že někdo jde, zeptala se a vyžádala si tě k sobě, a jak se podívala na tebe i na mne, s utěšeným, klidným pohledem, že budeme šťastni, společně šťastni budeme.“ – Albert jí padl kolem krku a políbil ji a zvolal: „Jsme to! Budeme to!“ – klidný Albert byl zcela mimo svou míru a já jsem o sobě nic nevěděl. „Werthere,“ začala, „a tato žena měla odejít! Bože! Když si občas pomyslím, jak si člověk nechá odnést to nejdražší, co má v životě, a nikdo kromě dětí to tak ostře necítí, které si ještě dlouho stěžovaly, že černí mužové odnesli maminku!“ Vstala, a já se probudil a otřesen zůstal sedět a držel její ruku. – „Pojďme pryč,“ řekla, „je čas.“ – Chtěla stáhnout svou ruku a já jsem ji držel pevněji. – „Shledáme se zase,“ zvolal jsem, „najdeme se, pod všemi podobami se poznáme. Odcházím,“ pokračo-

val jsem, „odcházím ochotně, a přece, kdybych měl říci na věky, nevydržel bych to. Buďte sbohem, Lotte! Buďte sbohem, Alberte! Shledáme se zase.“ – „Zítra, myslím,“ odvětila žertovně. – Já cítil to zítra! Ach, nevěděla, když stahovala ruku z mé – Odcházeli alejí, já stál a díval se za nimi v měsíčním svitu, a vrhl jsem se na zem a vyplakal se a vyskočil a běžel zpátky na terasu a viděl ještě tam dole ve stínu vysokých líp její bílé šaty, jak se k zahradní brance mihotají, rozpřáhl jsem paže, a ona zmizela.

Kniha druhá

Dne 20. října 1771

Včera jsme sem dorazili. Vyslanec je nedisponován, a tak se na pár dní zdrží doma. Kdyby jen nebyl tak nevlídný, bylo by vše v pořádku. Pozoruji, pozoruji, osud mi určil tvrdé zkoušky. Ale dobré mysli! Lehká mysl snese všechno! Lehká mysl? To mě musí rozesmát, jak mi to slovo přichází do pera. Ó, trochu lehčí krev by ze mě udělala toho nejšťastnějšího pod sluncem. Jakže! Tam, kde druzí se svou troškou síly a nadání přede mnou v pohodlné samolibosti rozkazují, mám já zoufat nad svou silou, nad svými vlohami? Dobrý Bože, jenžs mi tohle všechno daroval, proč jsi nezadržel polovinu a nedal mi sebedůvěru a nenáročnost?

Trpělivost! Trpělivost! Zlepší se to. Neboť ti říkám, milý, máš pravdu. Od té doby, co jsem denně hnán mezi lid a vidím, co dělají a jak to vedou, stojím o mnoho lépe sám se sebou. Jistě, protože jsme už jednou tak uděláni, že všechno se sebou a sebe se vším srovnáváme, leží štěstí nebo bída v předmětech, s nimiž se poměřujeme, a tady není nic nebezpečnějšího než samota. Naše obraznost, puzená svou povahou se povznášet, živená fantastickými obrazy básnictví, si vytvoří řadu bytostí stoupající vzhůru, v níž my jsme ti nejspodnější a vše mimo nás se zdá nádhernější, každý druhý je dokonalejší. A děje se to zcela přirozeně. Tak často cítíme, že nám leccos chybí, a právě to, co nám schází, zdá se nám často, že má jiný, jemuž pak přidáme všechno,

co máme, a k tomu ještě jistou idealistickou útulnost. A tak je ten šťastný zcela hotov, výtvor nás samých.

Naopak, když se se vší svou slabostí a námahou jen prostě pracujeme dál, zjišťujeme nejednou, že se svým šinutím a lavírováním dostaneme dál než druzí svým plachtěním a veslováním – a – to je přece pravý cit sebe sama, když druhé dohoníme, nebo je dokonce předběhneme.

Dne 26. listopadu

Začínám se tu potud docela snášet. Nejlepší je, že je co dělat; a pak ti rozmanití lidé, ty všelijaké nové postavy mi před duší dělají pestré divadlo. Seznámil jsem se s hrabětem C..., mužem, kterého si musím každý den víc vážit, širokou, velikou hlavou, a který kvůli tomu není chladný, protože mnoho přehlíží; z jehož styku vyzařuje tolik citu pro přátelství a lásku. Vzal si mě k sobě, když jsem k němu vyřizoval úřední záležitost, a při prvních slovech postřehl, že si rozumíme, že si se mnou může povídat tak, jako ne s každým. Nemohu dost chválit jeho otevřené chování vůči mně. Taková opravdová, teplá radost není na světě, jako vidět velkou duši, která se otevírá před člověkem.

Dne 24. prosince

Vyslanec mi dělá spoustu mrzutostí, předvídal jsem to. Je to ten nejpedantštější blázen, jaký jen může být; krok za krokem a obšírně jako teta; člověk, který není nikdy spokojen sám se sebou, a kterému proto nikdo nedokáže vyhovět. Rád pracuji lehce a jak to stojí, tak to stojí; a on je pak schopen vrátit mi můj spis a říct: „Je dobrý, ale projděte si ho ještě, vždycky se najde lepší slovo, čistší částice.“ – Při tom bych se

mohl zbláznit. Ani A, ani jediné spojovací slůvko nesmí chybět, a všem inverzím, které mi občas uklouznou, je smrtelným nepřítelem; když člověk neprotrokuje svou periodu podle zavedené melodie, nerozumí v ní vůbec nic. To je utrpení, mít co dělat s takovým člověkem.

Důvěra hraběte C… je ještě to jediné, co mě drží bez úhony. Řekl mi onehdy zcela upřímně, jak je nespokojen s pomalostí a váhavostí mého vyslance. Takoví lidé si to ztěžují sobě i druhým. „Jenže," řekl, „musí se do toho rezignovat jako cestující, který musí přes horu; ovšem, kdyby ta hora nebyla, byla by cesta pohodlnější a kratší; ona je ale tady, a člověk musí přes ni!"

Můj starý také cítí tu přednost, kterou mi hrabě dává před ním, a to ho mrzí, a chápe se každé příležitosti mluvit o hraběti přede mnou špatně; já, jak je přirozené, mu oponuji, a tím se věc jen zhorší. Včera mě dokonce rozzlobil, neboť se mnou bylo míněno: pro taková světská jednání je hrabě docela dobrý, má lehkou ruku k práci a vede dobré pero, ale v důkladné učenosti mu to schází jako všem belletristům. K tomu udělal takovou tvář, jako by chtěl říct: „Cítíš to píchnutí?" Ale u mě to neudělalo žádný účinek; pohrdal jsem člověkem, který mohl takhle smýšlet a chovat se. Odolal jsem mu a bojoval s dost velkou prudkostí. Řekl jsem, že hrabě je muž, před nímž musí mít člověk úctu, jak pro jeho charakter, tak pro jeho znalosti. „Nepoznal jsem," řekl jsem, „nikoho, komu by se tak podařilo rozšířit svého ducha, rozprostřít ho na nesčetné předměty a při tom si zachovat tuto činorodost pro obyčejný život." – To byly jeho mozku španělské vesnice, a já se poroučel, abych nad dalším nerozumem nemusel polknout ještě víc žluči.

A za to můžete vy všichni, kteří jste mě svými řečmi dostali do toho jha a tolik mi nazpívali o aktivitě. Aktivita! Když ten, kdo sází brambory a jezdí do města prodávat obilí, nedělá víc než já, tak si těch deset let ještě odedřu na galeji, k níž jsem teď přikován.

A ta skvoucí bída, ta nuda mezi tím odporným lidem, který se tu vedle sebe vidí! Honba za hodností mezi nimi, jak jen bdí a číhají, aby jeden druhému uloupil krůček; nejubožejší, nejchudokrevnější vášně, zcela bez kabátku. Je tu ženská, například, která každého baví svou šlechtou a svou zemí, takže si každý cizinec musí pomyslet: to je bláznivá ženská, která si na té trošce šlechty a na pověsti své země dělá divy. – Ale je to ještě horší: ta samá ženská je zde ze sousedství dcerou pouhého úředního písaře. – Vidíš, nemohu pochopit lidské pokolení, které má tak málo rozumu, že se tak plytce prostituuje.

Ovšem všímám si denně víc, můj drahý, jak pošetilé je soudit druhé podle sebe. A protože mám tolik co dělat sám se sebou a tohle srdce je tak bouřlivé – ach, nechávám druhé rádi jít jejich cestou, kdyby jen oni mohli nechat jít mne.

Co mě nejvíc dráždí, jsou ty osudné měšťanské poměry. Ovšem vím stejně dobře jako kdokoli, jak je rozdíl stavů nutný, kolik výhod mi sám přináší: jenom ať mi nestojí v cestě právě tam, kde bych si ještě mohl trochu radosti, záblesk štěstí na této zemi užít. Nedávno jsem se na procházce seznámil se slečnou z B., líbezným stvořením, které si uprostřed toho ztuhlého života uchovalo mnoho přirozenosti. Zalíbili jsme se jeden druhému v rozhovoru, a když jsme se rozcházeli, prosil jsem ji o dovolení, abych ji směl u ní navštívit. Dovolila mi to s takovou volností, že jsem sotva mohl počkat vhodného okamžiku, abych k ní zašel. Není zdejší a bydlí u tety v domě. Fyziognomie té staré se mi nelíbila. Prokazoval jsem jí hodně pozornosti, můj hovor byl většinou obrácen k ní, a za necelou půlhodinu jsem měl v hrubých rysech jasno v tom, co mi slečna sama potom přiznala: že milá teta ve svém stáří trpí nedostatkem všeho, nemá slušné jmění, nemá ducha ani oporu, kromě řady svých předků, nemá štít, kromě toho stavu, do něhož se zabarikádovala, a žádnou zábavu, kromě dívání se z vrchního patra přes měšťanské hlavy. V mládí prý byla krásná a svůj život promarnila, nejprve svou svéhlavostí týrala leckterého ubohého chlapce, a ve zra-

lejších letech se podvolila poslušnosti jednoho starého důstojníka, který s ní za tuto cenu a snesitelné živobytí strávil kovový věk a zemřel. Nyní se vidí v železném sama a nikdo by na ni nepohlédl, nebýt její neteře tak líbezné.

Dne 8. ledna 1772

Co jsou to za lidi, jejichž celá duše spočívá na ceremoniálu, jejichž tužby a snahy po léta směřují k tomu, jak by u stolu posunuli svou židli o kousek výš: ne, naopak, ještě se jim hromadí práce, právě proto, že se nad malichernými nepříjemnostmi povyšování zdržují od důležitějších věcí. Minulý týden byla při sáňkování hádka a celá zábava byla zkažena.

Ti blázni, kteří nevidí, že na místě vlastně vůbec nezáleží, a že ten, kdo má první, hraje tak zřídka první úlohu! Nejeden král je ovládán svým ministrem, nejeden ministr svým sekretářem! A kdo je potom ten první? Ten, zdá se mi, kdo druhé přehlíží a má tolik moci nebo lsti, aby jejich síly a vášně napjal k provedení svých plánů.

Dne 20. ledna

Musím Vám psát, drahá Lotte, zde ve světnici bídné selské hospody, kam jsem se uchýlil před těžkým počasím. Dokud jsem v tom smutném hnízdě D..., mezi tím cizím, mému srdci docela cizím lidem se potlouká, neměl jsem jediný okamžik, ani jediný, v němž by mi srdce velelo Vám psát; a teď v této chatrči, v této samotě, v této uzavřenosti, kdy sníh a kroupy bijí do mého okénka, zde jste byla mou první myšlenkou. Jak jsem vstoupil, přepadla mě Vaše postava, Vaše památka, ó Lotte! Tak svatá, tak teplá! Dobrý Bože! První šťastný okamžik znovu.

Kdybyste mě viděla, má nejlepší, v tom návalu rozptýlení! Jak vyprahlé jsou mé smysly! Ani okamžik plnosti srdce, ani jedinou blaženou hodinu! Nic! Nic! Stojím jako před kabinetem s raritami a dívám se, jak se mužíčci a koníčkové přede mnou pohybují, a často se sám sebe ptám, zda to není optický klam. Hraji s nimi, spíš, jsem hrán jako loutka, a občas uchopím svého souseda za dřevěnou ruku a hrůzou se stáhnu zpátky. Večer si předsevzmu, že si užiji východu slunce, a nevylezu z postele; ve dne doufám, že se potěším měsíčním svitem, a zůstanu ve své světnici. Nevím pořádně, proč vstávám, proč jdu spát.

Kvas, který mi uváděl v pohyb život, chybí; dráždidlo, které mě v hlubokých nocích udržovalo bdělého, je pryč, to, co mě ráno budilo ze spánku, je pryč.

Jediné ženské stvoření jsem zde našel, slečnu z B..., podobá se Vám, drahá Lotte, pokud se Vám někdo může podobat. „Ejhle!“ řeknete, „ten člověk se dává na líbezné komplimenty!“ Není to tak docela nepravda. Od jisté doby jsem velmi roztomilý, protože nemohu jinak, mám hodně vtipu, a dámy říkají, že nikdo neumí tak jemně chválit jako já (a lhát, dodejte, bez toho to totiž nejde, rozumíte?). Chtěl jsem mluvit o slečně B... Má mnoho duše, která plně vyzařuje z jejích modrých očí. Její stav jí leží jako břemeno, které neuspokojuje žádné z přání jejího srdce. Touží pryč z toho ruchu, a my si pak celé hodiny přefantazírujeme v pastorálních scénách neruzeného blaha; ach! a o Vás! Jak často Vám musí vzdávat hold, musí ne, dělá to dobrovolně, slyší tak ráda o Vás, miluje Vás. – Ó, kdybych seděl u Vašich nohou v tom milém, důvěrném pokojíčku, a naši maličcí milánci by se mezi sebou kutáleli kolem mě, a kdyby na Vás byli příliš hluční, chtěl bych je kolem sebe hroznou pohádkou shromáždit k pokoji.

Slunce zapadá nádherně nad sněhem se třpytícím krajem, bouře je přes a já – musím se opět zavřít do své klece. – Sbohem! Je Albert u Vás? A jak –? Bůh mi tuto otázku odpusť!

Dne 8. února

Máme už osm dní to nejošklivější počasí a mně to prospívá. Neboť co jsem tady, ještě mi na nebi nevyšel krásný den, který by mi někdo nezkazil nebo nezošklivil. Když teď pořádně prší a sněží, mrzne a taje: ha! myslím si, doma to přece nemůže být horší než venku, nebo obráceně, a tak je to dobře. Vyjde-li ráno slunce a slibuje pěkný den, nemohu se nikdy ubránit, abych nezvolal: tady mají zase nebeské dobro, o které se mohou okrádat navzájem! Není ničeho, oč by se vzájemně neokrádali. Zdraví, dobré jméno, veselost, odpočinek! A většinou z pošetilosti, z nechápavosti a úzkosti, a když je člověk slyší, s nejlepším úmyslem. Občas bych je rád prosil na kolenou, aby tak zuřivě nedupali po svých vlastních útrobách.

Dne 17. února

Obávám se, že můj vyslanec a já to spolu nevydržíme už dlouho. Ten člověk je naprosto nesnesitelný. Jeho způsob práce a vedení záležitostí je tak směšný, že se nemohu zdržet, abych mu neodporoval a často nevedl věc podle své hlavy a svého způsobu, což mu, jak přirozené, není nikdy po chuti. Kvůli tomu mě nedávno u dvora obžaloval, a ministr mi dal sice mírné pokárání, ale přece pokárání, a já jsem se chystal požádat o propuštění, když jsem dostal od něho soukromý list, list, před nímž jsem poklekl a vysoký, ušlechtilý, moudrý smysl jsem zbožňoval. Jak kárá mou příliš velkou citlivost, jak mé přepjaté představy o působnosti, o vlivu na druhé, o pronikání v záležitostech ctí sice jako mladistvý dobrý rozmach, nehodlá je vykořenit, jen zmírnit a zavést tam, kde mohou mít své pravé pole, uplatnit svůj mohutný účinek. Také jsem na osm dní posílen a sám v sobě sjednocen. Klid

duše je nádherná věc a radost ze sebe sama. Milý příteli, kdyby jen ten klenot nebyl tak křehký, jak je krásný a drahocenný.

Dne 20. února

Bůh vám žehnej, moji drazí, dej vám všechny ty dobré dny, které mně odnímá!

Děkuji ti, Alberte, žes mě ošidil: čekal jsem na zprávu, kdy bude Váš svatební den, a předsevzal jsem si slavnostně toho dne sejmout ze zdi Lottin stínový obrys a pohřbít ho mezi jiné papíry. Nyní jste pár, a její obraz je ještě tady! Nu, tak ať zůstane! A proč ne? Vím, jsem přece u Vás, jsem bez tvé újmy v Lottině srdci, mám, ano mám tam druhé místo, a chci a musím si je udržet. Ó, zbláznil bych se, kdyby mohla zapomenout – Alberte, v té myšlence je peklo. Alberte, buď sbohem! Buď sbohem, anděli nebes! Buď sbohem, Lotte!

Dne 15. března

Měl jsem mrzutost, která mě odsud vyžene. Skřípu zuby! Čerte! Není to k nahrazení, a vy to máte na svědomí sami, vy, kteří jste mě poháněli a nutili a trápili, abych se postavil na místo, které nebylo po mém smyslu. Teď to mám! Teď to máte! A abys zase neříkal, že moje přepjaté představy všechno kazí, tak zde máš, drahý pane, vyprávění, prosté a čisté, jak by to zapsal kronikář.

Hraběcí… mě má rád, vyznamenává mě, to je známo, to jsem ti už stokrát řekl. Byl jsem u něho včera u tabule, zrovna v ten den, kdy se u něho k večeru schází urozená společnost pánů a dam, na kterou jsem nikdy nepomyslel, aniž mi kdy přišlo na mysl, že my subalterní nepatříme mezi ně. Dobře. Večeřím u hraběte, a po večeři chodíme po

velkém sále sem a tam, mluvím s ním, s plukovníkem B..., který přijde k tomu, a tak se blíží hodina společnosti. Myslím, Bůh ví, na nic. Tu vejde přelaskavá dáma z S... se svým pánem manželem a dobře vylíhlou husičkou dcerkou s plochou hrudí a půvabným šněrovaným živůtkem, dělají en passant své zavedené, vysoce šlechtické oči a nozdry, a jak mi je ten národ v hloubi protivný, chtěl jsem se právě odporoučet a čekal jsem jen, až bude hrabě od toho hnusného tlachání volný, když vešla moje slečna B. Protože se mi srdce vždycky trošku rozehřeje, když ji vidím, zůstal jsem a postavil se za její židli, a teprve po chvíli jsem si všiml, že se mnou mluví s menší otevřeností než jindy, s jistými rozpaky. To mě upoutalo. Je tedy také jako všechen ten lid, myslel jsem si, a byl jsem píchnut a chtěl jít, a přece zůstal, protože bych ji byl rád omluvil a nevěřil tomu a doufal v nějaké její dobré slovo a – co ty chceš. Zatím se společnost plnila. Baron F. s celou garderobou z korunovace Františka Prvního, dvorní rada R..., zde ale v qualitate pan z R... zvaný, se svou hluchou ženou atc., aby nebyl zapomenut i špatně oděný J..., který mezery své staromódní garderoby zalepuje novomódními cáry, to se hrne po skupinách, a já mluvím s několika svými známými, kteří jsou všichni velmi lakoničtí. Myslel jsem si – a dával jen pozor na svou B... Nevšiml jsem si, že ženy na konci sálu si šeptají do uší, že to krouží mezi muže, že paní z S. mluvila s hrabětem (to všechno mi slečna B. později vyprávěla), až konečně hrabě na mě namířil a vzal mě k oknu. – „Víte," řekl, „naše podivuhodné poměry; společnost je nespokojená, všimnul jsem si, Vás tu vidí. Nechtěl bych za nic na světě –" – „Vaše Excelence," přerušil jsem ho, „tisíckrát prosím za odpuštění; měl jsem na to pomyslet dřív, a vím, že mi tuto nedůslednost odpustíte; chtěl jsem se už prve odporoučet. Zlý génius mě zdržel." Dodal jsem s úsměvem, přitom se ukláněl. – Hrabě mi stiskl ruce s citem, který říkal všechno. Jemně jsem se vytratil z té vznešené společnosti, šel, posadil se do kabrioletu a jel do M., abych tam z pahorku viděl zapadat slunce a při tom si ve svém Homérovi přečetl ten nád-

herný zpěv, jak je Odysseus pohoštěn znamenitým pastýřem vepřů. To všechno bylo dobré.

Večer se vracím ke stolu, bylo ještě málo lidí v hostinské světnici; ti hráli kostky v rohu, ubrus měli odhrnutý zpátky. Vtom vejde ten počestný Adelin, položí svůj klobouk, přitom na mě hledí, přistoupí ke mně a tiše řekne: „Měls mrzutost?“ – „Já?“ řekl jsem. – „Hrabě tě vyhostil ze společnosti.“ – „Vem je čert!“ řekl jsem, „bylo mi milé, že jsem se dostal na čerstvý vzduch.“ – „Dobře,“ řekl, „žes to vzal na lehkou váhu. Jen mě to mrzí, už je to všude po městě.“ – Teď mě ta věc teprve začala hryzat. Všichni, kdo ke stolu přišli a dívali se na mne, myslel jsem si, dívají se na tebe proto! To vyvolalo zlou krev.

A když mě dnes dokonce všude, kam jdu, litují, když slyším, že moji závistníci teď triumfují a říkají: tady se vidí, jak to s těmi pyšnými dopadá, kteří si o své trošce rozumu moc myslí a věří, že se tím smějí povznést nade všechny poměry, a co víc toho psího žvanění – tu by si člověk rád vrazil nůž do srdce; neboť ať se o samostatnosti říká, co se chce, chtěl bych vidět toho, kdo může snášet, aby o něm darebáci mluvili, když mají nad ním výhodu; když jejich plky jsou prázdné, ach, pak je lze snadno nechat.

Dne 16. března

Všechno mě štve. Dnes potkám slečnu B… v aleji, nemohl jsem se zdržet, abych ji neoslovil, a jakmile jsme se vzdálili od společnosti, abych jí nevyjádřil svou dotčenost nad jejím nedávným chováním. – „Ó Werthere,“ řekla vroucím tónem, „mohl jste si můj zmatek takhle vyložit, Vy, který znáte mé srdce? Co jsem pro Vás trpěla od okamžiku, kdy jsem vstoupila do sálu! Všechno jsem předvídala, stokrát mi to sedělo na jazyku, abych Vám to řekla. Věděla jsem, že ty z S… a T… se svými muži odejdou dřív, než by zůstaly ve Vaší společnosti; věděla jsem, že

si to hrabě s nimi nesmí rozházet – a teď ten povyk!“ – „Jak, slečno?“ řekl jsem a skryl svůj úlek; neboť všechno, co mi Adelin předevčírem řekl, mi v tom okamžiku prolétlo žilami jako vařící voda. – „Co mě to už stálo!“ řeklo to sladké stvoření, zatímco jí stály slzy v očích. – Nebyl jsem už pánem sebe sama, chystal jsem se jí vrhnout k nohám. – „Vysvětlete se!“ zvolal jsem. – Slzy jí tekly po tvářích. Byl jsem bez sebe. Osušovala je, aniž by je chtěla skrývat. – „Mou tetu znáte,“ začala, „byla přítomna a – ó, s jakýma očima se na to dívala! Werthere, včera v noci jsem to musela vystát a dnes ráno kázání o mém styku s Vámi, a musela jsem poslouchat, jak Vás snižují, ponižují, a mohla a směla jsem Vás jen napůl bránit.“ Každé její slovo mi šlo jako meč srdcem. Necítila, jaké milosrdenství by bylo mi to všechno zamlčet, a nyní ještě dodávala, co se bude dále rozmluvně rozšiřovat, jakým triumfem to pro jistý druh lidí bude.

Jak by se nyní lechtali a radovali nad potrestáním mé pýchy a mého podceňování druhých, které mi už dávno vyčítají. To všechno, Wilhelme, slyšet od ní, s hlasem nejupřímnějšího soucitu – byl jsem zdrcen a jsem ještě zuřivý. Chtěl bych, aby se někdo opovážil mi to vytknout, abych mu mohl probodnout tělo mečem; kdybych viděl krev, bylo by mi lépe. Ach, stokrát jsem uchopil nůž, abych tomu stísněnému srdci dopřál vzduch. Vypráví se o ušlechtilém druhu koní, kteří, když jsou strašně rozpáleni a vyštváni, si pudově sami otevřou žílu, aby si pomohli k dechu. Tak je mi často, chtěl bych si otevřít žílu, která by mi dala věčnou svobodu.

Dne 24. března

Požádal jsem o své propuštění ze dvora a doufám, že je dostanu, a vy mi odpustíte, že jsem si napřed neopatřil u Vás dovolení. Musel jsem už jednou pryč, a co jste říkali, abyste mě k zůstání přemluvili, všech-

no vím, a tedy – podej to mé matce v malých dávkách, nemohu si sám pomoci, a ona ať se smíří s tím, že já jí také pomoci nemohu. Jistě ji to bude muset bolet. Vidět tu krásnou dráhu, kterou její syn rovnou nasměroval ke tajnému radovi a vyslanci, tak najednou zaraženou, a s tím zvířátkem zpět do stáje! Udělejte si z toho, co chcete, a kombinujte si možné případy, za nichž bych byl mohl a měl zůstat; dost na tom, odcházím, a abyste věděli, kam jdu, zde je kníže **, který nachází na mé společnosti velkou zálibu; ten mě požádal, když slyšel o mém úmyslu, abych s ním šel na jeho statky a strávil tam krásné jaro. Mám být zcela ponechán sám sobě, slíbil mi, a protože si do jistého bodu rozumíme, odvážím se toho na dobrou šťastnou a půjdu s ním.

Pro Tvou zprávu.

Dne 19. dubna

Děkuji za oba tvé listy. Neodpovídal jsem, protože jsem tento papír nechával ležet, dokud nedorazí mé propuštění od dvora; obával jsem se, že moje matka by se mohla obrátit na ministra a znesnadnit mi můj záměr. Teď se to však stalo, mé propuštění je tu. Nechci vám povídat, jak nerad mi je udělili, a co mi ministr píše – vybuchli byste v nové nářky. Následník trůnu mi na rozloučenou poslal pětadvacet dukátů, se slovem, které mě dojalo k slzám; nepotřebuji tedy od matky peníze, o něž jsem nedávno psal.

Dne 5. května

Zítra odtud odjíždím, a protože mé rodiště leží jen šest mil z cesty, chci se i na to zase podívat, chci se připomenout starých, šťastně prosněných dnů. Právě tou branou chci vejít, kterou moje matka vyjela se

mnou ven, když po smrti mého otce opustila to milé důvěrné místo, aby se zavřela do svého nesnesitelného města. Sbohem, Wilhelme, dostaneš zprávu o mém průjezdu.

Dne 9. května

Vykonal jsem pouť do svého domova s veškerou zbožností poutníka, a mnohé nečekané city se mě zmocnily. U velké lípy, která stojí čtvrt hodiny před městem na cestě k S..., jsem dal zastavit, vystoupil a postilionu nařídil, aby jel dál, abych pěšky každou vzpomínku zcela nově, živě podle svého srdce zakusil. Tak jsem tedy stál pod lipou, která bývala kdysi, když jsem byl hoch, cílem a mezí mých procházek. Jak jinak! Tenkrát jsem toužil ve šťastné nevědomosti ven do neznámého světa, kde jsem pro své srdce doufal v tolik potravy, v tolik požitku, aby mi naplnil a nasytil mou toužebnou, vzmáhavou hruď. Teď se vracím ze širého světa – ó můj příteli, s kolika zklamanými nadějemi, s kolika zničenými plány! – Viděl jsem před sebou pohoří, které bývalo tisíckrát předmětem mých přání. Celé hodiny jsem tu mohl sedět a toužit tam přes, s vnitřní duší se ztrácet v lesích, v údolích, které se mým očím tak přívětivě-šeřivě představovaly; a když jsem se pak v určenou dobu musel vracet, s jakým odporem jsem opouštěl to milé místo! – Blížil jsem se městu, všechny ty staré, známé zahradní domky jsem pozdravoval, nové mi byly protivné, stejně tak všechny změny, které byly jinak provedeny. Vstoupil jsem branou a hned a zcela jsem se našel. Milý, nechci jít do podrobností; jakkoli to pro mne bylo půvabné, tak jednotvárné by to bylo ve vyprávění. Rozhodl jsem se bydlet na trhu, hned vedle našeho starého domu. Cestou tam jsem si všiml, že školní světnice, kde nás ta počestná stará ženská v dětství sháněla dohromady, se proměnila v krámek. Vzpomínám si na neklid, na slzy, na otupělost mysli, na úzkost srdce, kterou jsem v té díře vystál. –

Neudělal jsem krok, který by nebyl pamětihodný. Poutník ve Svaté zemi nenachází tolik míst náboženských vzpomínek, a jeho duše není sotva tak plná svatého pohnutí. – Ještě jedno z tisíce. Šel jsem podél řeky dolů až k jednomu dvoru; i to bývala moje cesta, a ta místečka, kde jsme se my hoši cvičili, abychom vyvolali co nejvíce poskoků placatých kamenů po vodě. Vzpomínal jsem tak živě, jak jsem občas stál a díval se za vodou, s jakými podivuhodnými tušeními jsem ji sledoval, jak dobrodružně jsem si představoval krajiny, kam teď poteče, a jak jsem tam brzy nacházel meze své představivosti; a přece to muselo jít dál, pořád dál, až jsem se docela ztratil v nazírání na neviditelnou dálku. – Vidíš, můj milý, tak omezení a tak šťastní byli nádherní pradědové! Tak dětský byl jejich cit, jejich poezie! Když Odysseus mluví o nezměrném moři a o nekonečné zemi, je to tak pravdivé, lidské, vroucí, těsné a tajemné. Co mi je platné, že teď s každým školákem mohu říkat, že je kulatá? Člověk potřebuje jen pár hrud země, aby na nich užíval, méně, aby pod nimi odpočíval. Teď jsem zde, na knížecím loveckém zámku. Dá se s pánem ještě docela snést, je pravdivý a prostý. Podivuhodní lidé jsou kolem něho, kterým vůbec nerozumím. Nezdají se být darebáky a přece také nemají vzezření počestných lidí. Občas mi připadají počestní, a přece jim nemohu věřit. Co mi ještě dělá zle, je, že často mluví o věcech, které jen slyšel a četl, a to z toho hlediska, z jakého mu je předložil druhý. Také si cení mého rozumu a mých talentů víc než tohoto srdce, které je přece mou jedinou pýchou, pramenem všeho. Ach, co já vím, může vědět každý – mé srdce mám já sám.

Dne 25. května

Měl jsem něco v hlavě, o čem jsem vám nechtěl nic říkat, dokud by to nebylo provedeno: teď, kdy z toho nic nebude, je to stejně dobré. Chtěl

jsem do války; to mi dlouho leželo na srdci. Hlavně proto jsem šel za knížetem až sem, který je generálem v ***ské službě. Na procházce jsem mu objevil svůj záměr; odrazoval mě od něho, a muselo by to být u mě víc vášeň než vrtoch, kdybych jeho důvodům nebyl popřál sluchu.

Dne 11. června

Říkej, co chceš, nemohu tu zůstat déle. Co bych tu měl? Čas se mi vleče. Kníže mě drží tak dobře, jak jen lze, a přece nejsem ve svém živlu. V podstatě spolu nemáme nic společného. Je to muž rozumný, ale rozumem docela obyčejným; jeho společnost mě nebaví víc, než když čtu dobře napsanou knihu. Ještě osm dní zůstanu, a pak zase odjedu bloudit. To nejlepší, co jsem tady udělal, je mé kreslení. Kníže v umění cítí a cítil by ještě silněji, kdyby nebyl omezen tím hnusným vědátorským aparátem a obvyklou terminologií. Občas skřípu zuby, když ho s teplou obrazností vodím po přírodě a umění a on najednou myslí, že to velmi dobře vystihne, když se vrhne na nějaké nálepkované umělecké slovo.

Dne 16. června

Ano, jsem jen poutník, jen tulák na zemi! Jste snad vy něčím víc?

Dne 16. června

Kam chci jít? To ti chci v důvěrnosti svěřit. Čtrnáct dní musím ještě zůstat zde, a potom jsem si namluvil, že chci navštívit doly v ***ském;

ale v jádru na tom nic není, chci se jen zase přiblížit k Lottě, to je všechno. A směji se vlastnímu srdci – a dělám mu po vůli.

Dne 29. července

Ne, je to dobře! Všechno je dobře! – Já – jejím manželem! Ó Bože, který jsi mě stvořil, kdybys mi byl připravil tuto blaženost, celý můj život měl být nepřetržitou modlitbou. Nebudu se hádat, a odpusť mi tyto slzy, odpusť mi mé marné přání! – Ona má žena! Kdybych byl to nejmilejší stvoření pod sluncem sevřel do své náruče – prochvěje mnou chvění celým tělem, Wilhelme, když ji Albert uchopí kolem štíhlého pasu.

A, smím to říct? Proč ne, Wilhelme? Byla by se mnou bývala šťastnější než s ním! Ó, on není ten muž, aby mohl naplnit všechna přání tohoto srdce. Jistý nedostatek citlivosti, nedostatek – ber to, jak chceš; že jeho srdce netluče sympatetickým souzvukem při – ó! – při místě milé knihy, kde se mé srdce a Lottino v jednom setkávají; při stu jiných případů, když se stane, že se naše pocity nad jednáním třetího projeví nahlas. Milý Wilhelme! – Vlastně on ji miluje celou duší, a taková láska, co ta nezaslouží!

– Nesnesitelný člověk mě vyrušil. Mé slzy jsou osušeny. Jsem roztříštěn. Buď sbohem, milý!

Dne 4. srpna

Není tak jen se mnou. Všichni lidé jsou oklamáni ve svých nadějích, podvedeni ve svých očekáváních. Navštívil jsem svou dobrou ženskou pod lipou. Nejstarší hoch mi běžel vstříc, jeho jásot přivolal matku, která vypadala velmi sklesle. Její první slovo bylo: „Dobrý pane, ach,

můj Hans mi zemřel!“ – Byl to nejmladší z jejích synků. Byl jsem ztich. „A můj muž,“ řekla, „se vrátil ze Švýcar a nic s sebou nepřinesl, a bez dobrých lidí by se byl musel probít žebráním, dostal cestou horečku.“ – Nemohl jsem jí nic říct a daroval jsem něco maličkému; prosila mě, abych si vzal pár jablek, což jsem udělal, a to místo smutné upomínky jsem opustil.

Dne 21. srpna

Jak se otočí ruka, je to se mnou jinak. Občas chce zase prosvitnout nějaký radostný pohled života, ach, jen na okamžik! – Když se tak ztrácím v snech, nemohu se ubránit myšlence: což kdyby Albert zemřel? Ty bys! Ano, ona by – a pak běžím za tím mozkovým přízrakem, až mě dovede k propastem, před nimiž se zděšeně stáhnu zpátky.

Když vycházím branou, cestou, kterou jsem poprvé jel, abych si vyzvedl Lotte k tanci, jak to bylo tenkrát docela jinak! Všechno, všechno pominulo! Žádný záblesk z dřívějšího světa, žádný tep mého tehdejšího citu. Je mi, jako musí být duchu, který se vrací do vyhořelého, zničeného zámku, který kdysi jako kvetoucí kníže vystavěl a všemi dary nádhery vybavil, a umíraje jej naděje plný svému milovanému synovi odkázal.

Dne 3. září

Někdy nechápu, jak ji může druhý milovat, jak ji smí milovat, když já ji tak docela, tak vroucně, tak plně miluji, nic jiného neznám, nic jiného nevím, nic jiného nemám než ji!

Dne 4. září

Ano, tak je to. Jak se příroda chýlí k podzimu, stává se podzim i ve mně a kolem mě. Mé listí žloutne a listí sousedních stromů už opadalo. Nepsal jsem ti jednou o selském mládenci, hned jak jsem sem přišel? Teď jsem se po něm znovu ptal ve Wahlheimu; prý byl vyhnán ze služby a nikdo o něm nechtěl nic bližšího vědět. Včera jsem ho náhodou potkal na cestě do jiné vesnice, oslovil jsem ho a on mi vyprávěl svůj příběh, který mě dvojnásob a trojnásob dojal, jak snadno pochopíš, když ti jej budu znovu vyprávět. Ale k čemu to všechno? Proč si neponechám pro sebe, co mě úzkostí a trápí? Proč rmoutím ještě tebe? Proč ti pořád dávám příležitost mě litovat a plísnit? Budiž, i to snad patří k mému osudu!

S tichou smutností, v níž jsem jako by cítil trochu plaché bytosti, odpovídal mi ten člověk nejprve na mé otázky; ale záhy otevřeněji, jako by najednou sebe a mne znovu poznal, přiznal se mi ke svým chybám, naříkal mi své neštěstí. Kéž bych ti, můj příteli, mohl každé jeho slovo předložit před soud! Přiznal, ba vyprávěl s jakýmsi požitkem a štěstím znovuvzpomínání, že se jeho vášeň k jeho hospodyni ze dne na den zvětšovala, že nakonec nevěděl, co dělá, nevěděl, jak se vyjádřil, kam s hlavou. Nemohl jíst, ani pít, ani spát, hrdlo se mu stáhlo, dělal to, co dělat neměl; co mu bylo uloženo, zapomněl, byl pronásledován jakoby zlým duchem, až jednoho dne, když věděl, že je v horní komoře, šel za ní, lépe řečeno byl za ní stažen; a protože jeho prosbám nepopřála sluchu, chtěl se jí zmocnit násilím; neví, jak se to stalo, a Boha bere za svědka, že jeho úmysly s ní byly vždy poctivé, a že si nic vroucnějšího nepřál, než aby si ho vzala, než aby s ním strávila život. Když chvíli mluvil, začal váhat, jako někdo, kdo má ještě co říci a neodvažuje se to vyslovit; nakonec mi se stydlivostí přiznal, co mu dovolila za drobné důvěrnosti a jakou blízkost mu připustila. Dvakrát, tři-

krát se zarazil a opakoval ty nejživější protesty, že to neříká proto, aby ji snížil, jak se vyjádřil, že ji miluje a váží si jí jako dříve, že nic takového mu nikdy nevyšlo z úst a že mi to říká jen proto, aby mě přesvědčil, že není docela převrácený a nerozumný člověk.

– A zde, můj nejlepší, znovu začínám svou starou píseň, kterou budu věčně zpívat: kdybych ti mohl toho člověka postavit tak, jak stál přede mnou, jak přede mnou ještě stojí! Kdybych ti dovedl všechno vypovědět tak, abys cítil, jak sdílím jeho osud, sdílet musím! Avšak dost, protože i můj osud znáš, i mě znáš, víš až příliš dobře, co mě ke všem nešťastným, co mě obzvlášť k tomuto nešťastníkovi táhne.

Když si tenhle list znovu pročítám, vidím, že jsem zapomněl vyprávět konec příběhu, který se však dá snadno domyslet. Bránila se mu; dovnitř přišel její bratr, který ho už dávno nenáviděl, který si už dávno přál dostat ho z domu, protože se obává, že novým sňatkem sestry přijdou jeho děti o dědictví, které jim nyní, když je bezdětná, slibuje krásné naděje; ten ho hned vystrkal z domu a nadělal z té věci takový povyk, že ta žena, i kdyby chtěla, by ho už nemohla vzít zpět. Nyní prý si vzala jiného pacholka, i o tom se povídá, že se kvůli němu s bratrem rozešla, a tvrdí se pevně, že si ho vezme; on je ale pevně rozhodnut, že toho se nedočká.

To, co ti vyprávím, není přehnané, nic uhlazené, ba smím říct, slabě, slabě jsem to vyprávěl, a zhrubil jsem to, když jsem to podal našimi zavedenými mravními slovy.

Tato láska, tato věrnost, tato vášeň tedy není básnickým výmyslem. Žije, je ve své největší čistotě mezi onou třídou lidí, které nazýváme nevzdělanými, které nazýváme hrubými. My vzdělaní – k ničemu znetvoření! Čti ten příběh s úctou, prosím tě. Jsem dnes tichý, když to zapisuji; vidíš na mé ruce, že se neženu a nelouskám jako jindy. Čti, můj milovaný, a mysli při tom, že je to také příběh tvého přítele. Ano, tak to se mnou šlo, tak se mnou půjde, a nejsem ani zpola tak statečný,

ani zpola tak odhodlaný jako ten ubohý nešťastník, se kterým se téměř neodvažuji srovnávat.

Dne 5. září

Napsala svému muži na venkov lístek, kde se zdržoval kvůli záležitostem. Začínal: „Nejlepší, nejmilejší, přijď, jak nejdřív můžeš, očekávám tě s tisícem radostí.“ – Přítel, který přišel dovnitř, přinesl zprávu, že se kvůli jistým okolnostem tak brzy nevrátí. Lístek zůstal ležet a dostal se mi večer do rukou. Přečetl jsem si ho a usmál se; zeptala se, čemu? – „Jakým božským darem je obraznost,“ zvolal jsem, „mohl jsem si na okamžik představit, jako by byl psaný mně.“ – Přerušila mě, zdálo se, že se jí to nelíbí, a já jsem umlkl.

Dne 6. září

Dalo mi práci, než jsem se rozhodl svléknout svůj modrý prostý frak, v němž jsem s Lottou poprvé tancoval, ale nakonec zcela zevšedněl. Dal jsem si také udělat zcela podle toho předchozího, s límcem a klopami, a také zase takovou žlutou vestu a kalhoty k němu. Docela to ten účinek nedělá. Nevím – myslím, že časem si i tenhle oblíbím.

Dne 12. září

Byla pár dní pryč, aby přivezla Alberta. Dnes jsem vstoupil do její světnice, přišla mi vstříc a já jsem políbil její ruku s tisícem radostí.

Kanárek slétl ze zrcadla jí na rameno. – „Nový přítel,“ řekla a navnadila ho na svou ruku, „je určen mým maličkým. Dělá to tak milé!

Podívejte se! Když mu dám chleba, mává křídly a kluje tak slušně. Políbí mě i, podívejte!“

Když mu nastavila ústa, přitiskl se tak líbezně do těch sladkých rtů, jako by byl schopen cítit tu blaženost, které požíval.

„On Vás také políbí,“ řekla a podala mi ptáčka přes. – Jeho zobáček vykonal cestu od jejích úst k mým, a to klovavé doteknutí bylo jako dech, jako tušení lásky plného požitku.

„Jeho polibek,“ řekl jsem, „není zcela bez touhy, hledá potravu a vrací se nenasycený od prázdné laskavosti.“

„Jí mi i z úst,“ řekla ona. – Podala mu několik drobtů svými rty, z nichž se radosti nevinně spoluúčastnící lásky usmívaly ve vší slasti.

Odvrátil jsem tvář. Neměla to dělat, neměla mou obraznost dráždit těmito obrazy nebeské nevinnosti a blaženosti, a mé srdce ze spánku, do něhož ho občas uhoupe lhostejnost života, neprobouzet! – A proč ne? – Důvěřuje mi tak! Ví, jak ji miluji!

Dne 15. září

Člověk by se mohl zbláznit, Wilhelme, že jsou lidé, kteří nemají ani smysl, ani cit pro to málo, co má na zemi ještě nějakou cenu. Znáš ořešáky, pod nimiž jsem u poctivého faráře v S... seděl s Lottou, ty nádherné ořešáky, které mě, Bůh ví, vždycky naplňovaly nejhlubší slastí duše! Jak důvěrnou činily tu farní zahradu, jak chladivou! A jak nádherné byly ty větve! A vzpomínka až k těm počestným duchovním, kteří je před mnoha lety zasadili. Učitel nám často jmenoval jednoho z nich, kterého slyšel od svého dědečka; byl to prý ctihodný muž a jeho památka byla mezi těmi stromy vždy posvátná. Říkám ti, učiteli stály včera v očích slzy, když jsme spolu mluvili o tom, že je dali porazit – porazit! Mohl bych se pominout, mohl bych toho psa zavraždit, který na ně vedl první ránu. Já, který bych se dovedl utrápit, kdyby mi

na dvoře stály dva takové stromy a jeden z nich stářím usychal – a mám se na to dívat. Milý poklade, jedno je přitom znát: co je lidský cit! Celá vesnice hučí a doufám, že paní farářka pocítí na másle, na vejcích a na ostatní důvěře, jakou ránu svému místu zasadila. Je to totiž ona, žena nového faráře (náš starý také zemřel), vyhublé, chorobné stvoření, které má opravdu důvod nebrat na světě žádný podíl, protože nikdo nebere podíl na něm. Hlupačka, která se vydává za učenou, plete se do zkoumání kánonu, pracuje usilovně na novomódní, mravně-kritické reformaci křesťanství, nad Lavaterovými vzněty krčí rameny, zdraví má zcela rozvrácené, a proto nenachází na Boží zemi žádnou radost. Jen takovému tvoru bylo možné dát mé ořešáky porazit. Vidíš, nemohu se vzpamatovat! Představ si: opadávající listí jí špiní a dusí dvůr, stromy jí berou denní světlo, a když dozrají ořechy, hoši po nich házejí kameny, a to jí jde na nervy, to ji ruší v jejích hlubokých úvahách, když Kennicotta, Semlera a Michaelise váží proti sobě. Když jsem viděl lidi ve vsi, hlavně ty staré, tak nespokojené, zeptal jsem se: „Proč jste to trpěli?“ – „Když u nás na venkově šoltys chce,“ řekli, „co se dá dělat?“ – Ale jedna věc se stala, jak se patří. Šoltys a farář, který také z vrtochů své ženy, jež mu beztak polévku ničím nemastí, chtěl něco mít, si usmysleli, že se o to rozdělí. Vtom se to dozvěděla komora a řekla: „Tady to máme!“ Měla totiž ještě staré nároky na tu část farního dvora, kde ty stromy stály, a prodala je nejvyššímu podavateli. Leží! Ó, kdybych byl kníže! Já bych tu paní farářku, toho šoltyse a tu komoru – kníže! – Ano, kdybych byl kníže, co by mě pak mohly zajímat stromy v mé zemi!

Dne 10. října

Když vidím jen její černé oči, už je mi dobře! Jen mě, podívej, mrzí, že se Albert nezdá být tak oblažený, jak – doufal – jak já – věřil jsem, že

bude – kdyby – nedělám rád myšlenkové pomlčky, ale tady se jinak vyjádřit nemohu – a připadá mi to, zdá se, dost zřetelné.

Dne 10. října

Ossian mi v srdci vytlačil Homéra. Jaký svět, do něhož mě ten nádherný básník vede! Toulat se po vřesovišti, obkroužen hvizdem bouře, která v dýmající mlze vede duchy otců v šeřícím se svitu měsíce. Slyšet z hor, v hukotu lesního proudu, napůl odváté stony duchů z jejich jeskyní a žalostný pláč dívky, která k smrti kvílí u čtyř mechem obrostlých, trávou zarostlých kamenů ušlechtilého padlého, svého milého. Když ho pak najdu, toho šedivého, bloudícího barda, který na širém vřesovišti hledá stopy svých otců a, ach, nachází jen jejich náhrobní kameny, a pak s nářkem vzhlíží k milé večerní hvězdě, která se skrývá ve valícím se moři, a časy minulé v hrdinově duši ožívají, kdy ještě přívětivá záře svítila na nebezpečí statečných a měsíc osvětloval jejich ověnčenou, vítězně se vracející loď. Když mu čtu na čele hluboký žal, když vidím toho posledního opuštěného slavného muže v celé té vyčerpanosti potácet se ke hrobu, jak nasává stále nové, bolestně žhnoucí radosti v bezmocné přítomnosti stínů svých zesnulých a hledí dolů na studenou zemi, na vysokou, vlající trávu a volá: „Přijde poutník, přijde ten, co mě znal v mé kráse, a zeptá se: ‚Kde je ten pěvec, Fingalův vznešený syn?‘ Jeho noha jde přes můj hrob a nadarmo se po mně po zemi ptá.“ – Ach, příteli! Chtěl bych jako šlechetný zbrojnoš tasit meč, osvobodit svého knížete rázem od škubající muky pomalu umírajícího života a za osvobozeným polobohem vyslat svou duši.

Dne 19. října

Ach ta prázdnota! Ta hrozná prázdnota, kterou tu cítím ve svých prsou! – Často si pomyslím, kdybys ji mohl aspoň jednou, jen jedinkrát přitisknout k tomuto srdci, byla by celá ta prázdnota vyplněna.

Dne 19. října

Ano, je mi to jisté, drahý, jisté a stále jistější, že na existenci jednoho tvora záleží málo, docela málo. Přišla za Lottou jedna přítelkyně a já jsem šel do vedlejšího pokoje pro knihu, ale nemohl jsem číst, a tak jsem vzal pero, abych psal. Slyšel jsem je tiše hovořit; vyprávěly si bezvýznamné věci, městské novinky: jak se tato vdává, jak ona je nemocná, velmi nemocná. „Má suchý kašel, kosti jí trčí k obličeji ven a dostává mdloby; za její život bych nedal ani krejcar," řekla jedna. – „Pan N. N. na tom také takhle není," řekla Lotte. – „Už je oteklý," řekla ta druhá. – A má živá obraznost mě přenesla k lůžku té ubohé; viděl jsem ji, s jakým odporem se obracely zády k životu, jak – Wilhelme! A má ženuška o tom mluvila tak, jak se o tom mluví – jako že umírá někdo cizí. – A když se rozhlédnu a podívám se po pokoji, a kolem sebe vidím Lottiny šaty a Albertovy spisy a tenhle nábytek, který je mi už tak důvěrný, i tenhle kalamář, a pomyslím si: hle, čím jsi nyní tomuto domu! Vším ve všem. Tvoji přátelé si tě ctí! Často tropíš jejich radost, a tvému srdci se zdá, jako by bez nich být nemohlo; a přece – kdybys teď odešel, kdybys z tohoto kruhu vystoupil? Pocítili by, jak dlouho by cítili tu prázdnotu, kterou tvá ztráta vytrhne do jejich osudu? Jak dlouho? – Ó, tak pomíjivý je člověk, že i tam, kde má své existence vlastní jistotu, tam, kde zanechává jediný pravý dojem své přítomnosti, totiž ve vzpomínce a v duši svých milých, i tam musí uhasnout, zmizet, a to tak brzy!

Dne 27. října

Nejednou si bych strhal prsa a vyrazil si mozek, že si lidé navzájem mohou být tak málo. Ach, lásku, radost, teplo a slast, které sám nepřinesu, mi ten druhý nedá, a s celým srdcem plným blaženosti neučiním šťastným toho, kdo přede mnou stojí studený a bez síly.

Mám tolik, a cit k ní to všechno pohlcuje; mám tolik, a bez ní se mi všechno obrací v nic.

Dne 27. října večer

Jestlipak jsem už nebyl stokrát na pokraji toho, abych jí padl kolem krku! Velký Bůh ví, jak to člověku dělá, vidět tolik roztomilosti křižovat kolem něho a nesmět po ní sáhnout; a sahat je přece nejpřirozenější pud lidstva. Nesahají děti po všem, co jim padne do oka? – A já?

Dne 30. října

Bůh ví! Tolikrát si ukládám do postele s přáním, ba někdy i s nadějí, že se už neprobudím; a ráno otevřu oči, uvidím zase slunce, a jsem bídný. Ó, kdybych uměl být náladový, mohl bych svalit vinu na počasí, na třetí osobu, na nezdařený podnik – a to nesnesitelné břemeno nelibosti by na mně leželo aspoň jen z poloviny. Běda mi! Cítím až příliš jasně, že všechna vina je ve mně – ne vina! – stačí, že je ve mně skryt pramen vší bídy, jako byl kdysi pramen vší blaženosti. Nejsem snad ještě stejný, který kdysi se vznášel ve vší plnosti citu, komu na každém kroku následoval ráj, kdo měl srdce, aby celý svět mohl obejmout láskou? A to srdce je teď mrtvé, nevytékají už z něho žádné rozkoše, mé oči jsou suché, a mé smysly, které už neoživují osvěžující slzy, mi úz-

kostně stahují čelo. Trpím mnoho, protože jsem ztratil, co bylo jedinou slastí mého života, tu svatou, oživující sílu, s níž jsem kolem sebe tvořil světy; je pryč! – Když se dívám ze svého okna k dalekému kopci, jak nad ním ranní slunce proráží mlhu a osvětluje tiché louky, a mírná řeka se mezi svými oholenými vrbami ke mně vine, – ó! – Když přede mnou ta nádherná příroda stojí tak strnulá jako lakovaný obrázek a všechna ta slast nemůže pumpovat ani kapku blaženosti z mého srdce do mozku, a celý ten chlap stojí před Boží tváří jako vyschlá studna, jako prasklé vědro. Nejednou jsem se vrhl na zem a prosil Boha o slzy, jako oráč o déšť, když je nad ním nebe železné a kolem něho země usychá žízní.

Ale, ach, cítím to, Bůh nedává déšť a sluneční jas na naše bouřlivé prošení, a ty časy, jejichž vzpomínka mě trápí, proč byly tak blažené, než že jsem s trpělivostí čekal na jeho ducha a slast, kterou na mě vyléval, přijímal celým, vroucně vděčným srdcem!

Dne 8. listopadu

Vyčetla mi mé přehmaty! Ach, s tolika roztomilostí! Mé přehmaty, že se někdy nechám jednou sklenicí vína svést k tomu, abych vypil celou láhev. – „Nedělejte to!“ řekla, „myslete na Lottu!“ – „Myslet!“ řekl jsem, „to mi musíte říkat? Myslím! – Nemyslím! Vy jste pořád přede mnou v duši. Dnes jsem seděl na tom místě, kde jste nedávno vystupovala z kočáru.“ – Mluvila o něčem jiném, aby mě nenechala klesnout hlouběji do textu. Nejlepší, je po mně! Může se mnou udělat, co chce.

Dne 15. listopadu

Děkuji ti, Wilhelme, za tvůj srdečný podíl, za tvou dobře míněnou radu, a prosím tě, buď klidný. Nech mě protrpět až do konce, mám při vší své vysílení ještě dost síly to prosadit. Ctím náboženství, to víš, cítím, že je nejednomu zemdlenému holí, nejednomu umdlévajícímu občerstvením. Jen – může a musí jím být každému? Když se podíváš na širý svět, vidíš tisíce, kterým jím nebylo, tisíce, kterým jím nebude, kázáno nebo nekázáno, – a musí jím být právě mně? Neříká sám Syn Boží, že budou při něm ti, které mu dal Otec? Co když mu já dán nejsem? Co když si mě Otec chce ponechat pro sebe, jak mi říká mé srdce? – Prosím tě, nevykládej si to špatně, nevidíš snad v těch nevinných slovech posměch; je to má celá duše, kterou ti předkládám; jinak bych raději mlčel; o všem tom, o čem každý ví tak málo jako já, nerad plýtvám slovem. Co jiného je lidský úděl než vytrpět svou míru, vypít svůj kalich? – A byl-li ten kalich hořký i Bohu z nebe na jeho lidských rtech, proč mám velikášsky dělat a předstírat, že chutná sladce? A proč bych se měl stydět v tom hrozném okamžiku, kdy se mé celé bytí chvěje mezi bytím a nebytím, kdy minulost jako blesk svítí nad temnou propastí budoucnosti a vše kolem mě se potápí a svět se mnou končí? – Není to tam hlas tvora cele do sebe sevřeného, sám sobě chybějícího a nezadržitelně se řítícího dolů, hlas, který ve vnitřních hlubinách svých marně se vzpírajících sil skřípe: „Můj Bože! Můj Bože! Proč jsi mě opustil?“ a měl bych se za ten výraz stydět, měl bych mít strach z toho okamžiku, jemuž neunikl ani ten, kdo nebesa svinuje jako plátno?

Dne 21. listopadu

Nevidí, necítí, že připravuje jed, který mě i ji přivede k záhubě; a já s plnou rozkoší pijem kalich, který mi podává k mé zkáze. Co znamená ten laskavý pohled, kterým se na mě často – často? – ne, ne často, ale přece někdy podívá, ta ochota, s níž přijímá nějaký bezděčný výraz mého citu, ten soucit s mým strpěním, který se jí rýsuje na čele?

Včera, když jsem odcházel, mi podala ruku a řekla: „Adieu, milý Werthere!“ – Milý Werthere! Bylo to poprvé, co mě nazvala milým, a šlo mi to morkem i kostí. Opakoval jsem si to stokrát, a včera v noci, když jsem šel do postele a všelicos si se sebou povídal, řekl jsem si tak najednou: „Dobrou noc, milý Werthere!“ – a musel jsem se sám sobě pak zasmát.

Dne 22. listopadu

Nemohu se modlit: „Nech mi ji!“ – a přece mi často připadá jako moje. Nemohu se modlit: „Dej mi ji!“ – neboť je jiného. Trápím se se svými bolestmi vtipkováním; kdybych si to dovolil, byla by z toho celá litanie antitezí.

Dne 24. listopadu

Cítí, co trpím. Dnes mi její pohled pronikl hluboko srdcem. Našel jsem ji samu; neřekl jsem nic, a ona se na mě podívala. A já jsem už v ní neviděl tu půvabnou krásu, už ne lesk vzácného ducha, to vše mi zmizelo z očí. Působil na mě pohled nekonečně nádhernější, plný výrazu nejdůvěrnějšího podílu, nejsladšího soucitu. Proč jsem jí nesměl padnout k nohám? Proč jsem jí nesměl na krku odpovědět tisíci polibky? Uchý-

lila se ke klavíru a vdechovala sladkým, tichým hlasem harmonické tóny ke své hře. Nikdy jsem její rty neviděl tak půvabné; bylo to, jako by se dychtivě otvíraly, aby do sebe nasály ty sladké tóny, které vyvěraly z nástroje, a jen tajná ozvěna z čistých úst zněla zpátky – ach, kdybych ti to tak dovedl říct! – Nevzdoroval jsem déle, naklonil jsem se a přísahal: „Nikdy se neodvážím vtisknout polibek vám, rty, na nichž se vznášejí duchové nebes.“ – A přece – já chci – ha! Vidíš, stojí to jako přepážka před mou duší – ta blaženost – a pak klesnout, abych tento hřích odpykal – hřích?

Dne 26. listopadu

Někdy si říkám: tvůj osud je jedinečný; všechny ostatní prohlas za šťastné – nikdy nebyl nikdo tak mučen. – Pak si přečtu nějakého básníka pravěku a je mi, jako bych viděl do svého vlastního srdce. Mám toho tolik vystát! Ach, byli už lidé přede mnou tak bídní?

Dne 30. listopadu

Nemám, nemám se vzpamatovat! Kam vkročím, potkávám úkaz, který mě vyvede z míry. Dnes! Ó osude! Ó lidstvo!

Jdu podél vody v polední hodinu, neměl jsem chuť jíst. Všechno pusté, studený vlhký večerní vítr vál od hor, a šedé dešťové mraky se táhly do údolí. Z dálky vidím člověka v zeleném, špatném kabátě, který mezi skalisky lezl a jako by hledal byliny. Když jsem k němu došel blíž a on se na šum, který jsem dělal, otočil, uviděl jsem velmi zajímavou fyziognomii, v níž tichý smutek tvořil hlavní rys, která však jinak nevyjadřovala nic, než rovný dobrý smysl; jeho černé vlasy byly jehlicemi stočeny do dvou kotoučů, zbývající upleteny do silného copu, který

mu visel po zádech dolů. Protože mi jeho oblek připadal, že označuje člověka nízkého stavu, pomyslel jsem si, že nebude mít za zlé, když si všimnu jeho zaměstnání, a tak jsem se ho zeptal, co hledá. – „Hledám," odpověděl s hlubokým povzdechem, „květiny – a žádné nenacházím." – „To ani není roční doba," řekl jsem s úsměvem. – „Je tolik květin," řekl a scházel ke mně. „V mé zahradě jsou růže a dvoje zimolezy, jednu mi dal otec, rostou jak plevel; už dva dny je hledám a nemohu je najít. Tam venku jsou taky vždycky květiny, žluté a modré a červené, a zeměžluč má krásný kvítek. Ani jeden nemohu najít." – Všiml jsem si něčeho strašidelného, a tak jsem se oklikou zeptal: „A co s těmi květinami chce?" – Podivuhodný, škubající úsměv mu zkroutil obličej. „Pokud mě neprozradíte," řekl a přitiskl si prst na ústa, „slíbil jsem svému pokladu kytici." – „To je od Vás hezké," řekl jsem. – „Ó!" řekl on, „má mnoho jiných věcí, je bohatá." – „A přece má jeho kytici ráda," odvětil jsem. – „Ó!" pokračoval, „má šperky a korunu." – „Jak se tedy jmenuje?" – „Kdyby mi generální stavy chtěly platit," odvětil, „byl bych jiný člověk! Ano, byl jeden čas, kdy mi bylo tak dobře! Teď je se mnou konec. Jsem teď." – Mokrý pohled k nebi vyjadřoval všechno. – „Byl tedy šťastný?" zeptal jsem se. – „Ach, přál bych si, abych byl zase takový!" řekl. „Tenkrát mi bylo tak dobře, tak veselo, tak lehko jako rybě ve vodě!" – „Jindřichu!" zvolala stará žena, která cestou přicházela, „Jindřichu, kde vězíš? Hledali jsme tě všude, pojď k jídlu." – „Je to Váš syn?" zeptal jsem se, přistupuje k ní. – „Ano, můj ubohý syn!" odvětila. „Bůh na mě vložil těžký kříž." – „Jak dlouho už je takový?" zeptal jsem se. – „Takhle tichý," řekla, „je už půl roku. Chvála Bohu, že je už jen takhle; předtím byl celý rok zuřivý, ležel v blázinci na řetězech. Teď nikomu nic nedělá, jen má pořád co dělat s králi a císaři. Býval to tak dobrý, tichý člověk, pomáhal mě živit, jeho krásná ruka psala, a najednou se nad vším zamyslí, upadne do zádumčivé horečky, z té do zuřivosti, a teď je, jak ho vidíte. Kdybych Vám měla vyprávět, pane..." – Přerušil jsem proud jejích slov otázkou: „Co to bylo za čas,

o kterém se tak chlubí, že v něm byl tak šťastný, tak dobře?“ – „Ten pošetilý člověk!“ zvolala s útrpným úsměvem, „myslí tím čas, kdy byl mimo sebe, tím se vždycky chlubí; je to ta doba, kdy byl v blázinci, kdy o sobě nic nevěděl.“ – To do mě udeřilo jako hrom; vtiskl jsem jí do ruky kousek peněz a chvatně jsem ji opustil. „Když jsi byl šťastný!“ volal jsem si pro sebe, rychle jsem si vykračoval k městu. „Když ti bylo dobře jako rybě ve vodě! – Bože na nebi! Udělal jsi to osudem lidí, že nejsou šťastni, dokud nepřijdou k rozumu, a pak, až o něj zase přijdou! – Ubožáku! A přece, jak ti závidím tvůj zádumčivý smutek, zmatek tvých smyslů, v němž ty se trápíš! Vycházíš s nadějí trhat květy pro svou královnu – v zimě – a truchlíš, že žádné nenacházíš, a nechápeš, proč žádné najít nemůžeš. A já – a já vycházím bez naděje, bez cíle, a vracím se domů, jak jsem vyšel. – Blouzníš, jaký člověk bys byl, kdyby ti generální stavy platily. Blažený tvore, který může nedostatek svého štěstí přičítat pozemské překážce! Necítíš, necítíš, že ve tvém rozvráceném srdci, ve tvém rozvráceném mozku leží tvá bída, od níž ti nepomohou všichni králové země. Zahyniž bez útěchy ten, kdo se vysmívá nemocnému, který putuje k nejvzdálenějšímu prameni, jenž mu jeho nemoc jen zhorší, jeho umírání učiní bolestnějším! Kdo se vyvyšuje nad stísněným srdcem, které, aby se zbavilo výčitek svědomí a zahnalo trápení své duše, podniká pouť ke svatému hrobu. Každý krok, který mu probíjí podrážky na nerovné cestě, je kapkou úlevy pro úzkostnou duši, a s každým vytrvalým dnem cesty se srdce ulehčí o mnoho tísní. – A to smíte nazývat blouzněním, vy slovíčkáři na svých polštářích? – Blouznění! – Ó Bože! Ty vidíš mé slzy! Musel jsi, ty, který jsi stvořil člověka tak chudým, mu dát ještě i bratry, kteří mu to trochu chudoby, to trochu důvěry, kterou v tebe má, v tebe, ty všelaskavý, ještě odloupnou? Neboť důvěra v nějaký léčivý kořen, ve slzy vinné révy, co je jiného než důvěra v tebe, že jsi do všeho, co nás obklopuje, vložil léčivou a utišující sílu, kterou tak každou hodinu potřebujeme? Otče, kterého neznám! Otče, který jsi jindy naplňoval celou mou duši

a teď jsi odvrátil svou tvář ode mě, zavolej mě k sobě! Nemlč déle! Tvé mlčení nezadrží tuto žíznivou duši – a mohl by člověk, otec, hněvat se, kdyby se mu jeho nečekaně vracející se syn vrhl kolem krku a volal: ‚Jsem zpátky, můj otče! Nehněvej se, že jsem přerušil toulky, které jsem podle tvé vůle měl ještě déle vydržet. Svět je všude stejný, za námahu a práci mzda a radost; ale co z toho? Dobře je mi jen tam, kde jsi ty, a před tvou tváří chci trpět a radovat se.‘ – A ty, milý nebeský Otče, bys ho měl od sebe odvrhnout?“

Dne 1. prosince

Wilhelme! Ten člověk, o kterém jsem ti psal, ten šťastný nešťastník, byl písařem u Lottina otce, a jedna vášeň k ní, kterou v sobě živil, skrýval, objevil se, a kvůli které byl vyhozen ze služby, ho připravila o rozum. Pociť při těchto suchých slovech, s jakým nesmyslem se mě ta historie zmocnila, když mi ji Albert tak klidně vyprávěl, jako ji snad teď čteš i ty.

Dne 4. prosince

Prosím tě – podívej, je po mně, dál to nesnesu! Dnes jsem u ní seděl – seděl, hrála na svém klavíru, rozmanité melodie, a všechen ten výraz! Všechen! – Všechen! – Co chceš? – Její sestřička strojila svou panenku na mém koleni. Vstoupily mi slzy do očí. Sklonil jsem se a její snubní prsten mi padl na obličej – mé slzy stékaly – a vtom najednou spadla do té staré, nebesky sladké melodie, jen tak najednou, a mou duší prošel pocit útěchy a vzpomínka minulosti, časů, kdy jsem tu píseň slyšel, těch temných mezer mrzutosti, zklamaných nadějí, a pak – chodil jsem po světnici nahoru dolů, mé srdce se dusilo pod tím náva-

lem. – „Pro Boha živého," řekl jsem, prudce se k ní vyraziv, „pro Boha živého, přestaňte!" – Zastavila a strnule se na mě podívala. „Werthere," řekla s úsměvem, který mi šel duší, „Werthere, Vy jste velmi nemocný, Vaše oblíbená jídla Vám odporují. Jděte! Prosím Vás, uklidněte se." – Odtrhl jsem se od ní a – Bože! Vidíš mou bídu a ukončíš ji.

Dne 6. prosince

Jak mě ta postava pronásleduje! Bdící i snící naplňuje celou mou duši! Tady, když zavřu oči, tady v mém čele, kde se sjednocuje vnitřní vidění, stojí její černé oči. Tady! Nemohu ti to vyjádřit. Zavřu-li oči, jsou tam; jako moře, jako propast přede mnou spočívají, ve mně, naplňují smysly mého čela.

Co je člověk, ten vychvalovaný polobůh! Nechybí mu síly právě tam, kde je nejvíc potřebuje? A když se v radosti vznese nebo v utrpení potápí, není v obojím právě tam zadržen, právě tam zavlečen zpátky k tupému, chladnému vědomí, kam se chtěl ztratit v plnosti nekonečna?

Vydavatel čtenáři

Jak velmi bych si přál, aby nám z posledních pozoruhodných dnů našeho přítele zůstalo tolik vlastnoručních svědectví, abych neměl zapotřebí sled jeho pozůstalých dopisů přerušovat vyprávěním.

Dal jsem si záležet na tom, abych shromáždil přesné zprávy z úst těch, kdo mohli být o jeho příběhu dobře zpraveni; je prostý a všechna vyprávění o něm se až na nepatrné drobnosti navzájem shodují; jen o smýšlení jednajících osob jsou mínění různá a soudy rozdělené.

Co nám zbývá, než svědomitě vyprávět to, co jsme opakovaným úsilím mohli zjistit, vložit do textu dopisy, které zesnulý zanechal, a nepodceňovat ani ten nejmenší nalezený lístek; zvlášť když je tak těžké odhalit nejvlastnější, pravé pohnutky i jediného jednotlivého činu, pakliže se odehrává mezi lidmi, kteří nejsou obyčejného druhu.

Nelibost a tíseň zapouštěly ve Wertherově duši stále hlubší kořeny, pevněji se do sebe zaplétaly a postupně se zmocňovaly celé jeho bytosti. Harmonie jeho ducha byla úplně rozvrácena; vnitřní žár a prudkost, které mu rozehrávaly všechny síly jeho povahy, přinášely nejprotichůdnější účinky a nakonec mu zanechaly jen vysílení, z něhož se ještě úzkostněji vzpínal vzhůru, než zápasil dosud se všemi ostatními trápeními. Úzkost jeho srdce stravovala zbývající síly jeho ducha, jeho čilost, jeho bystrost; stal se smutným společníkem, čím dál nešťastnějším, a čím byl nešťastnější, tím byl nespravedlivější. Aspoň tak to říkají Albertovi přátelé; tvrdí, že Werther nedovedl posoudit čistého, klidného muže, jemuž se nyní dostalo dlouho očekávaného štěstí, a který se nyní choval tak, aby si to štěstí uchoval i do budoucna, kdežto on, Werther, jako by každým dnem projídal celý svůj majetek, jen aby večer trpěl a strádal. Albert, říkají, se v tak krátké době nezměnil, byl stále týž, kterého Werther znal od začátku, kterého si tolik vážil a ctil. Miloval Lottu nade vše, byl na ni hrdý a přál si, aby ji i každý jiný uznával jako to nejnádhernější stvoření. Dá se mu to tedy mít za zlé, jestliže si přál odvrátit i každé zdání podezření, jestliže v tom okamžiku neměl chuť s nikým sdílet, byť i jakkoli nevinně, tento vzácný majetek? Doznávají, že Albert často odcházel z pokoje své ženy, když tam byl Werther u ní, ale nikoli z nenávisti ani z nechuti k příteli, nýbrž jen proto, že cítil, jak toho jeho přítomnost tíží.

Lottin otec byl stižen neduhem, který ho zdržoval ve světnici; poslal pro ni svůj vůz a ona vyjela ven. Byl krásný zimní den, první sníh napadal silně a pokrýval celý kraj.

Werther se za ní následujícího rána vydal, aby ji, kdyby pro ni Albert nejel, doprovodil zpět.

Jasné počasí mohlo málo působit na jeho zasmušilou mysl; tupý tlak ležel na jeho duši, smutné obrazy se v něm pevně usadily, a jeho mysl neznala jiný pohyb než od jedné bolestné myšlenky k druhé.

Jak žil s sebou samým v ustavičném nesváru, zdál se mu i stav druhých jen pochybnější a zmatenější; věřil, že narušil krásný poměr mezi Albertem a jeho manželkou, dělal si z toho výčitky, do nichž se mu vmíšela tajná nelibost proti manželi.

Jeho myšlenky padly cestou i na tento předmět. „Ano, ano," říkal si pro sebe, se skrytým skřípěním zubů, „to je ten důvěrný, přátelský, něžný, všeho se účastnící styk, ta klidná, trvalá věrnost! To je sytost a lhostejnost! Neláká ho každá bídná záležitost víc než ta drahá, vzácná žena? Umí ocenit své štěstí? Umí si jí vážit, jak si zaslouží? Má ji, no dobře, má ji – vím to, jako vím i jiné věci; myslím, že jsem si už na tu myšlenku zvykl, ještě mě to přivede k šílenství, ještě mě to zabije – a vydrželo přátelství ke mně zkoušku? Nevidí snad v mé věrnosti k Lottě už zásah do svých práv, v mé pozornosti k ní tichou výčitku? Vím to dobře, cítím to, nerad mě vidí, přeje si mé vzdálení, má přítomnost je mu obtížná."

Často zastavil svůj rychlý krok, často zůstal stát a zdálo se, že se chce vrátit; ale pokaždé zase řídil svou chůzi vpřed, a s těmito myšlenkami a samomluvou nakonec takřka proti své vůli dorazil k loveckému domu.

Vstoupil do dveří, zeptal se na starého a na Lottu; dům našel v jistém pohybu. Nejstarší hoch mu řekl, že se tam ve Wahlheimu stalo neštěstí, že byl ubit jeden sedlák! – Na něj to neudělalo žádný další dojem. – Vešel do světnice a zastihl Lottu, jak domlouvá starému, který i přes svou nemoc chtěl tam přejít, aby na místě skutek vyšetřil. Pachatel byl ještě neznámý; zavražděného našli ráno před domovními

dveřmi, byly tu dohady: zabitý byl pacholkem jedné vdovy, která předtím měla ve službě jiného, jenž odešel z domu v nelibosti.

Když to Werther uslyšel, vyrazil s prudkostí vzhůru. – „Je to možné!“ zvolal, „musím tam, nemohu klidně vydržet ani okamžik.“ – Pospíchal k Wahlheimu; každá vzpomínka v něm ožila a ani okamžik nepochyboval o tom, že ten skutek spáchal ten člověk, s nímž mluvil tolikrát a který mu tak přirostl k srdci.

Když musel projít lipami, aby se dostal k hospodě, kam uložili tělo, zděsil se toho jindy tak milovaného místa. Práh, na kterém si sousedovy děti tak často hrávaly, byl potřísněn krví. Láska a věrnost, nejkrásnější lidské city, se proměnily v násilí a vraždu. Silné stromy stály bez listí, zjíněné; krásné ploty, které se klenuly nad nízkou hřbitovní zdí, byly olysalé a náhrobky prohlédaly skrze mezery pokryté sněhem.

Když se blížil k hospodě, před kterou byla shromážděna celá vesnice, strhl se najednou křik. Z dálky bylo spatřit houf ozbrojených mužů a každý volal, že vedou pachatele. Werther pohlédl tam a nezůstal dlouho na pochybách. Ano, byl to ten pacholek, který onu vdovu tak velice miloval, ten, s nímž se před nějakým časem setkal, jak chodí sem a tam s tichým hněvem, s tajnou zoufalostí.

„Co jsi to spáchal, nešťastníku!“ zvolal Werther, přistupuje k zajatému. – Ten se na něj mlčky podíval, mlčel a nakonec řekl zcela klidně: „Nikdo ji mít nebude, ona nebude mít nikoho.“ – Zajatého přivedli do hospody, a Werther pospíchal pryč.

Tím hrozným, mocným doteknutím bylo všechno, co leželo v jeho bytosti, zpřeházeno. Z jeho zármutku, z jeho nevole, z jeho lhostejné odevzdanosti byl na okamžik vytržen; nepřemožitelně se ho zmocnila účast, a zmocnila se ho nevýslovná touha toho člověka zachránit. Cítil ho tak nešťastného, shledával ho jako zločince sám o sobě tak nevinného, vžíval se tak hluboko do jeho postavení, že pevně věřil, že i druhé o tom přesvědčí. Už si přál moci za něho mluvit, už se mu na rtech tlačila nejživější řeč, pospíchal k loveckému domu a cestou se nedo-

vedl zdržet, aby vše, co chtěl amtmanovi přednést, nevyslovoval polohlasem už dopředu.

Když vstoupil do světnice, zastihl Alberta přítomna; to ho na okamžik vyvedlo z míry; brzy se však vzpamatoval a amtmanovi vzrušeně přednesl své názory. Ten několikrát zavrtěl hlavou, a ačkoli Werther s největší živostí, vášní a pravdivostí předkládal vše, co může člověk na omluvu člověka říct, tak se, jak se dá snadno pomyslet, amtman tím nedal pohnout. Dokonce našeho přítele nenechal domluvit, horlivě mu odporoval a kárat ho, že bere pod ochranu úkladného vraha; ukázal mu, že tím způsobem by byl zrušen každý zákon, veškerá bezpečnost státu by byla podkopána; a přidal ještě, že on sám v takové věci nemůže nic podniknout, aniž by na sebe vzal největší zodpovědnost; všechno musí jít v pořádku, předepsanou cestou.

Werther se ještě nevzdal, nýbrž jen prosil, aby amtman přivřel oči, kdyby někdo tomu člověku pomohl k útěku. I toho ho amtman odmítl. Albert, který se nakonec vmísil do hovoru, se také postavil na stranu starého. Werther byl přehlasován, a s hrozným utrpením se vydal na cestu, poté co mu amtman několikrát řekl: „Ne, není ho možno zachránit!“

Jak hluboko ho ta slova musela zasáhnout, vidíme z lístečku, který se našel mezi jeho papíry a který byl jistě napsán téhož dne:

„Nejsi k záchraně, nešťastníku! Vidím dobře, že se nedáme zachránit.“

Co Albert nakonec řekl o věci zajatce v amtmanově přítomnosti, bylo Wertherovi velmi proti mysli: zdálo se mu, že v tom postřehl jistou podrážděnost vůči sobě, a i když při hlubším zamyšlení jeho bystrosti neunikalo, že oba muži mohou mít pravdu, přesto mu připadalo, jako by se musel zříci svého nejvnitřnějšího bytí, kdyby to měl přiznat, kdyby to měl připustit.

Lísteček, který se k tomu vztahuje a který snad vyjadřuje celý jeho poměr k Albertovi, nacházíme mezi jeho papíry: „Co z toho, že si to

říkám a znovu říkám, že je statečný a dobrý, ale rozerve mi to vnitřnosti; nemohu být spravedlivý."

Protože byl mírný večer a počasí se začínalo klonit k oblevě, šla Lotte s Albertem zpátky pěšky. Cestou se tu a tam ohlížela, zrovna jako kdyby jí chyběl Wertherův doprovod. Albert začal o něm mluvit; káral ho a zároveň mu dával za pravdu. Dotkl se jeho nešťastné vášně a přál si, aby bylo možné ho vzdálit. – „Přeji si to i kvůli nám samým," řekl, „a prosím tě," pokračoval, „hleď dát jeho chování k tobě jiný směr, zmenšit jeho časté návštěvy. Lidé si toho všímají, a vím, že se tu a tam o tom mluvilo." – Lotte mlčela, a Albert jako by to její mlčení pocítil; aspoň od té doby se o Wertherovi před ní už nezmínil, a když se o něm zmínila ona, nechal rozhovor klesnout, nebo jej odvedl jinam.

Marný pokus, který Werther učinil o záchranu nešťastníka, byl posledním zaplanutím plamene vyhasínajícího světla; klesl jen tím hlouběji do bolesti a nečinnosti; a téměř ztrácel sebe sama, když uslyšel, že by snad mohl být vyzván jako svědek proti tomu člověku, který se nyní dal do zapírání.

Vše nepříjemné, co se mu kdy v jeho činném životě přihodilo, nelibost při vyslanectví, všechno, co se mu kdy nezdařilo, co ho kdy urazilo, mu procházelo duší nahoru a dolů. Shledával se tím vším jakoby oprávněn k nečinnosti, cítil se odříznut od každé vyhlídky, neschopen uchopit jakoukoli rukojeť, s níž se dají brát věci všedního života; a tak nakonec, zcela odevzdán svému podivuhodnému citu, svému způsobu myšlení a nekonečné vášni, v ustavičné jednotvárnosti smutného styku s tím roztomilým a milovaným stvořením, jemuž rušil klid, bouře své síly, pracuje je bez cíle a bez vyhlídky, mířil blíž a blíž k smutnému konci.

O jeho zmatenosti, vášni, o jeho neklidném počínání a usilování, o jeho životní únavě jsou nejsilnějšími svědectvími některé pozůstalé dopisy, které zde chceme vložit.

Dne 12. prosince

Milý Wilhelme, jsem ve stavu, v jakém museli být ti nešťastníci, o kterých se věřilo, že je honí zlý duch. Někdy se mě to zmocňuje; není to úzkost, není to žádost – je to vnitřní, neznámé zuření, které mi hrozí rozervat prsa, které mi stiskne hrdlo! Běda! Běda! A pak bloudím kolem v hrozných nočních scénách této lidu nepřátelské roční doby.

Včera večer jsem musel ven. Najednou nastala obleva; slyšel jsem, že řeka vystoupila, všechny potoky nabobtnaly a od Wahlheimu dolů mé milé údolí zaplavily! V noci po jedenácté jsem se tam rozběhl. Hrozné divadlo – shora ze skály vidět v měsíčním světle vířit zuřící proudy přes pole a louky a ploty a všechno, a široké údolí nahoru i dolů bouřící moře v hukotu větru! A když pak měsíc zase vystoupil a usedl na černém mraku, a přede mnou se v hrozně nádherné odrazce valila a hřměla voda – přepadl mě přepad hrůzy a zase touha! Ach, s otevřenou náručí jsem stál proti propasti a dýchal dolů! Dolů! A ztrácel jsem se v slasti, že tam dolů vrhnu svá muka, svá utrpení! Rozletět se jako vlny! Ó! – A nohu jsi nedokázal zvednout od země a všechna muka ukončit! – Mé hodiny ještě nedoběhly, cítím to! Ó Wilhelme! Jak rád bych byl za to dal své lidství, s tou bouří trhat mraky, zachytit vlny! Ha! A nebude snad někdy ta slast dána spoutanému?

– A když jsem s melancholií shlížel na místečko, kde jsem s Lottou spočinul pod jednou vrbou, na horké procházce – i to bylo zatopeno, a sotva jsem tu vrbu poznával! Wilhelme! A její louky, pomyslel jsem si, kraj kolem jejího loveckého domu! Jak teď rozvrácen dravým proudem je náš besídkový koutek! myslel jsem si. A paprsek minulého slunce zasvítil dovnitř, jako zajatci sen o stádech, lukách a čestných úřadech. Stál jsem! – Nekárám se, neboť mám odvahu zemřít. – Byl bych – ted tu sedím jako stará baba, která si sbírá dříví z plotů a chléb u dveří,

aby si své dohořívající, radosti prosté bytí ještě na okamžik prodloužila a ulehčila.

Dne 14. prosince

Co to je, milý? Děsím se sám sebe! Není má láska k ní ta nejsvětější, nejčistší, nejbratrštější láska? Pocítil jsem kdy ve své duši nějaké trestuhodné přání? – Nechci se zaklínat – a nyní, sny! Ó, jak pravdivě cítili lidé, kteří tak protichůdné účinky přisuzovali cizím mocnostem! Této noci! Chvěji se, že to říkám, držel jsem ji v náručí, pevně přitištěnou k ňadrům, a pokrýval její milostně šeptající ústa nekonečnými polibky; mé oko plavalo v opojení jejího! Bože! Jsem trestuhodný, že i ted ještě cítím blaženost, když si tyto žhnoucí radosti s plnou vroucností zase přivolávám? Lotte! Lotte! – A je po mně! Mé smysly se pletou, už osm dní nemám soustředění, mé oči jsou plné slz. Nikde mi není dobře, a všude mi je dobře. Nic si nepřeji, nic nežádám. Lépe by mi bylo, kdybych odešel.

Rozhodnutí opustit svět nabývalo v této době, za těchto okolností, ve Wertherově duši stále větší síly. Od návratu k Lottě mu to bylo stále jeho poslední vyhlídkou a nadějí; řekl si však, že to nemá být žádný ukvapený, žádný překotný čin, že chce tento krok učinit s tím nejlepším přesvědčením, s tou nejklidnější odhodlaností.

Jeho pochybnosti, jeho boj se sebou samým prosvítají z lístečku, který je pravděpodobně započatým dopisem Wilhelmovi a byl bez data nalezen mezi jeho papíry:

„Její přítomnost, její osud, její účast na mém mi vyždímá i poslední slzy ze spáleného mozku. Zdvihnout oponu a vkročit za ni! To je všechno! A proč to otálení a chvění? Protože nevíme, jak to tam vzadu vypadá? A že se nevracíme? A že právě to je vlastnost našeho ducha, že tam tušíme zmatek a tmu, o čem nic určitého nevíme.“

Konečně se smutnou myšlenkou spřízňoval a sžíval stále více, a jeho předsevzetí bylo pevné a neodvolatelné, o čemž podává svědectví následující dvojsmyslný dopis, který napsal svému příteli.

Dne 20. prosince

Děkuji tvé lásce, Wilhelme, že jsi to slovo tak zachytil. Ano, máš pravdu: lépe by mi bylo, kdybych odešel. Návrh, který činíš, abych se vrátil k vám, se mi nezamlouvá tak docela; aspoň bych si rád ještě udělal zajížďku, zvláště proto, že můžeme doufat v trvající mráz a dobré cesty. Je mi také velmi milé, že chceš přijet a vyzvednout si mě; jen zdrž se ještě čtrnáct dní a očekávej ode mne další dopis s podrobnostmi. Je potřeba, aby se nic netrhalo, dokud to není zralé. A čtrnáct dní sem nebo tam znamená mnoho. Své matce máš říct: ať se za svého syna modlí, a prosím ji o odpuštění za všechnu mrzutost, kterou jsem jí způsobil. Byl to již jednou můj osud, zarmucovat ty, kterým jsem radost dlužil. Buď sbohem, můj nejdražší! Všechno požehnání nebes na tebe! Buď sbohem!

Vydavatel čtenáři (pokračování)

Co v této době probíhalo v Lottině duši, jak smýšlela o svém manželovi, jak o svém nešťastném příteli, to si sotva troufáme vyjádřit slovy, ačkoli si o tom, při znalosti její povahy, můžeme ve svém tichu udělat představu, a krásná ženská duše se dokáže vmyslet do její a cítit s ní.

Tolik je jisté, že u sebe byla pevně rozhodnuta učinit vše, aby Werthera vzdálila; a jestliže otálela, byla to srdečná, přátelská šetrnost, protože věděla, kolik ho to bude stát, ba že to pro něj bude téměř nemožné. Avšak v této době byla nucena jednat vážně; její muž mlčel

o tomto vztahu zcela, jako o tom mlčela i ona vždycky, a tím více jí záleželo na tom, aby mu činem dokázala, že její smýšlení si zaslouží jeho smýšlení.

Téhož dne, kdy Werther napsal svému příteli naposledy vložený dopis, byla neděle před Vánocemi; přišel večer k Lottě a zastihl ji samotnou. Zaměstnávala se tím, že dávala do pořádku několik hraček, které si pro své malé sourozence připravila jako vánoční dárek. Mluvil o radosti, kterou budou maličtí mít, a o časech, kdy nečekané otevření dveří a objevení ozdobeného stromku s voskovými svíčkami, cukrovím a jablky uvádělo do rajského nadšení. – „Dostanete," řekla Lotte, skrývajíc své rozpaky pod milý úsměv, „dostanete také nadělení, budete-li hodný; voskovou svíčičku a ještě něco." – „A co to znamená být hodný?" zvolal; „jaký mám být? Jaký mohu být? Nejlepší Lotte!" – „Ve čtvrtek večer," řekla, „je Štědrý večer, přijdou děti, také můj otec, a každé dostane své; přijdete i Vy – ale ne dřív." – Werther se zarazil. – „Prosím Vás," pokračovala, „je to prostě tak, prosím Vás pro svůj klid, nemůže, nemůže to zůstat takto." – Odvrátil od ní oči, chodil po světnici sem a tam a mumlal mezi zuby „nemůže to zůstat takto!" – Lotte, cítíc hrozný stav, do něhož ho tato slova uvedla, snažila se všelijakými otázkami odvést jeho myšlenky; ale marně. – „Ne, Lotte," zvolal, „neuvidím Vás už!" – „Proč to?" odvětila, „Werthere, můžete, musíte nás zase vidět, jen se mírněte. Ó proč jste se musel narodit s touto prudkostí, s touto nepřemožitelně lpící vášní pro všechno, čeho se jednou chopíte! Prosím Vás," pokračovala, berouc ho za ruku, „mírněte se! Váš duch, Vaše vědomosti, Vaše talenty, co Vám ty poskytují rozmanitých potěšení! Buďte muž, odvraťte toto smutné lpění od tvora, který nemůže dělat nic, než Vás litovat." – Skřípal zuby a díval se na ni temně. – Držela jeho ruku. „Jen okamžik klidné mysli, Werthere!" řekla. „Necítíte, že se klamete, že se vědomě ničíte! Proč zrovna mě, Werthere? Zrovna mě, majetek jiného? Zrovna to? Bojím se, bojím se, že je to jen ta nemožnost mít mě, co Vám tuto touhu činí tak lákavou." – Vy-

táhl svou ruku z její, hledě na ni strnulým, nevolným pohledem. „Moudré!“ zvolal, „velmi moudré! Učinil snad tuto poznámku Albert? Politické! Velmi politické!“ – „Může ji učinit kdokoli,“ odvětila na to, „a cožpak by v širém světě nebyla žádná dívka, která by splnila přání Vašeho srdce? Vítězte sám nad sebou, hledejte, a přísahám Vám, že ji najdete; neboť už dlouho mě úzkostní, pro Vás i pro nás, to omezení, do něhož jste se v této době sám uvrhl. Vítězte sám nad sebou, cesta Vás, musí Vás rozptýlit! Hledejte, najděte nějaký předmět hodný Vaší lásky, vraťte se, a nechme si společně užívat blaženost pravého přátelství.“ – „To by se dalo,“ řekl s chladným smíchem, „dát vytisknout a doporučit všem vychovatelům. Milá Lotte! Dopřejte mi ještě trochu klidu, vše se dá dohromady!“ – „Jen to, Werthere, že nepřijdete dřív než na Štědrý večer!“ – Chtěl odpovědět, a Albert vstoupil do světnice. Zdvořile si popřáli dobrý večer a rozpačitě přecházeli vedle sebe pokojem sem a tam. Werther začal nějaký bezvýznamný rozhovor, který brzy skončil, Albert tak podobně; potom se zeptal své ženy na jisté vzkazy, a když slyšel, že ještě nebyly vyřízeny, řekl jí několik slov, která Wertherovi připadala chladná, ba docela tvrdá. Chtěl odejít, nemohl, a otálel až do osmé, kdy jeho nelibost a nevole stále rostly, až byl prostřen stůl, a on vzal klobouk a hůl. Albert ho pozval, aby zůstal, ale on, který v tom spatřoval jen bezvýznamnou zdvořilostní frázi, chladně poděkoval a odešel.

Došel domů, vzal svému sluhovi, který mu chtěl posvítit, světlo z ruky a šel sám do svého pokoje, hlasitě plakal, mluvil rozčileně sám se sebou, prudce chodil po světnici sem a tam a nakonec se v šatech vrhl na postel, kde ho našel sluha, který se po jedenácté odvážil vstoupit a zeptat se, zda má pánovi stáhnout boty; což mu dovolil a nařídil sluhovi, aby druhého rána nevcházel do pokoje, dokud ho sám nezavolá.

V pondělí ráno, dvacátého prvního prosince, napsal Lottě následující dopis, který byl po jeho smrti nalezen zapečetěný na jeho psacím

stole a jí doručen, a který zde chci vložit po úsecích, tak jak z okolností vyplývá, že jej psal.

„Je rozhodnuto, Lotte, chci zemřít, a to Ti píši bez romantického rozjitření, klidně, ráno toho dne, kdy Tě naposledy uvidím. Až budeš toto číst, má nejlepší, zahaluje už studený hrob strnulé pozůstatky toho neklidného, nešťastného, který pro poslední okamžiky svého života neví o žádné větší sladkosti než rozmlouvat s Tebou. Měl jsem hroznou noc, a, ach, blahodárnou noc. Ona upevnila, určila mé rozhodnutí: chci zemřít! Jak jsem se včera od Tebe odtrhl, v hrozném rozhoření mých smyslů, jak se mi to vše tlačilo k srdci, a mé beznadějné, radosti prosté bytí vedle Tebe mě v příšerné zimě sevřelo – sotva jsem dorazil do svého pokoje, bez sebe jsem padl na kolena, a, ó Bože! Dopřáls mi poslední občerstvení nejtrpčích slz! Tisíce záměrů, tisíce vyhlídek zuřily mou duší, až tam nakonec stála, pevná, celá, ta poslední, jediná myšlenka: chci zemřít! – Lehl jsem si, a ráno, v klidu probuzení, stojí ještě pevná, ještě plná síly v mém srdci: chci zemřít! – Není to zoufalství, je to jistota, že jsem vytrpěl, a že se obětuji pro Tebe. Ano, Lotte! Proč bych to tajil? Jeden z nás tří musí pryč, a já tím chci být! Ó má nejlepší! V tomto rozervaném srdci se zuřivě plížilo, často – zavraždit tvého muže! – Tebe! – Sebe! – Tak buď! – Až vystoupíš na horu za krásného letního večera, pak si vzpomeň na mě, jak jsem tak často přicházel údolím nahoru, a pak pohlédni na hřbitov k mému hrobu, jak vítr vysokou trávu v jasu zapadajícího slunce sem a tam kolébá. – Byl jsem klidný, když jsem začínal; teď, teď pláču jako dítě, když se všechno kolem mě tak živě stává skutečností.“

Kolem desáté zavolal Werther svého sluhu a při oblékání mu řekl, že za několik dní odjede; ať tedy vykartáčuje šaty a vše připraví k zabalení; dal mu též pokyn, aby všude vybral účty, aby přinesl zpět několik vypůjčených knih, a aby několika chudým, kterým týdně dával obvyklou dávku, zaplatil jejich díl na dva měsíce dopředu.

Dal si přinést jídlo na pokoj, a po obědě vyjel na koni k amtmanovi, kterého nezastihl doma. Zádumčivě chodil po zahradě sem a tam a zdálo se, že na sebe chce ještě naposledy nakupit všechen zármutek vzpomínek.

Maličcí mu ani dlouho nedali pokoj, pronásledovali ho, vyskakovali na něj, vyprávěli mu, že až bude zítra, a zase zítra, a ještě jeden den, dostanou od Lotty vánoční dárky, a vyprávěli mu zázraky, které si jejich dětská obraznost slibovala. – „Zítra!“ zvolal, „a zase zítra! A ještě jeden den!“ – a políbil je všechny srdečně a chtěl je opustit, když mu malý ještě chtěl něco pošeptat do ucha. Ten mu prozradil, že velcí bratři napsali krásná novoroční přání, tak veliká! A jedno pro papá, pro Alberta a Lottu jedno a také jedno pro pana Werthera; chtěli je předat časně ráno na Nový rok. To ho zdolalo, každému něco daroval, sedl na koně, nechal pozdravovat starého a odjel se slzami v očích.

Kolem páté přijel domů, nařídil služce, aby pohlédla po ohni a udržovala jej až do noci. Sluhovi uložil, aby knihy a prádlo dole uložil do kufru a oděvy sešil. Nato napsal pravděpodobně následující odstavec svého posledního dopisu Lottě.

„Nečekáš mě! Myslíš, že poslechnu a znovu Tě uvidím až na Štědrý večer. Ó Lotte! Dnes, nebo nikdy víc. Na Štědrý večer držíš tento papír v ruce, chvěješ se a smáčíš jej svými milými slzami. Chci, musím! Ó jak dobře mi je, že jsem rozhodnut.“

Lotte se mezitím ocitla v podivném stavu. Po posledním rozhovoru s Wertherem pocítila, jak těžké pro ni bude odloučit se od něho, co by trpěl, kdyby se měl od ní vzdálit.

Bylo mimochodem řečeno v Albertově přítomnosti, že Werther nepřijde znovu před Štědrým večerem, a Albert odjel za jedním úředníkem v sousedství, s nímž měl vyřídit obchody, a kde musel zůstat přes noc.

Seděla teď sama, nikdo z jejích sourozenců u ní nebyl; oddala se svým myšlenkám, které se tiše prohánějí nad jejími poměry. Viděla se

nyní s mužem navěky spojená, jehož lásku a věrnost znala, k němuž byla ze srdce oddána, jehož klid, jehož spolehlivost se zdály být přímo nebem určeny k tomu, aby řádná žena na nich zakládala štěstí svého života; cítila, co jí a jejím dětem bude navždy. Na druhé straně se jí stal Werther tak drahým; od prvního okamžiku jejich seznámení se shoda jejich duší tak krásně ukázala, dlouhý trvající styk s ním, nejedna společně prožitá situace, zanechaly v jejím srdci nezhladitelný dojem. Vše, co pociťovala a myslela zajímavého, byla zvyklá sdílet s ním, a jeho vzdálení hrozilo, že v celé její bytosti roztrhne prázdnotu, kterou nebude lze zase vyplnit. Ó, kdyby ho v tom okamžiku byla mohla proměnit v bratra, jak by byla šťastná! Kdyby jej byla mohla provdat za některou ze svých přítelkyň, kdyby byla mohla doufat, že i jeho poměr k Albertovi zcela zase urovná!

Prošla v mysli své přítelkyně jednu po druhé a u každé nacházela, co by jí vytkla, nenašla ani jednu, které by ho byla přála.

Nad všemi těmito úvahami cítila teprve hluboko, aniž si to jasně přiznala, že její srdečné, skryté přání je, podržet si ho pro sebe; a vedle toho si říkala, že si ho podržet nemůže, podržet nesmí; její čistá, krásná, jindy tak lehká a snadno si pomáhající mysl pociťovala tlak melancholie, před níž je vyhlídka na štěstí uzavřena. Srdce měla stísněné, a kalný mrak jí ležel na oku.

Tak se blížilo půl sedmé, když zaslechla Werthera vystupovat po schodech a jeho krok, jeho hlas, který se ptal po ní, brzy poznala. Jak jí bušilo srdce, a troufáme si téměř říct, že poprvé, při jeho příchodu. Nejraději by před ním byla zapřít; a když vstoupil, zavolala na něj s jakýmsi vášnivým zmatkem: „Nedržel jste slovo.“ – „Nic jsem neslíbil,“ byla jeho odpověď. – „Tedy jste měl aspoň vyhovět mé prosbě,“ odvětila; „prosila jsem Vás pro náš oboustranný klid.“

Nevěděla docela, co říká, a stejně málo, co dělá, když poslala pro několik přítelkyň, aby s Wertherem nebyla sama. Položil několik knih, které přinesl, ptal se po jiných, a ona si přála, hned aby její přítelkyně

přišly, hned aby zůstaly pryč. Služebná se vrátila a přinesla zprávu, že se obě omlouvají.

Chtěla posadit služebnou s její prací do vedlejšího pokoje; pak si to zase rozmyslela. Werther chodil po pokoji sem a tam, přistoupila ke klavíru a začala menuet, nechtěl jí plynout. Vzpamatovala se a klidně se posadila k Wertherovi, který zaujal své obvyklé místo na kanapi.

„Nemáte nic k přečtení?“ řekla. – Neměl nic. – „Tam v mé zásuvce,“ začala, „leží Váš překlad některých zpěvů Ossianových; ještě jsem je nečetla, protože jsem pořád doufala, že je uslyším od Vás; ale posud se to nenaskytlo, nedalo zařídit.“ – Usmál se, přinesl ty písně; mrazení ho obešlo, když je bral do rukou, a oči měl plné slz, když se do nich zahleděl. Posadil se a četl.

Hvězdo soumraku, krásně se třpytíš na západě,
zvedáš svou zářivou hlavu z mraku,
kráčíš vznešeně svým kopcem.
Po čem hledíš na vřesovišti?
Větry bouřící se utišily;
zdaleka přichází šumění horského potoka;
hučící vlny si hrají o skály daleko;
bzukot večerních mušek letí nad polem.
Po čem se díváš, krásné světlo?
Ale ty se usmíváš a jdeš,
radostně tě obklopují vlny
a koupou tvé líbezné vlasy.
Buď sbohem, tichý paprsku.
Zjev se, ty nádherné světlo Ossianovy duše!

A zjevuje se v své síle.
Vidím své zesnulé přátele,
shromažďují se na Loře, jako za dnů, které minuly.
Fingal přichází jako vlhký sloup mlhy;

kolem něho jeho hrdinové,
a hle, bardové zpěvu: šedý Ullin!
Vznešený Ryno! Alpine, líbezný pěvče!
A ty, mírně nářicí Minono!
Jak jste se změnili, přátelé moji,
od oněch slavnostních dní na Selmě,
kdy jsme se ucházeli o čest zpěvu,
jako jarní vánky kopci střídavě
ohýbají tichounce šeptající trávu.

Vtom Minona vystoupila ve své kráse,
s pokleslým pohledem a očima plnýma slz,
těžce jí splývaly vlasy v neklidném větru,
jenž od kopce dorážel.
Zasmušilo se v duších hrdinů,
když pozvedla líbezný hlas,
neboť často viděli hrob Salgarův,
často tmavé obydlí bílé Colmy.
Colma, opuštěná na kopci,
s harmonickým hlasem;
Salgar slíbil přijít,
ale kolem se stáhla noc.
Slyšte Colmin hlas,
když seděla sama na kopci.

Colma. Je noc! – Jsem sama,
ztracená na bouřlivém kopci.
Vítr hvízdá v horách.
Proud řve dolů skalami.
Žádná chýše mě nekryje před deštěm,
opuštěnou na bouřném kopci.
Vstup, ó měsíci, z mraků,
objevte se, hvězdy noci!

Veď mě nějaký paprsek k místu,
kde má láska odpočívá od lovecké námahy,
jeho luk vedle něho odepjatý,
jeho psi funí kolem něho!
Ale zde musím sedět sama
na skále zarostlého proudu.
Proud a bouře hučí,
neslyším hlas svého milého.

Proč otálí můj Salgar?
Zapomněl na své slovo? –
Zde je skála a strom
a tu je hučící proud!
S padnoucí nocí jsi slíbil tu být;
ach, kam zbloudil můj Salgar?
S tebou jsem chtěla uprchnout,
opustit otce a bratra, ty hrdé!
Dávno jsou naše rody nepřáteli,
ale my nepřátelé nejsme, ó Salgare!

Mlč chvíli, ó větře!
Utiš se krátce, ó proude,
ať zní můj hlas údolím,
ať mě můj poutník slyší.
Salgare! Jsem to já, kdo volá!
Zde je strom a skála!
Salgare! Můj milý!
Zde jsem; proč otálíš přijít?

Hle, měsíc se zjevuje,
voda se třpytí v údolí,
skály stojí šedé po stráni kopce;
ale nevidím ho na výšině,

jeho psi před ním nevzkazují jeho příchod.
Zde musím sedět sama.

Ale kdo jsou ti, kteří tam dole leží na vřesovišti? –
Můj milý? Můj bratr?
Mluvte, ó přátelé moji!
Neodpovídají.
Jak zděšená je má duše!
Ach, jsou mrtví! Jejich meče rudé od boje!
Ó můj bratře, můj bratře,
proč jsi zabil mého Salgara?
Ó můj Salgare, proč jsi zabil mého bratra?
Oba jste mi byli tak milí!
Ó, byl jsi krásný na kopci mezi tisíci!
V boji byl hrozný.
Odpovězte mi!
Slyšte můj hlas, mí milovaní!
Ale ach, oni jsou němí,
němí navěky!
Studené jako země jsou jejich hrudi!

Ó ze skály kopce,
z vrcholu bouřlivé hory,
mluvte, duchové mrtvých!
Mluvte! Nebudu se hrozit!
Kam jste odešli k odpočinku?
V které hrobce hor vás mám najít?
Žádný slabý hlas neslyším ve větru,
žádnou vlající odpověď v bouři kopce.
Sedím ve svém žalu,
čekám na jitro ve svých slzách.
Kopejte hrob, přátelé mrtvých,
ale nezavírejte jej, dokud nepřijdu.

Můj život mizí jako sen;
jak bych tu měla zůstat!
Zde chci bydlet se svými přáteli,
u potoka šumící skály –
až přijde noc na kopci
a vítr přejde přes vřesoviště,
má duše vstane ve větru
a bude truchlit smrt svých přátel.
Lovec mě uslyší ze svého stanu,
bude se bát mého hlasu a milovat jej;
neboť sladký bude můj hlas o mých přátelích,
oba mi byli tak milí!

To byl tvůj zpěv, ó Minono,
Tormanova mírně se rdící dcero.
Naše slzy tekly pro Colmu,
a naše duše se zasmušila.

Ullin vystoupil s harfou
a dal nám Alpinův zpěv.
Alpinův hlas byl přívětivý,
Rynova duše ohnivým paprskem.
Ale už odpočívali v těsném domě,
a jejich hlas doznel v Selmě.
Jednou se Ullin vracel z lovu,
dříve než padli hrdinové.
Slyšel jejich závodní zpěv na kopci.
Jejich píseň byla mírná, ale smutná.
Želeli Morarova pádu,
prvního mezi hrdiny.
Jeho duše byla jako duše Fingalova,
jeho meč jako meč Oskarův –
ale on padl, a jeho otec naříkal,

a oči jeho sestry byly plné slz,
Minoniny oči byly plné slz,
sestry nádherného Morara.
Ustoupila před Ullinovým zpěvem
jako měsíc na západě,
který předvídá bouřkový déšť
a skrývá svou krásnou hlavu v mraku.
– Já jsem bil do harfy s Ullinem,
ke zpěvu žalu.

Ryno

Vítr a déšť pominuly, poledne je tak jasné,
mraky se rozdělují.
Prchavě osvětluje kopec nestálé slunce.
Rudě plyne proud horský v údolí.
Sladké je tvé šumění, proude;
ale sladší hlas, který slyším.
Je to Alpinův hlas, kvílí po mrtvém.
Jeho hlava je stářím skloněna
a rudé jeho uslzené oko.
Alpine, vznešený pěvče,
proč sám na mlčícím kopci?
Proč naříkáš jako poryv větru v lese,
jako vlna na vzdáleném pobřeží?

Alpin

Mé slzy, Ryno, jsou pro mrtvého,
můj hlas pro obyvatele hrobu.
Štíhlý jsi na kopci,
krásný mezi syny vřesoviště.
Ale padneš jako Morar,
a nad tvým hrobem bude sedět truchlící.

Kopce na tebe zapomenou,
tvůj luk zůstane v síni nenapjatý.

Byl jsi rychlý, ó Morare,
jako jelen na kopci,
hrozný jako noční ohně na nebi.
Tvůj hněv byl bouře,
tvůj meč v bitvě jako blesk nad vřesovištěm.
Tvůj hlas se podobal lesnímu proudu po dešti,
hromu na vzdálených kopcích.
Mnozí padli z tvé paže,
plamen tvého hněvu je strávil.
Ale když ses vracel z války,
jak klidné bylo tvé čelo!
Tvá tvář byla jak slunce po bouři,
jak měsíc v mlčící noci,
klidná tvá hruď jako jezero,
když se vítr utišil.

Dne 20. prosince (pokračování)

Těsné je nyní tvé obydlí, temné tvé místo!
Třemi kroky změřím tvůj hrob,
ó ty, kdo jsi býval tak velký!
Čtyři kameny s omšelými hlavami
jsou tvá jediná paměť;
olysalý strom, dlouhá tráva, jež ve větru šeptá,
ukazuje lovcovu oku hrob mocného Morara.
Nemáš matky, aby tě oplakala,
žádné dívky se slzami lásky.

Mrtva je ta, jež tě zrodila,
padla dcera z Morglanu.

Kdo je to tam, opírající se o hůl?
Kdo je to, jehož hlava je stářím bílá,
jehož oči jsou rudé od slz?
To je tvůj otec, ó Morare,
otec žádného syna kromě tebe.
Slyšel o tvé pověsti v bitvě,
slyšel o rozprášených nepřátelích;
slyšel Morarovu slávu!
Ach! Nic o tvé ráně?
Plač, otče Morarův, plač!
Ale tvůj syn tě neslyší.
Hluboký je spánek mrtvých,
nízký jejich polštář z prachu.
Nikdy si nevšímá hlasu,
nikdy se nevzbouzí na tvé volání.
Ó kdy bude v hrobě ráno,
aby řeklo tomu, jenž dřímá: Procitni!

Buď sbohem, nejušlechtilejší z mužů,
ty vítězi na poli!
Ale nikdy tě pole neuvidí,
nikdy nebude ponurý les zářit od lesku tvé oceli.
Nezanechal jsi syna,
ale zpěv uchová tvé jméno,
příští časy o tobě uslyší,
uslyší o padlém Morarovi.

Hlasitý byl smutek hrdinů,
nejhlasitější puklý Arminův vzdech.
Připomínal mu smrt jeho syna,

padl v dnech mládí.
Carmor seděl blízko hrdiny,
kníže znějícího Galmalu.
„Proč vzlyká Arminův vzdech?“ pravil,
„co je tu k oplakávání?
Nezní tu píseň a zpěv,
aby rozpouštěly a utěšovaly duši?
Jsou jako měkká mlha,
která stoupá z jezera v údolí
a napouští kvetoucí květiny vláhou;
ale slunce se vrací ve své síle,
a mlhy je pryč.
Proč jsi tak žalostný, Armine,
vládce Gormy, obklopené mořem?“

„Žalostný! Ano, jsem,
a nemalá je příčina mého hoře.
Carmore, tys neztratil syna,
neztratil kvetoucí dceru;
Colgar, ten statečný, žije,
a Annira, nejkrásnější z dívek.
Větve tvého domu kvetou, ó Carmore;
ale Armin je poslední svého rodu.
Temné je tvé lůžko, ó Dauro!
Tupý je tvůj spánek v hrobě –
kdy procitneš se svými zpěvy,
se svým melodickým hlasem?
Vzhůru, vy větry podzimu!
Vzhůru, bouřete nad temným vřesovištěm!
Lesní proudy, hučte!
Vyjte, proudy, v korunách dubů!
Putuj zlámanými mraky, ó měsíci,

ukazuj střídavě svou bledou tvář!
Připomínej mi tu hroznou noc,
kdy mé děti zahynuly,
kdy Arindal, ten mocný, padl,
Daura, ta milovaná, zašla.

Dauro, má dcero, byla jsi krásná,
krásná jako měsíc na kopcích Fury,
bílá jako padlý sníh,
sladká jako dýchající vzduch!
Arindale, tvůj luk byl silný,
tvé kopí rychlé na poli,
tvůj pohled jako mlha na vlně,
tvůj štít ohnivým mrakem v bouři!

Armar, slavný ve válce, přišel
a ucházel se o Dauřinu lásku;
dlouho neodolávala.
Krásné byly naděje jejich přátel."

Erath, syn Odgalův, zahořkl,
neboť jeho bratr ležel zabit Armarem.
Přišel, převlečen za plavce.
Krásný byl jeho člun na vlně,
bílé jeho kadeře stářím,
klidná jeho vážná tvář.
„Nejkrásnější dívko," řekl,
„líbezná dcero Arminova,
tam u skály, nedaleko v moři,
kde se ze stromu rudě třpytí plod,
tam čeká Armar na Dauru;
přicházím vést jeho lásku přes valící se moře."

Následovala ho a volala Armara;
nic neodpovídalo než hlas skály.
„Armare! Můj milý! Můj milý!
Proč mě tak úzkostíš?
Slyš, synu Arnarthův! Slyš!
Daura je to, kdo tě volá!“

Erath, zrádce, uprchl se smíchem k pevnině.
Pozdvihla hlas,
volala svého otce a bratra:
„Arindale! Armine!
Není nikoho, kdo by zachránil svou Dauru?“

Její hlas přešel mořem.
Arindal, můj syn, sestoupil z kopce,
drsný v kořisti z lovu,
jeho šípy chřestily po jeho boku,
svůj luk nesl v ruce,
pět černošedých dog bylo kolem něho.
Spatřil smělého Eratha u břehu,
uchopil ho a připoutal ho k dubu,
pevně mu spoutal boky,
spoutaný naplňoval stonáním větry.

Arindal vstupuje na vlny ve svém člunu,
aby Dauru přivedl zpět.
Armar přišel v svém hněvu,
vystřelil šedě opeřený šíp,
zazněl, klesl do tvého srdce,
„ó Arindale, můj synu!
Místo Eratha, zrádce, jsi padl ty!“
Člun dorazil ke skále,
on klesl na ni a zemřel.

U tvých nohou tekla krev tvého bratra,
jaký byl tvůj žal, ó Dauro!
Vlny roztříští člun.
Armar se vrhá do moře,
aby svou Dauru zachránil nebo zemřel.
Rychle se přihnal poryv z kopce do vln,
ponořil se a nevynořil se víc.

Sám na mořem omývaných skalách
slyšel jsem nářky své dcery.
Mnohé a hlasité bylo její volání,
přece ji otec nemohl zachránit.
Celou noc jsem stál na břehu,
viděl jsem ji ve slabém paprsku měsíce,
celou noc jsem slyšel její křik,
hlasitý byl vítr
a déšť ostře bil o stranu hory.
Její hlas slábl, ještě než vzešlo jitro,
umírala jako večerní vzduch
mezi travou skal.
Obtížena žalem zemřela
a nechala Armina samotného!
Zašla má síla ve válce,
padla má pýcha mezi dívkami.

Když přicházejí bouře hor,
když sever zvedá vlny vysoko,
sedávám na zvučícím pobřeží,
hledím na tu strašnou skálu.
Často za klesajícího měsíce
vidím duchy svých dětí,
napůl v šeru kráčejí spolu
v tiché smutné shodě.“

Proud slz, který vytryskl z Lottiných očí a ulehčil jejímu stísněnému srdci, přerušil Wertherův zpěv. Odhodil papír, uchopil její ruku a plakal nejhořčí slzy. Lotte spočívala na druhé ruce a skrývala oči do kapesníku. Pohnutí obou bylo strašné. Cítili vlastní bídu v osudu těch urozených, cítili ji společně, a jejich slzy se spojily. Rty a oči Wertherovy žhnuly na Lottině paži; mrazení ji obešlo, chtěla se vzdálit, a bolest a účast ležely omámeně jako olovo na ní. Oddychla, aby se vzpamatovala, a vzlykajíc ho prosila, aby pokračoval, prosila celým hlasem nebes! Werther se chvěl, srdce mu chtělo prasknout; zdvihl list a četl napůl zlomeně:

„Proč mě budíš, jarní vánku?
Dvoříš se mi a říkáš:
skrápím tě kapkami nebes!
Ale čas mého vadnutí je blízko,
blízko bouře, která moje listí srazí!
Zítra přijde poutník,
přijde ten, kdo mě viděl v mé kráse,
kolem dokola bude jeho oko po mně hledat v poli
a nenajde mě. –“

Celá síla těchto slov padla na nešťastníka.

Vrhl se před Lottou v plném zoufalství, uchopil její ruce, přitiskl si je k očím, ke svému čelu, a jí jako by projelo duší tušení jeho strašného záměru. Smysly se jí zmátly, stiskla jeho ruce, přitiskla si je k ňadrům, naklonila se k němu s žalostným pohnutím, a jejich žhnoucí tváře se dotkly. Svět pro ně zanikl. Objal ji svými pažemi, přitiskl ji na prsa a pokryl její chvějící se, koktající rty zuřivými polibky. – „Werthere!“ zvolala přidušeným hlasem, odvracejíc se, „Werthere!“ a slabou rukou odstrkovala jeho hruď od své; „Werthere!“ zvolala sebraným tónem nejušlechtilejšího citu. – Nevzdoroval, nechal ji vyjít ze svých paží a vrhl se nepříčetně před ní na zem. – Vymkla se, a v úzkostném

zmatku, chvějíc se mezi láskou a hněvem, řekla: „Toto je naposled! Werthere! Neuvidíte mě víc.“ A s nejplnějším pohledem lásky na nešťastníka pospíšila do vedlejšího pokoje a zamkla za sebou. – Werther po ní vztahoval ruce, netroufal si ji zadržet. Ležel na zemi, hlavu na kanapi, a v této poloze zůstal přes půl hodiny, až ho šum přivolal k sobě. Byla to služebná, která chtěla prostírat stůl. Chodil po pokoji sem a tam, a když se znovu viděl sám, přistoupil ke dveřím komůrky a tichým hlasem zavolal: „Lotte! Lotte! Jen ještě jedno slovo! Jedno sbohem!“ – Mlčela. – Čekal, prosil, čekal; pak se odtrhl a zvolal: „Bud sbohem, Lotte! Navěky buď sbohem!“

Došel k městské bráně. Strážci, zvyklí už na něj, ho tiše pustili ven. Práchlo se mezi deštěm a sněhem, a teprve kolem jedenácté znovu zaklepal. Jeho sluha si všiml, když Werther přišel domů, že jeho pánovi chybí klobouk. Netroufal si nic říct, svlékl ho, všechno bylo mokré. Klobouk později našli na skále, která z úbočí kopce hledí do údolí; a je nepochopitelné, jak na ni v temné, vlhké noci, aniž by se zřítil, vystoupil.

Lehl si a dlouho spal. Sluha ho našel psát, když mu druhého rána na jeho volání přinesl kávu. Psal následující na dopise Lottě:

„Naposled tedy, naposled otvírám tyto oči. Nebudou, ach, už vidět slunce, zahaluje je zasmušilý, mlhavý den. Truchli tedy, přírodo! Tvůj syn, tvůj přítel, tvůj milovaný se blíží svému konci. Lotte, to je cit bez srovnání, a přece se nejvíce blíží šeřícímu snu – říci si: toto je poslední ráno. Poslední! Lotte, nemám smyslu pro to slovo: poslední! Nestojím tu v celé své síle, a zítra budu ležet natažený a ochablý na zemi. Zemřít! Co to znamená? Hle, sníme, když mluvíme o smrti. Viděl jsem leckoho umírat; ale lidství je tak omezené, že nemá smyslu pro počátek a konec své existence. Teď ještě má, Tvá! Tvá, ó milovaná! A okamžik – odloučeni, odděleni – snad navěky? – Ne, Lotte, ne – jak mohu zaniknout? Jak můžeš zaniknout Ty? Vždyť jsme! – Zaniknout! – Co to znamená? To je zase slovo, prázdný zvuk bez citu pro mé srdce. – Mr-

tev, Lotte! Zahrabán do studené země, tak těsné! Tak temné! – Měl jsem přítelkyni, která mi byla vším v mém bezmocném mládí; zemřela, a já jsem šel za její mrtvolou a stál u hrobu, když spouštěli rakev dolů a provazy pod ní vrzaly a zase se vymršťovaly nahoru, pak když první lopata hlíny dopadla a úzkostlivá truhla vrátila tupý tón, a tupější a stále tupější, až byla konečně zasypaná! – Zřítil jsem se vedle hrobu – zasažen, otřesen, úzkostí sžírán, roztrhány mé nitro, ale nevěděl jsem, jak se mi děje – jak se mi stane – Zemřít! Hrob! Nerozumím těm slovům!

Ó odpusť mi! Odpusť mi! Včera! Mělo to být posledním okamžikem mého života. Ó Ty anděli! Poprvé, poprvé zcela bez pochyby mým nejvnitřnějším nitrem prošlehl pocit slasti: ona mě miluje! Ona mě miluje! Ještě mi hoří na rtech svatý oheň, který plynul z Tvých, nová, teplá slast je v mém srdci. Odpusť mi! Odpusť mi!

Ach, věděl jsem, že mě miluješ, věděl jsem to při prvních duševních pohledech, při prvním stisku ruky, a přece, když jsem byl zase pryč, když jsem viděl Alberta po Tvém boku, propadal jsem zase horečnatým pochybnostem.

Vzpomínáš si na květiny, které jsi mi poslala, když jsi v oné osudné společnosti nemohla říct slovo, podat ruku? Ó, pokleknul jsem před nimi půl noci, a ony mi zapečetily Tvou lásku. Ale ach! Tyto dojmy pominuly, jako pocit milosti svého Boha pozvolna zase mizí z duše věřícího, které byla dána v posvátných, viditelných znameních v celé nebeské plnosti.

To vše je pomíjivé, ale žádná věčnost nedokáže uhasit ten žhnoucí život, který jsem včera na Tvých rtech užil, který cítím v sobě! Ona mě miluje! Tato paže ji objímala, tyto rty se chvěly na jejích rtech, tato ústa koktala na jejích. Je má! Jsi má! Ano, Lotte, navěky.

A co znamená to, že Albert je Tvůj muž? Muž! To by platilo pro tento svět – a pro tento svět hřích, že Tě miluji, že bych Tě chtěl vyrvat z jeho náručí do svého? Hřích? Dobře, trestám se za to; vychutnal

jsem jej v celé jeho nebeské slasti, tento hřích, nasál jsem balzám života a sílu do svého srdce. Jsi od tohoto okamžiku má! Má, ó Lotte! Jdu napřed! Jdu ke svému Otci, k Tvému Otci. Jemu si budu stěžovat, a on mě utěší, dokud nepřijdeš Ty, a já poletím Ti vstříc a sevřu Tě a zůstanu u Tebe před tváří Nekonečného ve věčných objetích.

Nesním, nemámím se! Blízko hrobu je mi jasněji. Budeme! Uvidíme se zase! Uvidíme Tvou matku! Já ji uvidím, najdu ji, ach, a před ní vylije mé celé srdce! Tvou matku, Tvůj obraz."

Kolem jedenácté se Werther zeptal svého sluhy, zda už se Albert vrátil. Sluha řekl: ano, viděl, jak jeho koně vedou. Nato dává mu pán otevřený lísteček tohoto obsahu: „Chtěl byste mi na zamýšlenou cestu půjčit své pistole? Buďte dobře živ!"

Milá žena spala poslední noci málo; co se obávala, bylo rozhodnuto, rozhodnuto způsobem, který ani tušit ani se obávat nemohla. Její jindy tak čistě a lehce plynoucí krev byla v horečném vzrušení, tisícero citů rozvracelo krásné srdce. Byl to oheň Wertherových objetí, který cítila v ňadrech? Byla to nelibost nad jeho opovážlivostí? Bylo to zarmoucené srovnání jejího nynějšího stavu s oněmi dny docela nestrannými, svobodně nevinnými a bezstarostnými dny důvěry k sobě samé? Jak měla jít svému muži vstříc, jak mu přiznat scénu, kterou tak dobře mohla přiznat, a kterou si přiznat přece netroufala? Mlčeli vůči sobě tak dlouho, a měla být ona první, kdo to mlčení prolomí a právě v nepravý čas učiní svému manželi tak nečekané odhalení? Už se bála, že pouhá zpráva o Wertherově návštěvě na něj udělá nepříjemný dojem, a nyní dokonce tato nečekaná katastrofa! Mohla doufat, že její muž ji vidí ve zcela správném světle, zcela bez předsudku přijme? A mohla si přát, aby jí četl v duši? A přece zase, mohla se přetvařovat před mužem, před nímž vždy stála otevřeně a volně jako křišťálové sklo, a před nímž žádný ze svých citů nikdy neskryla ani skrýt nemohla? Jedno i druhé jí dělalo starosti a uvádělo ji do rozpaků; a stále se její myšlenky vracely k Wertherovi, který pro ni byl ztracen, kterého nedokázala

nechat, kterého – bohužel! – musela nechat sobě samému, a kterému, až ji ztratil, nezbývalo víc nic.

Jak těžce teď na ní ležela, co si v tom okamžiku nemohla jasně uvědomit, zarážka, která se mezi nimi usadila! Tak chápaví, tak dobří lidé začali kvůli jistým skrytým rozdílům mezi sebou mlčet, každý promýšlel své právo a bezpráví druhého, a poměry se zamotaly a rozdrážděly tak, že nebylo možné rozvázat uzel právě v onom kritickém okamžiku, na kterém vše záviselo. Kdyby je byla šťastná důvěrnost dříve zase přivedla blíž k sobě, kdyby byla láska a shovívavost mezi nimi vzájemně ožila a otevřela jejich srdce, snad by byl náš přítel ještě zachranitelný.

K tomu přistoupila ještě jedna zvláštní okolnost. Werther, jak víme z jeho dopisů, nikdy nedělal tajemství z toho, že touží opustit tento svět. Albert mu to často vymlouval, také mezi Lottou a jejím mužem o tom bývala občas řeč. Ten, jak pociťoval rozhodný odpor proti takovému činu, dával také nejednou s jakousi podrážděností, která jinak zcela ležela mimo jeho povahu, najevo, že má příčinu velmi pochybovat o vážnosti takového úmyslu, dokonce si o tom dovolil nějaký žert a sdělil Lottě svou nedůvěřivost. To ji sice z jedné strany uklidňovalo, když si její myšlenky předstíraly ten smutný obraz; z druhé strany však se jím zároveň cítila bráněna sdělit svému muži obavy, které ji v tom okamžiku trápily.

Albert se vrátil, a Lotte mu šla s rozpačitou spěšností vstříc; nebyl veselý, jeho obchod nebyl vyřízen, u sousedního amtmana našel neohebného, malicherného člověka. I špatná cesta ho rozmrzela.

Zeptal se, zda se nic nestalo, a ona ukvapeně odpověděla: Werther tu byl včera večer. Zeptal se, zda došly dopisy, a dostal odpověď, že nějaký dopis a balíčky leží na jeho pokoji. Odešel tam, a Lotte zůstala sama. Přítomnost muže, kterého milovala a ctila, učinila v jejím srdci nový dojem. Vzpomínka na jeho šlechetnost, na jeho lásku a dobrotu její mysl více uklidnila; cítila skrytou pohnutku následovat ho, vzala svou práci a šla do jeho pokoje, jak to častěji dělávala. Zastihla ho za-

městnaného rozlepováním a čtením balíčků. Některé zřejmě neobsahovaly nic příjemného. Dala mu několik otázek, které krátce zodpověděl, a postavil se k pultu, aby psal.

Takto spolu byli hodinu vedle sebe, a Lottě bylo v mysli stále temněji. Cítila, jak těžko by jí bylo svému muži, i kdyby byl v nejlepší náladě, odhalit to, co jí leželo na srdci; propadla melancholii, která jí byla tím úzkostnější, že se ji snažila skrýt a své slzy spolknout.

Objevení Wertherova chlapce ji uvedlo do největších rozpaků; podal Albertovi lísteček, který se klidně obrátil ke své ženě a řekl: „Dej mu ty pistole." – „Vzkazuji mu šťastnou cestu," řekl chlapci. – To na ni dopadlo jako hrom, kývla se, aby vstala, nevěděla, jak jí je. Pomalu šla ke zdi, chvějíc se sundávala zbraň, otírala z ní prach a otálela, a byla by otálela ještě dlouho, kdyby ji Albert tázavým pohledem nenaléhal. Dala to nešťastné nářadí chlapci, aniž mohla vyřknout jediné slovo, a jakmile byl z domu venku, sebrala svou práci, odešla do svého pokoje, ve stavu nevyslovitelné nejistoty. Její srdce jí věstilo všechny hrůzy. Chvíli byla na pokraji toho, aby se svému muži vrhla k nohám, všechno mu odhalila, příběh včerejšího večera, svou vinu a svá tušení. Pak zase neviděla žádný východ celé věci, nejméně mohla doufat, že svého muže přemluví k cestě za Wertherem. Stůl byl prostřen, a jedna dobrá přítelkyně, která se jen přišla na něco zeptat a hned chtěla odejít – a zůstala, učinila hovor u stolu snesitelným; nutili se, mluvili, vyprávěli, zapomněli na sebe.

Chlapec přišel s pistolemi k Wertherovi, který mu je s nadšením odebral, když slyšel, že mu je dala Lotte. Dal si přinést chléb a víno, nařídil chlapci, aby si šel k jídlu, a sedl si psát.

„Prošly Tvýma rukama, otřela jsi z nich prach, líbám je tisíckrát, Ty ses jich dotkla! A Ty, duchu nebes, požehnáš mému rozhodnutí, a Ty, Lotte, mi podáváš nástroj, Ty, z jejíchž rukou jsem si přál přijmout smrt, a ach! – teď přijímám. Ó vyptával jsem se svého chlapce. Chvěla ses, když jsi mu je podávala, neřekla jsi sbohem! – Běda! Běda! Žádné

sbohem! – Měla jsi pro mě své srdce uzavřít kvůli okamžiku, který mě k Tobě navěky připoutal? Lotte, ani tisíc let nedokáže vymazat ten dojem! A cítím to, nemůžeš nenávidět toho, kdo pro Tebe tak žhne.“

Po jídle dal chlapci dokončit balení, roztrhal mnoho papírů, vyšel ven a dal do pořádku malé dluhy. Vrátil se domů, vyšel znovu, přes bránu, nehledě na déšť, do hraběcí zahrady, bloudil ještě dál krajem a vrátil se za nastávající noci a psal.

„Wilhelme, viděl jsem naposledy pole a les a nebe. Buď sbohem i Ty! Milá matko, odpusťte mi! Potěš ji, Wilhelme! Bůh vám žehnej! Mé věci jsou všechny v pořádku. Buďte sbohem! Uvidíme se zase a radostněji.“

„Zle jsem Ti splatil, Alberte, a Ty mi odpouštíš. Narušil jsem pokoj Tvého domu, vnesl jsem mezi vás nedůvěru. Buď sbohem! Chci to skončit. Ó kéž byste byli šťastní mou smrtí! Alberte! Alberte! Udělej toho anděla šťastným! A kéž Boží požehnání přebývá nad Tebou!“

Prohrabával ještě toho večera své papíry, mnohé roztrhal a hodil do kamen, zapečetil několik balíčků s adresou Wilhelmovi. Obsahovaly malé úvahy, utržené myšlenky, z nichž jsem leccos viděl; a poté co kolem desáté dal přiložit do ohně a přinést si láhev vína, poslal sluhu, jehož komůrka byla stejně jako ložnice domácích daleko vzadu, do postele; ten si pak lehl v šatech, aby byl časně po ruce; neboť jeho pán řekl, že poštovní koně přijedou před dům před šestou.

Po jedenácté.

Vše je kolem mě tak tiché, a tak klidná má duše. Děkuji Ti, Bože, který těmto posledním okamžikům dáváš toto teplo, tuto sílu.

Přistupuji k oknu, má nejlepší, a vidím, a vidím ještě skrze bouřící, kolem letící mraky jednotlivé hvězdy věčného nebe! Ne, nespadnete! Věčný vás nese na svém srdci, a mě. Vidím hvězdy oje Vozu, nejmilejšího ze všech souhvězdí. Když jsem v noci od Tebe odcházel, když

jsem vycházel z Tvé brány, stával proti mně. S jakým opojením jsem na něj často hleděl, často s pozdviženýma rukama ho činil znamením, svatým mezníkem své přítomné blaženosti! A ještě – ó Lotte, co mi nepřipomíná Tebe! Neobklopuješ mě! A nestrhoval jsem si, jako dítě, nenasytně všelijaké maličkosti, kterých ses Ty svatá dotkla!

Milý stínový obraze! Odkazuji Ti ho zpět, Lotte, a prosím Tě, cti jej. Tisíc, tisíc polibků jsem na něj vtiskl, tisíc pozdravů jsem mu kývl, když jsem vycházel nebo přicházel domů. Tvého otce jsem lístečkem poprosil, aby chránil mé tělo. Na hřbitově jsou dvě lípy, vzadu v rohu směrem k poli; tam si přeji odpočívat. On to může, on to pro svého přítele učiní. Popros ho i Ty. Nechci po zbožných křesťanech chtít, aby svá těla kladli vedle chudého nešťastníka. Ach, přál bych si, abyste mě pohřbili u cesty nebo v osamělém údolí, aby kněz a levita okolo označeného kamene přešli žehnajíce, a Samaritán uronil slzu.

Zde, Lotte! Nechvěji se, abych uchopil ten studený, strašlivý kalich, z něhož mám pít závrať smrti! Tys mi ho podala, a já nekolísám. Všechny, všechny! Tak jsou splněna všechna přání a naděje mého života! Tak chladně, tak strnule zaklepat na železnou bránu smrti.

Kéž bych byl býval hoden štěstí zemřít pro Tebe! Lotte, pro Tebe se vzdát! Chtěl bych statečně, chtěl bych radostně zemřít, kdybych Ti mohl vrátit klid, slast Tvého života. Ale ach! Jen málokterým ušlechtilým bylo dáno prolít svou krev za své a svou smrtí svým přátelům zažehnout nový, stonásobný život.

V těchto šatech, Lotte, chci být pochován, Tys se jich dotkla, posvětila; požádal jsem o to i Tvého otce. Má duše se vznáší nad rakví. Ať mi neprohledávají kapsy. Tato bledě červená stuha, kterou jsi měla na ňadrech, když jsem Tě poprvé našel mezi Tvými dětmi – ó polib ji tisíckrát a pověz jim osud jejich nešťastného přítele. Ty milé! Rojí se kolem mě. Ach, jak jsem se k Tobě přimkl! Od prvního okamžiku jsem se nemohl odloučit! – Tato stuha bude se mnou pohřbena. Na mé narozeni-

ny jsi mi ji darovala! Jak jsem to všechno hltal! – Ach, nemyslel jsem, že mě ta cesta povede sem! – Buď klidná! Prosím Tě, buď klidná!

– Jsou nabity – bije dvanáctá! Tak buď tedy! – Lotte! Lotte, buď sbohem! Buď sbohem!“

Soused zahlédl záblesk prachu a uslyšel padnout výstřel; ale protože vše zůstalo tiché, nedbal už dál.

Ráno v šest hodin vstupuje sluha se světlem. Nachází svého pána na zemi, pistoli a krev. Volá, chytá ho; žádná odpověď, chroptí už jen. Běží pro lékaře, pro Alberta. Lotte slyší zazvonit zvonek, chvění se zmocňuje všech jejích údů. Budí svého muže, vstanou, sluha jim s vytím a koktáním přináší zprávu, Lotte klesá před Albertem v mdlobách.

Když přišel lékař k nešťastníkovi, našel ho na zemi bez záchrany, puls bil, údy byly všechny ochrnuté. Nad pravým okem se střelil hlavou, mozek byl vyvržen. Pro jistotu mu otevřeli žílu v paži, krev tekla, stále ještě dýchal.

Z krve na opěradle křesla bylo možné usuzovat, že čin vykonal v sedě před psacím stolem, pak klesl, křečovitě se válel kolem židle. Ležel ochable na zádech k oknu, byl v plném obleku, obut, v modrém fraku se žlutou vestou.

Dům, sousedství, město se dostaly do pohnutí. Albert vstoupil. Werthera položili na postel, čelo mu obvázali, tvář měl už jako tvář mrtvého, nehýbal jediným údem. Plíce ještě strašně chroptěly, hned slabě, hned silněji; čekalo se jeho skonání.

Z vína vypil jen jednu sklenici. *Emilia Galotti* ležela otevřená na pultu.

O Albertově zděšení, o Lottině nářku mi nedejte nic říkat.

Starý amtman přijel na zprávu v trysku; políbil umírajícího pod horoucími slzami. Jeho nejstarší synové přišli brzy za ním pěšky, padli vedle postele s výrazem nejnepokrotitelnější bolesti, líbali mu ruce i ústa, a nejstarší, kterého vždy nejvíc miloval, visel na jeho rtech, dokud nevydechl, a chlapce bylo nutno násilím odtrhnout. V poledne

o dvanácté zemřel. Přítomnost amtmana a jeho opatření zažehnala sběh lidu. V noci kolem jedenácté ho nechal pohřbít na místě, které si sám vyvolil. Starý následoval mrtvolu a synové, Albert to nemohl. Měli strach o Lottin život. Řemeslníci ho nesli. Žádný duchovní ho nedoprovodil.

Johann Wolfgang Goethe: Utrpení mladého Werthera

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Project Gutenberg #2407, Project Gutenberg #2408.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/werther-goethe/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/werther-goethe/.